

ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ επιθεώρηση

Περιοδικό Ανώτατης Διακλαδικής Σχολής Πολέμου

No. 65
Jan-Mar 26

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Διοικητής ΑΔΙΣΠΟ
Υποστράτηγος Εμμανουήλ Τσακανιάς

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Σμχος ΕΑ Γεώργιος Καπούλας
Αντχος (Μ) Γεώργιος Χαρτοματζίδης ΠΝ
Σχης (ΤΘ) Στέργιος Κουτούδης
Σχης (ΠΒ) Ιωάννης Πούλης
Σχης (ΠΒ) Αντώνιος Ταβλαρίδης
ΜΥ Α' ΞΞ Δρ. Αικατερίνη Μπάλλα
ΜΥ Α' ΠΑ Ελευθερία Καρατσιώ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ - ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΥΛΗΣ

ΜΥ Α' ΞΞ Δρ. Αικατερίνη Μπάλλα

ΚΑΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ - ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΧΕΔΙΑΣΗ

ΜΥ Α' ΠΑ Ελευθερία Καρατσιώ

ΦΩΤΟΓΡΑΦΟΣ - ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ

Ανθστής (ΥΠ) Γιώργος Δουλγεράκης

ΨΗΦΙΑΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΚΟΝΑΣ

ΜΥ Α' ΠΑ Ελευθερία Καρατσιώ

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

Αντχος (Μ) Γεώργιος Χαρτοματζίδης ΠΝ

ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Σσχος (ΠΒ) Ιωάννης Πούλης
Διευθυντής Έδρας Στρατ. Σπ. ΑΔΙΣΠΟ,
Πχος Ελευθέριος Βερνετζής ΠΝ
Εκπαιδευτής ΑΔΙΣΠΟ-Υποψ. Διδάκτορας
Νομικής Σχολής ΑΠΘ,
Επσγός (Ι) Νικόλαος Βασιλειάδης
Σπουδαστής 23^{ης} ΕΣ ΑΔΙΣΠΟ,
Αντχος (ΠΖ) Κυριάκος Καραγαβριηλίδης
Σπουδαστής 23^{ης} ΕΣ ΑΔΙΣΠΟ,
Τχης (ΠΖ) Αντώνιος Μουρτζίλας
Σπουδαστής 23^{ης} ΕΣ ΑΔΙΣΠΟ,
Αντχος (ΠΖ) Δημήτριος Μπακαλούλης
Σπουδαστής 23^{ης} ΕΣ ΑΔΙΣΠΟ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ
ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ
Γεωργικής Σχολής 29, ΤΚ 55535 Θεσσαλονίκη
Τηλ. 2310 472603, FAX 2310 471710

Τα προς δημοσίευση άρθρα αποστέλλονται
στην ηλεκτρονική διεύθυνση
e-mail: ekdoseis@adispo.gr

Το περιοδικό «*Διακλαδική Επιθεώρηση*» της Ανωτάτης Διακλαδικής Σχολής Πολέμου λειτουργεί ως επιστημονικό βήμα για γόνιμο διάλογο επί ζητημάτων στρατηγικής και επιχειρησιακής τέχνης, άμυνας, ασφάλειας και γεωπολιτικής, με έμφαση στη διακλαδική δύναμη. Η θεματολογία του καλύπτει ευρύ φάσμα πεδίων στρατηγικής και εθνικής σημασίας, όπως η ηγεσία, τα στρατιωτικά δόγματα, η στρατιωτική εκπαίδευση και οι αμυντικές σπουδές, οι σύγχρονες επιχειρήσεις σε συμμετρικό και ασύμμετρο περιβάλλον, τα πολεμικά παίγνια, η κυβερνοάμυνα, ο ηλεκτρονικός πόλεμος, η τεχνητή νοημοσύνη.

Στις σελίδες του περιοδικού δημοσιεύονται επιστημονικές εργασίες, μελέτες, διαλέξεις και άρθρα από καθηγητές Πανεπιστημίων, ερευνητές, ειδικούς εμπειρογνώμονες και διακεκριμένες προσωπικότητες των στρατηγικών σπουδών, της διπλωματίας, της άμυνας και των διεθνών σχέσεων.

Ιδιαίτερη βαρύτητα και θέση στο περιοδικό έχουν, επίσης, οι εργασίες των σπουδαστών της Σχολής, οι οποίες επιλέγονται με βάση την επιστημονική τους επάρκεια, τη θεωρητική τους συγκρότηση και τη συνάφεια με την αποστολή και τα εκπαιδευτικά αντικείμενα της ΑΔΙΣΠΟ.

Το περιοδικό εκδίδεται ανά τετράμηνο, αναρτάται σε ηλεκτρονική μορφή στον επίσημο ιστότοπο της Σχολής, στη διεύθυνση <https://www.adispo.mil.gr/periodiko-scholis/> και τυπώνεται σε περιορισμένο αριθμό αντιτύπων.

Οδηγίες συγγραφής - Όροι συνεργασίας

Τα άρθρα προς δημοσίευση υποβάλλονται μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου στη διεύθυνση ekdoseis@adispo.gr, σε επεξεργάσιμη ηλεκτρονική μορφή (αρχείο τύπου Word), συνοδευόμενο από σύντομο βιογραφικό του συντάκτη (έως 100 λέξεις), φωτογραφία του συντάκτη (προαιρετική) και στοιχεία επικοινωνίας. Επιπλέον, στην αρχή κάθε άρθρου απαιτείται σύντομη σύνοψη 80 λέξεων.

Το άρθρο πρέπει να παραδίδεται γραμμένο στα ελληνικά και σε επίσημη δημοτική γλώσσα. Η γραμματική και συντακτική επιμέλεια, ο έλεγχος της σωστής ορθογραφίας, αλλά και ο έλεγχος του τελικού προς παράδοση κειμένου είναι αρμοδιότητα του συντάκτη.

Η ενδεδειγμένη έκταση κάθε άρθρου/δημοσίευσης είναι 3.500 - 4.000 λέξεις (περιλαμβάνονται υποσημειώσεις και λεζάντες φωτογραφιών).

Το άρθρο πρέπει να έχει αντικειμενικότητα και σωστή τεκμηρίωση με παραπομπές σε έγκριτη βιβλιογραφία. Το περιοδικό εφαρμόζει αποκλειστικά το Σύστημα Υποσημειώσεων και Βιβλιογραφίας (*Notes & Bibliography*) του *Chicago Manual of Style*: όλες οι παραπομπές καταγράφονται ως σημειώσεις τέλους (endnotes), με διαδοχική αρίθμηση στο σώμα του κειμένου. Η ευθύνη για τη σωστή μορφοποίηση των παραπομπών ανήκει αποκλειστικά στον συντάκτη του άρθρου. Βιβλιογραφικός κατάλογος δεν απαιτείται.

Όλα τα προς δημοσίευση άρθρα υποβάλλονται σε διαδικασία αξιολόγησης, με βάση τη δομή, τη συνοχή του κειμένου, την ποιότητα των επιχειρημάτων και την κριτική ανάλυση των δεδομένων, το ύψος και τη γλωσσική αρτιότητα, καθώς και την επάρκεια των πηγών και τη συνολική τεκμηρίωση.

Στο περιοδικό δε δημοσιεύονται κείμενα με διαβαθμισμένες πληροφορίες, καθώς και όσα περιέχουν απρεπή, ακραία ή προσβλητική γλώσσα, σχόλια πολιτικού χαρακτήρα ή περιεχόμενο άσχετο με τον σκοπό και τη θεματολογία του περιοδικού.

Η Συντακτική Επιτροπή διατηρεί το δικαίωμα προσαρμογής του κειμένου, μετά από κατάλληλη γραμματική και συντακτική επεξεργασία, χωρίς να αλλοιώνεται το περιεχόμενο.

Η δημοσίευση ενός κειμένου δε σημαίνει απαραίτητα και την αποδοχή των απόψεων του συντάκτη από την ΑΔΙΣΠΟ, το ΓΕΕΘΑ ή το ΥΠΕΘΑ.

Το υλικό που παραδίδεται προς δημοσίευση στο Γραφείο Εκδόσεων της ΑΔΙΣΠΟ δεν επιστρέφεται, ανεξάρτητα από το αν δημοσιευθεί ή όχι.

Πρόλογος

του Υποστράτηγου Εμμανουήλ Τσακανιά
Διοικητή Ανώτατης Διακλαδικής Σχολής Πολέμου

Αγαπητοί αναγνώστες,

Με την ευκαιρία της ανάληψης των καθηκόντων μου ως Διοικητής της ΑΔΙΣΠΟ, επιθυμώ να εκφράσω τη χαρά που αισθάνομαι για την πρώτη μας επικοινωνία.

Στο πλαίσιο των καθηκόντων μου, προλογίζω με ιδιαίτερη χαρά το παρόν τεύχος, με την επισήμανση ότι τα άρθρα που φιλοξενοούνται σε αυτό καλύπτουν διαφορετικές πτυχές των προκλήσεων του σημερινού περιβάλλοντος ασφάλειας, αναδεικνύοντας την αξία της στρατηγικής γνώσης, τη σημασία της τεχνολογικής εξέλιξης, τον ρόλο του διεθνούς δικαίου και της γεωπολιτικής ανάλυσης, αλλά και την ανάγκη καλλιέργειας κριτικής σκέψης και ρεαλιστικής αντίληψης της φύσης του πολέμου.

Ιδιαίτερη σημασία για όλους μας έχει το γεγονός ότι το παρόν τεύχος περιλαμβάνει άρθρα που έχουν συγγράψει οι Σπουδαστές της ΑΔΙΣΠΟ, αξιοποιώντας τη γνώση και την εμπειρία που αποκόμισαν από το εκπαιδευτικό πρόγραμμα που προσφέρει η Σχολή μας. Με τον τρόπο αυτό προβάλλεται τόσο η ποιότητα της εκπαίδευσης που παρέχεται όσο και η δημιουργική σκέψη και η επιστημονική προσέγγιση των στελεχών που εκπαιδεύονται σε αυτή.

Στο άρθρο του Συνταγματάρχη Γιάννη Πούλη, Διευθυντή της Έδρας Στρατιωτικών Σπουδών της ΑΔΙΣΠΟ, με τίτλο «Από την Τέχνη του Πολέμου στην Τέχνη της Ύπαρξης. Σουν Τζου και Μιγιαμότο Μουσάσι», επιχειρείται μια συγκριτική θεώρηση της στρατηγικής φιλοσοφίας του Σουν Τζου και του Ιάπωνα πολεμιστή Μιγιαμότο Μουσάσι. Το άρθρο εντοπίζει και αναλύει τις συγγενείς στρατηγικές αντιλήψεις, αλλά και τις ουσιαστικές διαφοροποιήσεις στη σκέψη των δύο στοχαστών.

Ακολουθεί το άρθρο του Πλοίαρχου Ελευθέριου Βεργετζή ΠΝ, Εκπαιδευτή της ΑΔΙΣΠΟ, με τίτλο «Κύπρος και Ναυτική Ισχύς: Από τη Θεωρία των Κλασικών στη Στρατηγική των Μικρών Κρατών», όπου αναλύεται η ναυτική στρατηγική της Κύπρου μέσα από μια συνδυαστική ανάλυση θεωρίας και εμπειρικής πραγματικότητας. Στο άρθρο αναδεικνύονται οι περιορισμοί ενός μικρού κράτους σε ένα ιδιαίτερα απαιτητικό γεωστρατηγικό περιβάλλον και διατυπώνονται εφαρμόσιμες προτάσεις στρατηγικού σχεδιασμού.

Στη συνέχεια, το άρθρο του Επισμηναγού (Ι) Νικόλαου Βασιλειάδη, Σπουδαστή της 23^{ης} ΕΣ της ΑΔΙΣΠΟ, με τίτλο «Achi-Link: Ο Εθνικός μας Αστερισμός» επισημαίνει τον ρόλο, αλλά και την αναγκαιότητα της τεχνολογίας αναφορικά με τη σύγχρονη αποτροπή, μέσα από την πρόταση ανάπτυξης εθνικού αστερισμού δορυφόρων για την υποστήριξη δικτυοκεντρικών επιχειρήσεων και την ενίσχυση της στρατηγικής αυτονομίας Ελλάδας και Κύπρου.

Στο άρθρο του Αντισυνταγματάρχη Κυριάκου Καραγαβριηλίδη, Σπουδαστή της 23^{ης} ΕΣ της ΑΔΙΣΠΟ, με τίτλο «Η προληπτική χρήση βίας και η προληπτική αποτροπή στο διεθνές δίκαιο: Νομική και στρατηγική σύγκριση και αποτίμηση των σύγχρονων κρίσεων», εξετάζονται η προληπτική χρήση βίας και η προληπτική αποτροπή σε σχέση με το σύγχρονο διεθνές δίκαιο μέσα από σύγχρονες μελέτες περίπτωσης και οι τρόποι που οι παράγοντες αυτοί επηρεάζουν τη διαμόρφωση κατάλληλης εθνικής στρατηγικής στα Θέατρα Επιχειρήσεων του Αιγαίου και της Θράκης.

Στη συνέχεια, ο Ταγματάρχης Αντώνιος Μουρτζίλας, Σπουδαστής της 23^{ης} ΕΣ, εξετάζει τα αδελφοκτόνα πυρά ως διαχρονικό και εγγενές επιχειρησιακό ρίσκο που απορρέει από την ομίχλη και την τριβή του πολέμου. Το άρθρο του με τίτλο «Αδελφοκτόνα Πυρά στους Ελληνικούς Πολέμους: Η Σκληρή Πραγματικότητα της Ομίχλης του Πολέμου» αναλύει τα αίτια, τις επιπτώσεις και χαρακτηριστικά ιστορικά παραδείγματα από την ελληνική στρατιωτική εμπειρία, καταλήγοντας πως η ρεαλιστική αποδοχή του κινδύνου αποτελεί προϋπόθεση αποτελεσματικού στρατηγικού σχεδιασμού, εκπαίδευσης και διοίκησης σε συνθήκες αβεβαιότητας.

Τέλος, το άρθρο του Αντισυνταγματάρχη Δημήτριου Μπακαλούλη, Σπουδαστή της 23^{ης} ΕΣ, με τίτλο «Το Σκάκι ως Εργαλείο Στρατηγικής και Επιχειρησιακής Σκέψης – Συμβολή στη Στρατιωτική Αντίληψη και στη Διαδικασία Λήψης Απόφασης» προτείνει το σκάκι

ως συμπληρωματικό γνωστικό εργαλείο στη στρατιωτική εκπαίδευση, παραλληλίζοντας τη λογική του παιχνιδιού με ένα δομημένο σύστημα αποφάσεων, ανάλογο με αυτό που απαιτείται στη στρατηγική και επιχειρησιακή σκέψη.

Τα άρθρα που φιλοξενούνται στο παρόν τεύχος, μέσα από διαφορετικές επιμέρους θεματικές, συγκλίνουν σε έναν κοινό άξονα: την ανάγκη σύνθεσης της θεωρητικής γνώσης, της εμπειρίας και της καινοτομίας που συμβαδίζει με την ανάπτυξη της τεχνολογίας, ώστε η στρατηγική σκέψη και σχεδιασμός να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις του μέλλοντος.

Ευελπιστώ ότι τα άρθρα του παρόντος τεύχους θα αποτελέσουν δημιουργικό πεδίο μελέτης και προβληματισμού για κάθε αναγνώστη.

Σας εύχομαι καλή ανάγνωση!

Περιεχόμενα

Ημερήσιες Διαταγές Παράδοσης - Παραλαβής Διοίκησης ΑΔΙΣΠΟ

Ημερήσια Διαταγή Παραδίδοντος Διοικητή ΑΔΙΣΠΟ
Αντιστράτηγου (εα) Μιχαήλ Πλουμή 1

Ημερήσια Διαταγή Παραλαμβάνοντος Διοικητή ΑΔΙΣΠΟ
Υποστράτηγου Εμμανουήλ Τσακανιά 6

Άρθρα Εκπαιδευτών και Σπουδαστών της Σχολής

Από την Τέχνη του Πολέμου στην Τέχνη της Ύπαρξης.
Σουν Τζου και Μιγιαμότο Μουσάσι
*του Συνταγματάρχη (ΠΒ) Ιωάννη Πούλη,
Διευθυντή της Έδρας Στρατιωτικών Σπουδών της ΑΔΙΣΠΟ* 8

Κύπρος και Ναυτική Ισχύς:
Από τη Θεωρία των Κλασικών στη Στρατηγική των Μικρών Κρατών
*του Πλοίαρχου Ελευθέριου Βεργετζή ΠΝ, Εκπαιδευτή της ΑΔΙΣΠΟ,
Υποψ. Διδάκτορας της Νομικής Σχολής του ΑΠΘ* 24

Achi-Link: Ο Εθνικός μας Αστερισμός
*του Επισημηγαού (Ι) Νικόλαου Βασιλειάδη,
Σπουδαστή της 23^{ης} ΕΣ της ΑΔΙΣΠΟ* 36

Η προληπτική χρήση βίας και η προληπτική αποτροπή
στο διεθνές δίκαιο: Νομική και στρατηγική σύγκριση και
αποτίμηση των σύγχρονων κρίσεων
*του Αντισυνταγματάρχη (ΠΖ) Κυριάκου Καραγαβρηλίδη,
Σπουδαστή της 23^{ης} ΕΣ της ΑΔΙΣΠΟ* 56

Αδελφοκτόνα Πυρά στους Ελληνικούς Πολέμους:
Η Σκληρή Πραγματικότητα της Ομίχλης του Πολέμου
*του Ταγματάρχη (ΠΖ) Αντώνιου Μουρτζίλα,
Σπουδαστή της 23^{ης} ΕΣ της ΑΔΙΣΠΟ* 67

Το Σκάκι ως Εργαλείο Στρατηγικής και Επιχειρησιακής Σκέψης-
Συμβολή στη Στρατιωτική Αντίληψη και στη
Διαδικασία Λήψης Απόφασης
*του Αντισυνταγματάρχη (ΠΖ) Δημήτριου Μπακαλούλη,
Σπουδαστή της 23^{ης} ΕΣ της ΑΔΙΣΠΟ* 78

Δραστηριότητες της ΑΔΙΣΠΟ

Παράδοση-Παραλαβή

89

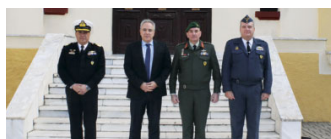
Τελετή παράδοσης-παραλαβής
Διοίκησης ΑΔΙΣΠΟ

Επισκέψεις Ξένων Αποστολών και Διακεκριμένων Προσωπικοτήτων

90

Επίσκεψη Γενικού Γραμματέα
Εθνικής Ασφάλειας της
Προεδρίας της Κυβέρνησης,
Δρ. Αθανασίου Ντόκου

91

Επίσκεψη Πρέσβη της
Δημοκρατίας της Κορέας
στην Ελλάδα, Juseong Lim

Σχολεία-Συνέδρια-Ημερίδες

92

Διήμερο Συνέδριο με θέμα
«Οικονομία του Πολέμου»

93

Ημερίδα με θέμα: «Challenges to
the rule-based international order»

94

Πρόγραμμα Προσανατολισμού
της Κοινής Πολιτικής
Ασφάλειας και Αμυνας
της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Κοινωνική Προσφορά

95

Εθελοντική Αιμοδοσία

96 ————— Βιβλιοθήκη Σχολής

98 ————— Αποφθέγματα

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΔΙΣΠΟ

Ίδρυση της Ανωτάτης Διακλαδικής Σχολής Πολέμου (ΑΔΙΣΠΟ)

Με απόφαση του Υφυπουργού Εθνικής Άμυνας (Φ.022/27/158782/Σ.4405/25 Ιουλ 2003/ΥΕΘΑ/ΓΕΕΘΑ/ΔΙΔΥΠ&ΟΡΓ.) συγκροτήθηκε η Ανώτατη Διακλαδική Σχολή Πολέμου (ΑΔΙΣΠΟ). Την 1^η Οκτωβρίου 2003 εκδόθηκε ο Νόμος υπ' αριθ. 3186 (ΦΕΚ230/Τεύχος Πρώτο) για την ίδρυση της ΑΔΙΣΠΟ.

Ως ημερομηνία έναρξης λειτουργίας της Σχολής καθορίσθηκε η 9^η Σεπτεμβρίου 2003, ημερομηνία κατά την οποία εκλήθη να φοιτήσει η 1^η Εκπαιδευτική Σειρά (ΕΣ).

Στις 27 Οκτωβρίου 2003 πραγματοποιήθηκαν τα εγκαίνια της Σχολής, παρουσία της Πολιτικής και Στρατιωτικής Ηγεσίας του ΥΕΘΑ.

Έδρα της Σχολής

Η Ανωτάτη Διακλαδική Σχολή Πολέμου έχει την έδρα της στο στρατόπεδο «Ταξιάρχου Λασκαρίδη Κωνσταντίνου» στη Θεσσαλονίκη, όπου έως το έτος 2003 λειτουργούσε η Ανώτατη Σχολή Πολέμου του Στρατού Ξηράς (ΑΣΠ).

Έμβλημα της Σχολής

Το έμβλημα της Σχολής αποτελείται από το αντίστοιχο έμβλημα του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας (ΓΕΕΘΑ) με τα σύμβολα των τριών Κλάδων (κράνος, άγκυρα, φτερά) και την προσθήκη ενός βιβλίου και ενός ξίφους που κόβει τον «Γόρδιο Δεσμό». Η σύνθεση συμβολίζει τη δύναμη και την αποφασιστικότητα που δίδει η γνώση για την επίλυση κάθε προβλήματος, μέσω του διακλαδικού σχεδιασμού. Η φράση «ΕΝ ΤΗ ΕΝΩΣΕΙ Η ΙΣΧΥΣ», που αναγράφεται στο επάνω μέρος του εμβλήματος, τονίζει τον διακλαδικό χαρακτήρα της Σχολής.

Παράδοση - Παραλαβή Διοίκησης ΑΔΙΣΠΟ

Ημερήσια Διαταγή Παραδίδοντος Διοικητή ΑΔΙΣΠΟ Υποστράτηγου Μιχαήλ Πλουμή

Αξιωματικοί, οπλίτες, πολίτες, παραδίδοντας σήμερα τη Διοίκηση της Ανώτατης Διακλαδικής Σχολής Πολέμου στον Υποστράτηγο Εμμανουήλ Τσακανιά, σας γνωρίζω ότι θα διατηρώ στη μνήμη μου με υπερηφάνεια την περίοδο που υπήρξα διοικητής της.

Τη χρονιά που πέρασε, συνεχίζοντας το έργο των προκατόχων μου

και ιδιαίτερα του άξιου Πτεράρχου Ευάγγελου Τουρβαλή, από τον οποίον παρέλαβα πέρυσι, μαζί με τον Υποδιοικητή της Σχολής Υποναύαρχο Προκόπη Χαρίτο, τον Διευθυντή Σπουδών Υποπτέραρχο Παναγιώτη Μήτταρη, τον Στρατοπεδάρχη Ταξίαρχο Στυλιανό Νικολετόπουλο, τον επικεφαλής των Δημοσίων Σχέσεων Υποπλοίαρχο Αναστάσιο Πέτκο, τον Υπασπιστή Υποπλοίαρχο Αρίστο Αργυρόπουλο, τον Κοσμήτορα της Νομικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Καθηγητή Παναγιώτη Γκλαβίνη,

και τους ανθρώπους τους,

που παρείχαν με ζήλο, έργο στα γραφεία, στις κινήσεις, στη συντήρηση, στην καθαριότητα, στην ασφάλεια, και στη διδασκαλία, σχεδιάσαμε μετά από αξιολόγηση της κατάστασης,

και εφαρμόσαμε ένα στιβαρό πρόγραμμα επιμόρφωσης για τους σπουδαστές της Σχολής μας.

Για την προσπάθεια που καταβάλλατε όλοι, σας ευχαριστώ από βάθος καρδιάς.

Στόχος μας ήταν η μεταμόρφωση των σπουδαστών από ηγήτορες του τακτικού επιπέδου σε ηγήτορες του επιχειρησιακού και του στρατηγικού επιπέδου, μέσω μιας επίπονης επιμορφωτικής διαδικασίας που αναδεικνύει ως προαπαιτούμενο της νίκης την έμμεση προσέγγιση και τους συνδυασμούς του άμεσου και του έμμεσου ελιγμού, με βάση το πρότυπο α) κατανόηση του περιβάλ-

λοντος, β) διατύπωση του προβλήματος, γ) οραματισμός της λύσης, δ) εκπόνηση σχεδίων και στρατηγικής, και ε) προσομοίωση της εκτέλεσής τους, καθόσον τα πάντα συνίστανται στην εκτέλεση.

Η εφαρμογή σε πρώτη ζήτηση από τους αποφοίτους μας, της έμμεσης προσέγγισης και του εν λόγω επαγωγικού προτύπου, είμαι σίγουρος πως θα τους αναδείξει σε ηγήτορες πρώτης γραμμής

που πετυχαίνουν τον Σκοπό με την εξεύρεση και την έξυπνη αξιοποίηση των ελαχίστων πόρων, για την νικηφόρα αντιμετώπιση του προαιώνιου εχθρού και των συμμάχων του,

με τη μικρότερη ανάλωση ελληνικού αίματος και χρήματος, όπως ακριβώς έκαναν και οι πρόγονοί μας.

Το πλαίσιο αυτό επιβάλλεται σήμερα, περισσότερο από ποτέ, λόγω των σεισμικών αλλαγών που έχουν επέλθει στο κράτος, στην περιφέρεια και στον κόσμο ένεκα της εθνικής δημογραφικής συρρίκνωσης, της τεχνητής νοημοσύνης, των ανατρεπτικών τεχνολογιών, των γεωπολιτικών πιέσεων, των δημογραφικών μετατοπίσεων, της προπαγάνδας και της απώλειας της εμπιστοσύνης, όσον αφορά τον ρόλο των συμμαχιών.

Στο εν λόγω πλαίσιο, ο Αξιωματικός επιδιώκεται να κατέχει τη γενική γνώση και εποπτεία σε πλείστα γνωστικά πεδία, ιδίως δε σε αυτό της φιλοσοφίας που είναι η βάση της ηγεσίας, σύμφωνα με το πρότυπο Αριστοτέλης – Αλέξανδρος,

καθόσον η περιορισμένη, λεπτομερειακή εκπαίδευση και εξειδίκευση των ατόμων σε συγκεκριμένα τεχνικά και αλγοριθμικά γνωστικά αντικείμενα εγκλωβίζει τον νου, δεν απελευθερώνει τη φαντασία, ενώ έχει σοβαρές τρωτότητες, όπως έχει αποδειχθεί στο παρελθόν.

Τα αποτελέσματα της προσπάθειάς μας, τη χρονιά που πέρασε, θα φανούν την επόμενη εικοσαετία, όταν οι απόφοιτοί μας θα αναλάβουν ηγετικές θέσεις στις ένοπλες δυνάμεις και στα σώματα ασφαλείας για να διακονήσουν την Πατρίδα μας.

Ταυτόχρονα, σήμερα, με διάταξη της Πολιτείας αποχωρώ από την ενεργό υπηρεσία και αποδίδομαι στον πολιτικό βίο, σε ηλικία 57 ετών.

Τα σαράντα χρόνια που πέρασαν, υπηρέτησα την Πατρίδα στις ειδικές δυνάμεις και στο πεζικό σε εικοσιπέντε διαφορετικές θέσεις, σε εικοσιπέντε διαφορετικές έδρες στην Ελλάδα, στην Κύπρο και στο εξωτερικό, εφαρμόζοντας πάντα διακονική και οραματική ηγεσία.

Από την σπουδή και την εμπειρία μου, τα χρόνια αυτά έκανα μια διαπίστωση, την οποία επιτρέψτε μου να την μοιραστώ μαζί σας.

Διαπίστωσα πως ο κόσμος γύρω μας, σε όλα τα επαγγέλματα και τις κοινωνικές ομάδες, αλλά και στο σύνολό του, είναι εκ φύσεως μοιρασμένος.

Ένα δεκαέξι τοις εκατό ακολουθεί το δρόμο της αρετής, ένα άλλο δεκαέξι τοις εκατό ακολουθεί τον δρόμο της κακίας, ένα τριάντα τέσσερα τοις εκατό τείνει προς την αρετή, ενώ το υπόλοιπο τριάντα τέσσερα τοις εκατό τείνει προς την κακία.

Ανάλογα με την εργώδη προσπάθεια που καταβάλλει ο σκληρός πυρήνας του δεκάξι τοις εκατό, της αρετής ή της κακίας για τη μεταστροφή της εύθραυστης πλειονότητας, με την οποία γεινιάζει, μετακινείται ο στρατός, το κράτος, η περιφέρεια, ο κόσμος όλος, προς την ευδοκίμηση ή την καταστροφή. Προς το φως ή το σκότος.

Προκειμένου ο στρατός και το κράτος μας να κινούνται προς το αγαθό, διαπίστωση πως οι Αξιωματικοί μας πρέπει να έχουν δυνατή φωνή, σύμφωνη με την αλήθεια της επιστήμης και τα διδάγματα της πολεμικής τέχνης, αλλά το κυριότερο, να είναι σταθερά συνδεδεμένοι με το ήθος και το καθήκον.

Στο πλαίσιο αυτό σας προσκαλώ, σας παρακαλώ να είστε συνεχώς σταθερά συνδεδεμένοι με το ήθος και το καθήκον για το καλό της Πατρίδας μας.

Αυτό είναι δυνατόν να επιτευχθεί με την αυτογνωσία και την προσωπική ανάπτυξη, την αναγνώριση της πρόδηλης υπεροχής και της αξίας του άλλου, τη διοίκηση δια του παραδείγματος, την ταύτιση λόγων και έργων, τη συνεχή αναφορά του στρατιωτικού όρκου, την εκπαίδευση και τη διδασκαλία.

Εγώ αυτά εκτιμώ πως τα έκανα.

Στα σαράντα χρόνια που πέρασαν έπαιξα τον ρόλο μου καλά. Με το κεφάλι πάντα ψηλά, ως Έλληνας Αξιωματικός, κατέβαλα ενσυνείδητη δυνατή και παραστατική προσπάθεια ως εκπαιδευόμενος, εκπαιδευτής, μαχητής, επιτελής, επιτελάρχης, διοικητής, προγυμναστής, μέντορας.

Όλα αυτά τα χρόνια, επεδίωκα τη μεσότητα στην αρετή και την αριστεία στην εκτέλεση του καθήκοντος.

Επεδίωκα με την αγάπη και το παράδειγμά μου την ενθάρρυνση του αδυνάτου και τη συμπίεση του δυνατού, προκειμένου άπαντες ως συμπολεμιστές με την ίδια μοίρα να κινούνται με την ίδια ορμή και ταχύτητα προς τα εμπρός για την εκπλήρωση του κοινού σκοπού.

Επεδίωκα να κρίνω τους άλλους υποκειμενικά και τον εαυτό μου αντικειμενικά.

Επεδίωκα ενσυνείδητα να ακολουθώ την ευαγγελική περικοπή προς τους άλλους και τους στρατιώτες (Λουκά: 3.10-14).

Τήρησα, δηλαδή, τον νόμο, δεν εκβίασα, δε συκοφάντησα, έζησα με την αποζημίωση που μου έδινε η πολιτεία, δεν αδίκησα, επιδιώκοντας συνεχώς τη συμπίεση των ενστίκτων μου και των προκαταλήψεών μου, προς χάριν του κοινού συμφέροντος.

Εάν, όμως, παρά την εκτίμησή μου, αναφέρομαι από κάποιον πως τον αδίκησα και εντέλει δεν τον αποκατέστησα, μην καταφέρνοντας να επιβληθώ στον εαυτό μου, αιτούμαι την κατανόησή του.

Από την άλλη, όσες φορές εγώ ήμουν αποδέκτης κακίας, από την κατάταξη έως την ημέρα της αποστρατείας μου, η κατάσταση αυτή παρά την αρχική λύπη που μου προκαλούσε, εντέλει δεν με κατέβαλε, καθόσον πιστεύω ακράδαντα πως ιδανικός στρατιώτης δεν είναι αυτός που μάχεται την κακία, αλλά αυτός που προχωρεί στην αρετή.

Ευθύς, οραματιστής, φυσιογνωμικά άγριος, θεμελιωμένα ατίθασος, ενίοτε τρομακτικός ή προβληματικός σε αθεμελίωτους υπεύθυνους, στάθηκα ενσυνείδητα μακριά από κακομοιριές και μιζέριες, έχοντας ως φανοστάτη τον Νόμο.

Επεδίωκα φανερά την υπεράσπιση του στρατιωτικού ήθους και του καθήκοντος, χωρίς φόβο για την απώλεια της θέσης μου ή της προαγωγής μου, πάντα με την πυξίδα μου προσανατολισμένη στον όρκο.

Για τους λόγους αυτούς αισθάνομαι πως ο στρατός δεν με γέρασε. Αντιθέτως, με κράτησε εύελπι, μαχητικό, ζωντανό.

Επικαλούμαι ως μάρτυρες της πορείας μου όλους τους σώφρονες και ενάρετους, που διακονήσαμε μαζί την Πατρίδα, όλα αυτά τα χρόνια, αλλά και όλους αυτούς που ήταν αποδέκτες της ατίθασης προσωπικότητάς μου.

Αξιοποιώντας τη γνώση και την εμπειρία μου, με το πέρας της στρατιωτικής υπηρεσίας μου, αφήνω κληροδοτήματα για την ανάπτυξη των αξιωματικών τρία συγγράμματα για την Ηγεσία, την Πολεμική Τέχνη και τη φιλοσοφία της έμμεσης προσέγγισης του Σουν Τσου.

Για την συγγραφή και την κυκλοφορία αυτών των βιβλίων αισθάνομαι πραγματικά υπερήφανος.

Παρακαταθήκες στην πολιτική ζωή μου θα είναι η συντροφικότητα και η αγάπη που μοιράστηκα με όλους εκείνους που ακολούθησα ή με ακολούθησαν στην εκτέλεση της δύσκολης αποστολής μας, ιδιαίτερα δε, στα ελληνοαλβανικά σύνορα στον Γράμμο, στα γεγονότα των Ιμίων, στα γεγονότα Ισαάκ και Σολωμού στη Δερύνεια, στα πεδία της Κανταχάρ και της Χεράτ, στα Θαλάσσια Στενά και στις νησίδες του Αιγαίου, στο Προγεφύρωμα Κάραγατς και στο Αμφιθέατρο της Σχολής μας.

Ευχαριστώ όλους τους δασκάλους, τους λοχαγούς και τους διοικητές που είχα, που με το παράδειγμά τους, καλό ή κακό, μου έδειξαν τον ορθό δρόμο.

Ευχαριστώ τους κεκοιμημένους γονείς μου Μαργαρώ και Στυλιανό για τα εφόδια που μου έδωσαν. Τη σύζυγο μου Ελένη, τα παιδιά μου Βασιλική και Ταξιάρχη - Στυλιανό και τα πεθερικά μου Βασίλη και Μαρία για την αγάπη και την κατανόησή τους για τη φυσική απουσία μου από τον οίκο σε πολύ δύσκολες περιόδους της ζωής μας.

Ευχαριστώ τον Παντοδύναμο Θεό που, παρά τα λάθη μου, έδωσε και με τη χάρη του παρέδιδε κάθε φορά όρθιους, όλους εκείνους που είχα παραλάβει.

Καθόσον οι Αξιωματικοί είναι οι κολώνες τελευταίας προσφυγής του κράτους, προσεύχομαι στον Θεό και στους Προστάτες Αγίους Γεώργιο, Βαρβάρα, Παΐσιο, Νικόλαο, Ταξιάρχες Μιχαήλ και Γαβριήλ να φωτίζουν και να ενδυναμώνουν την προσπάθειά σας και την προσπάθεια του νέου Διοικητή σας, προς εκπλήρωση του χρέους προς την Πατρίδα.

Το χρέος αυτό μπορεί να κατανοηθεί μόνο εάν θαυμάσουμε το Ελληνικό Φως, που καθγιασμένο με την Ελληνορθόδοξη Πίστη φωτίζει τα πάντα, κάνει καθαρά τα ακάθαρτα.

Εάν θαυμάσουμε,

θα κατανοήσουμε πως το Χρέος μας προς την ομορφότερη και την ευγενέστερη Πατρίδα του Κόσμου, την Ελλάδα μας, ό,τι και να κάνουμε, θα παραμένει εντελώς ανεξόφλητο.

Κυρίες και Κύριοι, δε σας κρύβω ότι βιώνω πένθος που αποχωρίζομαι τον Ένδοξο Ελληνικό Στρατό.

Ό,τι είμαι σήμερα το οφείλω σε αυτόν.

Στο πρόσωπο του παρισταμένου Διοικητή ΑΣΔΗΜ και πρώην Διοικητή μου στη Λέσβο, του Στρατηγού Γρηγορίου Μπουντλιάκη, ευχαριστώ τον Ελληνικό Στρατό και «όσους ήρθαν, πέρασαν, θα' ρθούνε, θα περάσουν», για όσα μου πρόσφερε μέχρι τώρα, αλλά και για αυτά που θα μου προσφέρει εφεξής.

Ευχαριστώντας την πολιτεία, που μου επέτρεψε να τερματίσω τον ρόλο μου στην παράσταση,

και να αλλάξω τη στρατιωτική μου στολή, σε πολιτική (Κ. Καβάφης, Ο βασιλεύς Δημήτριος) από την ένδοξη αυτή Σχολή, καθώς απέρχομαι, αιτούμαι από τον πολιούχο Άγιο Δημήτριο να με θαρρύνει κατά την μετάβασή μου από τη ζωή του οπλίτη στη ζωή του πολίτη.

Από αύριο στο θέατρο της ζωής, για μένα θα ξημερώσει μια καινούργια ημέρα.

Στο νέο μου ξεκίνημα σας καλώ, σας προσκαλώ με εξάσκηση της ελεύθερης βούλησής σας, να μου ευχηθείτε καλός πολίτης.

έν, τῆ ένώσει, ἡ ἰσχύς

Σας ευχαριστώ πάρα πολύ.

Ημερήσια Διαταγή Παραλαμβάνοντος Διοικητή ΑΔΙΣΠΟ Υποστράτηγου Εμμανουήλ Τσακανιά

Αξιωματικοί, Υπαξιωματικοί, Στρατευμένοι και Πολιτικό Προσωπικό της Ανωτάτης Διακλαδικής Σχολής Πολέμου.

Με απόφαση της Ιεραρχίας, αναλαμβάνω σήμερα τη διοίκηση της Σχολής, από έναν εξαιρετικό αξιωματικό, καλό φίλο και συμμαθητή, τον οποίο ευχαριστώ προσωπικά, αλλά και εκ μέρους όλου του

προσωπικού για την πολύτιμη προσφορά του και του εύχομαι υγεία, δύναμη και κάθε καλό.

Αναλαμβάνοντας τη διοίκηση της Σχολής, θέλω να διαβεβαιώσω όλους σας, ότι θα καταβάλω κάθε δυνατή προσπάθεια, ώστε να ανταποκριθώ στις απαιτήσεις των καθηκόντων μου.

Θεωρώ περιττό να αναφέρω ότι το έργο που επιτελείται στη Σχολή είναι εξαιρετικό, το οποίο οφείλω να υπογραμμίσω ότι επιβεβαιώνεται από την ποιότητα των αξιωματικών αποφοίτων που στελεχώνουν τις Ένοπλες Δυνάμεις μας.

Όπως πολύ καλά γνωρίζετε, το περιβάλλον ασφαλείας σε παγκόσμιο επίπεδο και ιδιαίτερα στην περιοχή μας καθίσταται κάθε μέρα περισσότερο πολύπλοκο, με ραγδαίους ρυθμούς και με νέες προκλήσεις να αναφύονται καθημερινά που ανατρέπουν σχέσεις και συσχετισμούς του παρελθόντος και απαιτούν γνώση και ετοιμότητα άμεσης προσαρμογής σε νέα δεδομένα.

Στο πλαίσιο αυτό, είμαστε υποχρεωμένοι να διατηρήσουμε και να βελτιώσουμε τους μηχανισμούς ασφαλείας μας, ώστε να είναι σε θέση να ανταποκρίνονται στις προκλήσεις της καθημερινότητας, αλλά και να προβλέπουν, να σχεδιάζουν και να αντιμετωπίζουν τις μελλοντικές προκλήσεις με αποφασιστικότητα και, κυρίως, με επιτυχία.

Στο πεδίο αυτό, η Σχολή καλείται να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο, καθώς διαμορφώνει το πλαίσιο της δημιουργίας εκείνου του επιπέδου γνώσεων, που απαιτείται από τους αξιωματικούς των Ενόπλων Δυνάμεών μας, ώστε να μπορούν να ανταποκρίνονται στα υψηλά τους καθήκοντα ως επιτελείς και διοικητές σε Στρατηγικό και Επιχειρησιακό επίπεδο, αλλά επίσης απηχούν και επηρεάζουν τη λειτουργία των Μονάδων μας μέχρι το χαμηλό τακτικό επίπεδο.

Αγαπητοί Σπουδαστές,

Έχω πλήρη εμπιστοσύνη στις δυνατότητές σας, το ενδιαφέρον, το ήθος και τον υψηλό επαγγελματισμό σας, τα οποία απορρέουν, εκτός των άλλων, και από την εθελοντική συμμετοχή σας για φοίτηση στη Σχολή, κατόπιν επίπονων εξετάσεων.

Η φοίτηση στην Ανωτάτη Διακλαδική Σχολή Πολέμου αποτελεί ένα σημαντικό βήμα στη σταδιοδρομία κάθε Αξιωματικού. Γι' αυτό πρέπει να εκμεταλλευθείτε στο έπακρο την παραμονή σας στη Σχολή, προκειμένου να βελτιώσετε τις επιτελικές και διοικητικές σας δεξιότητες, ώστε να ανταποκριθείτε με επιτυχία στην υψηλή μας αποστολή.

Στηριχθείτε στις δυνάμεις σας, αναδείξτε τις ικανότητές σας, συναγωνισθείτε με αξιοκρατία και επιζητείστε την ευγενή άμιλλα.

Μελετήστε συστηματικά και υποβάλετε προτάσεις ελεύθερα, με καινοτόμο και δημιουργικό σκέψη, για τη βελτίωση της παρεχόμενης εκπαίδευσης, αλλά και την ενσωμάτωση των γνώσεων στην καθημερινή πρακτική των μονάδων και υπηρεσιών μας.

Πέραν του καθαρά εκπαιδευτικού έργου, δεν πρέπει ποτέ να λησμονείτε ότι είμαστε αξιωματικοί στις Ένοπλες Δυνάμεις μιας Χώρας που το σημαντικότερο πεδίο υπεροχής είναι το προσωπικό μας, το οποίο καλούμαστε, ακολουθώντας με συνέπεια τις αρχές και παραδόσεις της στρατιωτικής μας παιδείας, να διαπαιδαγωγούμε, αποτελώντας πρότυπο για τις νεότερες γενιές.

Ως Διοικητής της Σχολής, και έχοντας πλήρη επίγνωση του υψηλού επιπέδου στο οποίο βρίσκεται, θέτω ως στόχο να καταβάλω κάθε προσπάθεια για τη βελτίωση αυτού του επιπέδου σε όλα τα πεδία των δραστηριοτήτων της. Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να προσθέσω την εν εξελίξει αναδιοργάνωση της στρατιωτικής εκπαίδευσης, την οποία αναβαθμίζει στο σύνολό της.

Παράλληλα, η μετεξέλιξη των Ενόπλων Δυνάμεών μας, το όραμα της «Ατζέντας 2030», η γεωγραφία του χώρου και οι προκλήσεις που αντιμετωπίζει η Χώρα μας, στον ενιαίο χώρο του Αιγαίου και της Ανατολικής Μεσογείου, επιβάλλουν την αναμόρφωση της εκπαίδευσης και την προσαρμογή της ανάλογα.

Το τρίπτυχο «Γεωπολιτική - Τεχνολογία - Στρατιωτική Τέχνη» αποτελεί την οδό που καλούμαστε να πορευθούμε προς το μέλλον, με αισιοδοξία, ευρηματικότητα και καινοτόμο πνεύμα. Το οφείλουμε στην Πατρίδα και το Έθνος.

Με τη βεβαιότητα ότι όλοι θα ανταποκριθείτε κατ' άριστο τρόπο στις απαιτήσεις της εκπαίδευσης, σας εύχομαι υγεία, δύναμη, επιτυχία στο έργο σας και εκπλήρωση των προσδοκιών σας.

Με την ακλόνητη πίστη ότι ο Θεός θα κατευθύνει τις προσπάθειές μας.

Ζήτω το Έθνος
Ζήτω οι Ένοπλες Δυνάμεις
Ζήτω η Ανωτάτη Διακλαδική Σχολή Πολέμου

Από την Τέχνη του Πολέμου στην Τέχνη της Ύπαρξης. Σουν Τζου και Μιγιαμότο Μουσάσι¹

του Συνταγματάρχη (ΠΒ) Ιωάννη Πούλη,
Διευθυντή της Έδρας Στρατιωτικών Σπουδών της ΑΔΙΣΠΟ

Σύνοψη

«Η Τέχνη του Πολέμου» του Σουν Τζου και το «Βιβλίο των Πέντε Δακτυλίων» του Μιγιαμότο Μουσάσι είναι τα δύο σημαντικότερα έργα της ασιατικής στρατηγικής νόησης, πάνω στο θέμα της ένοπλης σύγκρουσης. Αν και τα δύο κείμενα απέχουν χρονικά κατά μία χιλιετία και προέρχονται από διαφορετικούς πολιτισμούς, εντούτοις αμφότερα μορφοποιούνται μέσα σε ένα ιστορικό περιβάλλον που το χαρακτηρίζει η διαρκής αντιπαλότητα, οι πολυάριθμες εμφύλιες συγκρούσεις και η ανάγκη για γρήγορη και αποδοτική νίκη. Ο Σουν Τζου, ως στρατηγός, αναπτύσσει τις ιδέες του στο πεδίο των πολυάριθμων στρατών, της διπλωματίας και της κρατικής ισχύος. Αντίθετα, ο Μιγιαμότο Μουσάσι διαμορφώνει τη στρατηγική του μέσα από την μονομαχία, την προσήλωση σε συγκεκριμένες ηθικές αξίες και την ατομική τελείωση. Τα δύο βιβλία, παρά τη χρονική και πολιτισμική τους απόσταση, συγκλίνουν στην αντίληψη του πολέμου ως σύνθετης διαδικασίας λογικής, ηθικής και αυτογνωσίας.

Στη σύντομη αυτή παρουσίαση, θα επιχειρηθεί μία περιληπτική συγκριτική προσέγγιση των δύο έργων, με έμφαση, κυρίως, σε αυτό του Μιγιαμότο Μουσάσι, καθώς είναι και το λιγότερο γνωστό στον δυτικό κόσμο. Στόχος είναι να αναδειχθούν οι κοινές αρχές, αλλά και οι αποκλίσεις στη φιλοσοφία τους, καθώς από την παράλληλη ανάγνωσή τους διαπιστώνεται ότι η ολιστική τέχνη του πολέμου του Σουν Τζου μετουσιώνεται σε τέχνη της ύπαρξης για τον Μιγιαμότο Μουσάσι.

Η Τέχνη του Πολέμου γράφτηκε κατά την περίοδο των Εμπόλεμων Βασιλείων (5^{ος}-3^{ος} αι. π.Χ.), μια εποχή συνεχών εμφύλιων συγκρούσεων στην Κίνα. Αν και οι ακριβείς λεπτομέρειες αναφορικά με τον βίο του *Σουν Τζου* παραμένουν ασαφείς και εν μέρει μυθικές, θεωρείται ότι υπηρέτησε ως στρατηγός υπό τον βασιλιά *Χελούου* του *Γου*, όπου διέπρεψε για την επιτυχημένη εφαρμογή των στρατηγικών του αρχών. Η κύρια πηγή πληροφοριών για τη ζωή του, είναι το έργο «Ιστορικά Χρονικά» του *Σιμα Τσιέν*, το οποίο γράφτηκε αρκετούς αιώνες αργότερα, γεγονός που ενισχύει τον ημι-θρυλικό χαρακτήρα της μορφής του. Παρά τις αμφιβολίες για την ιστορικότητα του συγγραφέα, το έργο του *Σουν Τζου* αποτυπώνει το απόσταγμα της αρχαίας κινεζικής στρατηγικής σκέψης. Η πρώτη (αποσπασματική) ευρωπαϊκή μετάφραση γίνεται το 1772 από τον *Jean Joseph Marie Amiot*, ενώ η ευρεία διεθνής διάδοση του έργου οφείλεται στη μετάφραση του *Samuel B. Griffith* (1963), με πρόλογο του *B. H. Liddell Hart*.²

Στον αντίποδα, η ζωή και το έργο του *Μιγιαμότο Μουσάσι* εντάσσονται σε μια κρίσιμη ιστορική καμπή της Ιαπωνίας. Το 1600, η μάχη της Σεκιγκαχάρα θέτει τέλος σε μια μακρά περίοδο εμφύλιων συγκρούσεων, γνωστή ως εποχή των Εμπόλεμων Κρατών, και εγκαινιάζει την περίοδο Έντο (1603-1868), υπό την ηγεμονία του *σογκουνάτου* («φέουδου») *Τοκουγκάουα*.³ Παρά τη γενικότερη πολιτική σταθερότητα που ακολούθησε, η Ιαπωνική κοινωνία διατήρησε ζωντανή τη μνήμη και την κουλτούρα του πολέμου, ενώ σταδιακά οι στρατιωτικές αρετές μετουσιώθηκαν σε ηθικές και φιλοσοφικές αρχές. Ο *Μιγιαμότο Μουσάσι* (1584-1645) μεγαλώνει σε ένα περιβάλλον συνεχούς εμφυλίου πολέμου, βιώνοντας τόσο την πρακτική πλευρά της μάχης όσο και τη σταδιακή μετάβαση σε μια πιο στοχαστική εποχή. Αυτό το δίπολο, της βίαιης εμπειρίας της μάχης και της φιλοσοφικής εμβάθυνσης, αποτελεί τη μήτρα του έργου του. Κατά τη διάρκεια της ζωής του, ως *ρόνιν*, λαμβάνει μέρος σε 61 μονομαχίες, νικώντας διαδοχικά τους πλέον φημισμένους ξιφομάχους της εποχής του.⁴ Παράλληλα, συμμετέχει σε πλείστες μάχες τις περιόδου θέτοντας το σπαθί και τις υπηρεσίες του σε διαφορετικούς κατά περίπτωση πολέμαρχους. Στα διαλείμματα των συγκρούσεων, ασχολείται με τη ζωγραφική σε σινική μελάνη, με τη γλυπτική, αλλά και με την καλλιγραφία. Η καλλιτεχνική του δημιουργία συνδέεται άμεσα με τη φιλοσοφία του *Ζεν*, η οποία δίνει έμφαση στη λιτότητα, στη σιωπή και στην εσωτερική συγκέντρωση. Ενώ βρίσκεται ακόμα εν ζωή, ήδη θεωρείται «*Κενσέι*», ένας θρυλικού επιπέδου ξιφομάχος (κυριολεκτικά «άγιος του σπαθιού») της Ιαπωνίας, τίτλο που διατηρεί έως και σήμερα. Δύο χρόνια πριν από το τέλος του πολυτάραχου βίου του, αποσύρεται σε μια σπηλιά στο όρος *Κίντο*, γνωστή ως *Ρεϊγκάντο*, όπου αφιερώνεται στη συγγραφή του Βιβλίου των Πέντε Δακτυλίων. Ολοκληρώνει το έργο του το 1645 λίγο πριν τον θάνατό του και το παραδίδει στους μαθητές του ως παρακαταθήκη ενός ανθρώπου, του οποίου η ζωή υπήρξε μια διαρκής αναζήτηση της αρμονίας ανάμεσα στη δράση και στον στοχασμό. Η πρώτη μετάφραση του έργου του στη Δύση γίνεται

μόλις το 1974 από τον έφορο του Βρετανικού Μουσείου *Victor Harris*, ενώ η τελευταία είναι αυτή του *Alexander Bennett* (2017).⁵

Η παρουσίαση

Για τον *Σουν Τζου*: «*Η τέχνη του πολέμου διέπεται από πέντε θεμελιώδεις αλήθειες, τις οποίες θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη του εκείνος που μελετά τη διαμόρφωση των συνθηκών που θα τον οδηγήσουν να επικρατήσει στο πεδίο της μάχης. Αυτές είναι: Ο ηθικός νόμος, Ο ουρανός, Η γη, Ο διοικητής, Η μέθοδος και Η πειθαρχία*». Ο αριθμός «πέντε» ακολουθεί και το έργο του *Μουσάσι*, καθώς αποτελεί βασικό στοιχείο του Κομφουκιανισμού και παραπέμπει σε βασικές κοσμολογικές αντιλήψεις της κινεζικής και ιαπωνικής παράδοσης. Έτσι ο συγγραφέας χωρίζει το έργο του σε πέντε βιβλία-κεφάλαια: Γης, Νερού, Φωτιάς, Ανέμου και Κενού. Η Γη αφορά τα θεμέλια της στρατηγικής, το Νερό την προσαρμοστικότητα, η Φωτιά την αποφασιστική δράση, ο Άνεμος την κριτική άλλων σχολών, και το Κενό την πνευματική υπέρβαση.⁶

Το Βιβλίο της Γης αποτελεί το θεμέλιο της σκέψης του *Μουσάσι*: τη βάση της στρατηγικής ως «Τέχνης» και όχι απλώς ως πολεμικής τεχνικής. Εδώ αναδύονται έντονα οι πρώτες μεγάλες συγγένειες με το έργο του *Σουν Τζου*. Στο επίκεντρο βρίσκεται η αυτογνωσία και η γνώση του αντιπάλου. Ο *Μουσάσι* διδάσκει ότι ο στρατηγός και ο πολεμιστής πρέπει να κατανοούν βαθιά τόσο τον εαυτό τους όσο και τον εχθρό: μια θέση που απηχεί άμεσα τη ρήση του *Σουν Τζου* ότι «*αν γνωρίζεις τον εχθρό και γνωρίζεις τον εαυτό σου, δεν θα φοβάσαι εκατό μάχες*». Η νίκη, σε αυτό το πρώτο «θεμέλιο», είναι προϊόν καθαρής αντίληψης.

Στη συνέχεια, ο *Μουσάσι* υψώνει την αρχή της νίκης χωρίς μάχη ως υπέρτατο στάδιο στρατηγικής. Η αληθινή τέχνη, λέει, είναι «*να κερδίζεις χωρίς να χρειαστεί να αναμετρηθείς*». Ο *Σουν Τζου* συμφωνεί: «*το να υποτάξεις τον εχθρό χωρίς μάχη είναι το αποκορύφωμα της δεξιότητάς σου*». Η οικονομία δυνάμεων και η βαθιά κατανόηση των καταστάσεων υπερβαίνουν τη βία. Αυτή η κατανόηση τρέφει την ιδέα ότι «*ο στρατηγός πρέπει να αναγνωρίζει τα σημάδια χιλίων καταστάσεων μέσα από μία*», όπως αναφέρει ο *Μουσάσι*. Πρόκειται για την ίδια αρχή που ο *Σουν Τζου* διατυπώνει ως αέναη αύξηση των ευκαιριών, όταν εκείνες αξιοποιούνται. Η εμπειρία δεν προστίθεται απλώς: πολλαπλασιάζεται.

Κεντρικό στοιχείο του πρώτου βιβλίου είναι και η προετοιμασία. Ο *Μουσάσι* υποστηρίζει πως «*η μάχη κερδίζεται πρώτα στο μυαλό του μαχητή*». Ο *Σουν Τζου* σημειώνει ότι ο νικητής έχει ήδη «*πολλούς υπολογισμούς*» πριν εμφανιστεί στη μάχη. Η νίκη είναι προκαθορισμένη από την ποιότητα της σκέψης. Στο ίδιο πλαίσιο, η ετοιμότητα και η προνοητικότητα αποτελούν βασικό δομικό στοιχείο: ο *Μουσάσι* επιμένει να είσαι προετοιμασμένος για κάθε ενδεχόμενο, ενώ ο *Σουν Τζου* προειδοποιεί να μη στηρίζεσαι ποτέ στο ότι ο εχθρός ίσως δεν έρθει. Η προνοητικότητα είναι εκείνη που αποτρέπει τη ζημία.

Ακολουθεί **Το Βιβλίο του Νερού**, όπου ο *Μουσάσι* εξερρευνά τη μορφή, την προσαρμοστικότητα και την απάτη. Όπως το νερό προσαρμόζεται σε κάθε σχήμα, έτσι και ο στρατηγός οφείλει να είναι ρευστός, απρόβλεπτος και ευέλικτος. Η πρώτη μεγάλη σύμπτωση με τον *Σουν Τζου* αφορά στην παραπλάνηση. Ο *Μουσάσι* προτρέπει να «*φαίνεσαι αδύναμος όταν είσαι ισχυρός*». Αυτή η διδασκαλία είναι η ίδια καρδιά του *Σουν Τζου*, ο οποίος διακηρύσσει ότι «*όλος ο πόλεμος βασίζεται στην εξαπάτηση*». Ο εχθρός πρέπει να βλέπει μια ψευδή εικόνα. Η ευελιξία – η ικανότητα να «*είσαι όπως το νερό*» – αποτελεί το δεύτερο κοινό σημείο. Ο *Μουσάσι* θεωρεί τη «*ρευστότητα*» ως το ανώτερο επίπεδο τεχνικής. Ο *Σουν Τζου* επίσης παροτρύνει να κινείσαι σαν νερό, να μην έχεις σταθερή μορφή, αλλά να προσαρμόζεσαι στις συνθήκες.

Τέλος, και οι δύο διδάσκουν την αποφυγή της ρουτίνας. Ο *Μουσάσι* απορρίπτει την εμμονή σε μια στάση ή τεχνική· ο *Σουν Τζου* συνιστά να μην επαναλαμβάνονται τακτικές. Η συνήθεια γεννά προβλεψιμότητα· η προβλεψιμότητα γεννά ήττα.

Στο **Βιβλίο της Φωτιάς** ο *Μουσάσι* εισέρχεται στην καρδιά της σύγκρουσης: την ενεργητική φάση, την ένταση της μάχης, τον ρυθμό και τον αιφνιδιασμό. Εδώ οι αντιστοιχίες με τον *Σουν Τζου* είναι περισσότερες από κάθε άλλο βιβλίο.

Πρώτη αρχή, η επίθεση στην αδυναμία του αντιπάλου. Ο *Μουσάσι* συμβουλεύει να βρίσκεις το «*κενό*», εκεί όπου η άμυνα δεν υπάρχει. Ο *Σουν Τζου* το λέει ωμά: «*απόφευγε ό,τι είναι δυνατό, χτύπα ό,τι είναι αδύναμο*».

Ο αιφνιδιασμός είναι ο δεύτερος πυλώνας. Ο *Μουσάσι* μιλά για κίνηση «*σαν αστραπή*», άμεση και αναπάντευχη. Ο *Σουν Τζου* περιγράφει την επίθεση που έρχεται «*σαν κεραυνός*» από αφανή προετοιμασία.

Καθοριστικός είναι και ο έλεγχος της πρωτοβουλίας: ο *Μουσάσι* αποτρέπει τον πολεμιστή από το να αφήσει τον εχθρό να καθορίσει τον χρόνο· αντίστοιχα, ο *Σουν Τζου* επιδιώκει να φέρει τον εχθρό σε σημείο που εμείς επιλέγουμε.

Η σύντομη, αποφασιστική μάχη είναι κοινός στόχος. Ο *Μουσάσι* αρνείται την παράταση της αναμέτρησης· ο *Σουν Τζου* καθιστά σαφές ότι ο παρατεταμένος πόλεμος δεν ωφελεί κανέναν.

Η απρόβλεπτη δράση – να χτυπάς εκεί που δε σε περιμένουν – είναι επίσης κοινή. Ο *Σουν Τζου* γράφει «*χτύπα εκεί όπου δεν είναι προετοιμασμένος*», ενώ ο *Μουσάσι* επιμένει στη δράση στο λιγότερο αναμενόμενο σημείο.

Η έννοια του χρονισμού αναδεικνύεται και στα δύο έργα: ο *Μουσάσι* δηλώνει ευθέως ότι «*ο χρονισμός είναι τα πάντα*», ενώ ο *Σουν Τζου* θεωρεί νικητή εκείνον που γνωρίζει πότε πρέπει και πότε δεν πρέπει να πολεμήσει.

Η πρακτική του «διαίρει και βασίλευε» αποτελεί επίσης κοινή σύλληψη: ο *Μουσάσι* προτείνει να χρησιμοποιείς έναν αντίπαλο εναντίον άλλων· ο *Σουν Τζου* συνιστά να διαιρείς τον εχθρό όταν είναι ενωμένος.

Η πρόκληση κινήσεων του αντιπάλου, η ταχύτητα, η χρήση του χώρου ως όπλο, η εξάντληση του αντιπάλου, η επιβολή ρυθμού, αλλά και η χρήση του δολώματος και των ψευδών ανοιγμάτων, αποτελούν όλες θεμελιώδεις ομοιότητες των δύο έργων.

Συνοψίζοντας, στο Βιβλίο της Φωτιάς ο *Σουν Τζου* και ο *Μουσάσι* συναντώνται στην ιδέα ότι ο πόλεμος είναι παιχνίδι αντίληψης, ρυθμού, εξαπάτησης και ενέργειας. Η πραγματική υπεροχή κατακτάται πριν πέσει το πρώτο χτύπημα.

Το Βιβλίο του Ανέμου επικεντρώνεται στην κριτική των άλλων σχολών ξιφασκίας και στην αποδοχή των αδυναμιών της ανθρώπινης φύσης. Σε αυτό το πλαίσιο, αναδύονται τρεις σημαντικές αντιστοιχίες με τον *Σουν Τζου*.

Πρώτον, η ψυχραιμία. Ο *Μουσάσι* προτρέπει να μη μάχεσαι υπό την επήρεια θυμού· ο θυμός θολώνει την κρίση. Ο *Σουν Τζου* το εκφράζει με κλασική λιτότητα: «ο θυμός μπορεί να αλλάξει, αλλά ένα έθνος που χάθηκε δεν ξαναγυρίζει». Η ορθή κρίση είναι πιο πολύτιμη από την ορμή.

Δεύτερον, η αναγνώριση ότι ο αποκλεισμένος εχθρός πολεμά με λύσσα. Ο *Μουσάσι* το θεωρεί βασική αρχή· ο *Σουν Τζου* διδάσκει να αφήνεις «μια διέξοδο» στον περικυκλωμένο αντίπαλο. Η παγίδα πρέπει να έχει κενό· αλλιώς η απελπισία γίνεται δύναμη.

Τρίτον, η υπεροχή της στρατηγικής έναντι της τεχνικής. Ο *Μουσάσι* απορρίπτει την άποψη ότι η δεξιότητα αρκεί για τη νίκη. Ο *Σουν Τζου* εξηγεί ότι η στρατηγική χωρίς τακτική οδηγεί σε βραδεία νίκη, ενώ η τακτική χωρίς στρατηγική οδηγεί σε καταστροφή. Η ουσία του πολέμου είναι η σκέψη και όχι ο αυτοματισμός.

Το τελευταίο, **Βιβλίο του Κενού**, είναι το πιο φιλοσοφικό και δυσνόητο. Το «Κενό» παραπέμπει στη βουδιστική έννοια της απουσίας μορφής που είναι ταυτόχρονα πηγή κάθε μορφής. Ο *Μουσάσι* διδάσκει ότι ο στρατηγός πρέπει να φτάσει σε κατάσταση πνευματικής κενότητας, όπου δεν υπάρχει προσκόλληση, φόβος ή επιθυμία. Σε αυτήν την κατάσταση, ο πολεμιστής δρα με απόλυτη φυσικότητα και αμεσότητα, χωρίς δισταγμό. Το κενό δεν είναι απουσία· είναι η πληρότητα της απλότητας. Όπως στο *Ζεν*, ο στόχος δεν είναι η συσσώρευση γνώσης, αλλά η αφύπνιση σε μια αβίαστη ενότητα με τον κόσμο. Εδώ οι αντιστοιχίες με τον *Σουν Τζου* περιορίζονται, καθώς το υπόψη βιβλίο είναι και η ειδοποιός διαφορά του έργου των δύο συγγραφέων. Εντούτοις, διακρίνουμε μία ομοιότητα, καθώς ο *Μουσάσι* επιμένει ότι δεν πρέπει να μάχεσαι για ματαιοδοξία, ενώ ο *Σουν Τζου* υπο-

γραμμίζει ότι ο στρατηγός δεν επιδιώκει φήμη ούτε φοβάται την ατίμωση. Ο εγωισμός παραμορφώνει την κρίση, ενώ η απουσία του οδηγεί σε καθαρή στρατηγική.

Η αναπόφευκτη ερώτηση

Για όσους αποφασίσουν να μελετήσουν παράλληλα τα δύο κείμενα, η προφανής ερώτηση που θα γεννηθεί είναι, το κατά πόσο το βιβλίο του *Μιγιαμότο Μουσάσι* είναι επηρεασμένο από αυτό του *Σουν Τζου*. Μπορούμε να εικάσουμε ότι ο Ιάπωνας σαμουράι, όπως και οι λοιποί ομοεθνείς επαγγελματίες στρατιωτικοί της εποχής του, ήταν γνώστης ή/και είχε μελετήσει σε βάθος τον *Σουν Τζου*. «Η Τέχνη του Πολέμου» μπορεί να απαίτησε αιώνες, προκειμένου να γίνει γνωστή στη Δύση, δεν συνέβαινε, όμως, το ίδιο και στην Ανατολή. Ο ίδιος ο *Μουσάσι*, στο εισαγωγικό μέρος του έργου του αναφέρει ότι αποφάσισε την συγγραφή του, ενώ είχε ήδη μελετήσει πλήθος σχετικών συγγραμμάτων Ιαπωνικής και Κινεζικής προέλευσης. Μάλιστα, σχολιάζει ότι εμμέσως θεωρεί τα υπόψη έργα ως ατελή, καθώς επικεντρώνονται μόνο στις αμιγώς στρατιωτικές συγκρούσεις. Ο ίδιος διατείνεται ότι επιδιώκει να συνθέσει ένα έργο που να υπερβαίνει τα αμιγώς στρατιωτικά ζητήματα, εμφυσώντας σε αυτό φιλοσοφικές προεκτάσεις που φτάνουν και στον πολιτικό βίο.

Τελικά, αν και δεν υπάρχει κάποια ιστορική τεκμηρίωση ότι ο *Μουσάσι* μελέτησε τον *Σουν Τζου*, σίγουρα δεν μπορούμε να αποκλείσουμε αυτή την περίπτωση. Με δεδομένο ότι η Ιαπωνία είχε δεχτεί επιρροές από την Κινεζική φιλοσοφία, αλλά και στρατηγική σκέψη (μέσω του *Ζεν*, του *Κομφουκιανισμού* και των στρατιωτικών εγχειριδίων), είναι πιθανό κάποιες ιδέες του *Σουν Τζου* να είχαν φιλτραριστεί έμμεσα στο περιβάλλον όπου έζησε ο *Μουσάσι*. Από την άλλη, οι ομοιότητες που βλέπουμε στα έργα τους δύνανται να προέρχονται είτε από το ευρύτερο στρατηγικό πνεύμα της Ανατολικής Ασίας είτε από λογικές κοινές διαπιστώσεις που οποιοσδήποτε καλλιεργημένος πολεμιστής ή στρατηγός θα αποκόμιζε ως αποτέλεσμα των πολεμικών του εμπειριών. Σε κάθε περίπτωση, η αξία των δύο έργων είναι μοναδική, καθώς αμφότεροι οι δημιουργοί τους εμβαθύνουν στο πολεμικό φαινόμενο και επιχειρούν να το συνδέσουν με συγκεκριμένη μεθοδολογία, τρόπο ζωής και τεχνική διδασκαλία.

Η Αποτίμηση

Σαφέστατα, «Η Τέχνη του Πολέμου» υπερτερεί έναντι του «Βιβλίου των Πέντε Δακτυλίων», ως προς την αμεσότητα των μηνυμάτων και την ευκολία κατανόησης. Ο λιτός λόγος και η με στρατιωτική ψυχρότητα αποτύπωση των παραινέσεων του *Σουν Τζου* καθιστούν το έργο ένα, σχεδόν, ιδανικό εγχειρίδιο στρατηγικής και τακτικής. Ο *Σουν Τζου* εισάγει μια ολιστική αντίληψη του πολέμου ως σύγκρουση νοημοσύνης και προνοητικότητας, όπου η υπέρτατη επιτυχία επιτυγχάνεται χωρίς μάχη, μέσω της κατανόησης και εκμετάλλευσης των περιστάσεων.

Από την άλλη, «Το Βιβλίο των Πέντε Δακτυλίων» αντιμετωπίζει τον αναγνώστη σαν μαθητή που οφείλει πρωτίστως να στοχαστεί πάνω σε όσα διδάσκεται και μέσω μίας επίπονης διανοητικής διαδικασίας να εξάγει τα εκπαιδευτικά συμπεράσματα, που θα τον διαμορφώσουν σε ηθικό άνθρωπο και πολεμιστή. Ο *Μουσάσι*, σε πλείστα σημεία του έργου του, παραθέτει μόνο τις βασικές αρχές και νοήματα των όσων πραγματικά θέλει να διδάξει, ενώ στην συνέχεια καλεί τους μαθητές του να στοχαστούν με βαθύτητα πάνω σε όσα τους παραδίδει, προκειμένου να αντιληφθούν το πλήρες τους νόημα. Η βασική αυτή διαφορά ίσως είναι και η κύρια αιτία, για την οποία το έργο του παραμένει άγνωστο στη Δύση. Σε κάθε του στίχο ο συγγραφέας αναμειγνύει τόσο έντονα τη στρατηγική με τη φιλοσοφία, ώστε το τελικό αποτέλεσμα να συνυπάρχει τόσο στο υλικό όσο και στο πνευματικό πεδίο των συγκρούσεων, καθιστώντας το συνολικό κείμενο μάλλον δυσνόητο. Δεν είναι τυχαίο, εξάλλου το γεγονός ότι «Το Βιβλίο των Πέντε Δακτυλίων» είναι το βασικό υποχρεωτικό ανάγνωσμα για όσους εντρυφούν στις Ιαπωνικές πολεμικές τέχνες, ανεξάρτητα από το επίπεδο στο οποίο βρίσκονται. Αξιοσημείωτο δε είναι ότι από ένα σημείο και έπειτα, συνήθως μετά τα μέσα μιας συνολικά δεκαετούς εξάσκησης, καθίσταται σχεδόν το αποκλειστικό ανάγνωσμα για όσους (λίγους) επιθυμούν να συνεχίσουν.

Από την άλλη πλευρά, όμως, οφείλουμε να αναφέρουμε ότι η σαφήνεια και ρητή διατύπωση των αποφθεγμάτων του *Σουν Τζου* τείνει να αναδειχθεί σε πανάκεια ανάλυσης ή/και σχεδίασης των πάντων, καθώς η κατανόηση είναι σχεδόν πάντοτε άμεση έως και εύπεπτη. Ο *Μιγιαμότο Μουσάσι*, όπως πολύ σύντομα επιδείξαμε, καταθέτει σχεδόν τις ίδιες απόψεις. Η κρίσιμη, όμως, διαφορά είναι η κατάληξη-επίλογος των βιβλίων. Εκεί, ο Ιάπωνας σαμουράι, δε μας διδάσκει απλά ότι τελικά δεν υπάρχει μία διδασκαλία, μία μέθοδος, ένας τρόπος για να νικήσεις. Η νίκη επιτυγχάνεται όταν η μελέτη, γνώση και εφαρμογή της στρατηγικής φτάσει σε ένα τέτοιο επίπεδο αρμονίας, ώστε να αντιμετωπίζεται ως κενό συλλογικά. Με άλλα λόγια οι κάποτε σχεδόν μαθηματικοί επαγωγικοί λογισμοί του *Σουν Τζου*, εξάγουν το άθροισμά τους στο έργο του *Μουσάσι* ο οποίος περνά πέρα από τη νίκη ή την ήττα, όχι στην απουσία αυτών, αλλά στην απουσία της επιθυμίας για αυτές. Για τον Ιάπωνά, αμφότερες οι εκβάσεις είναι αδιάφορες, όχι, όμως και τα έργα και οι υπολογισμοί που τις καθορίζουν. Η σχεδόν «καρμική» αυτή θεώρηση του πολέμου, αποτελεί ίσως και το σημαντικότερο σημείο διαφώνιας ως προς την σπουδαιότητα του υπόψη βιβλίου. Στην πραγματικότητα, όμως, αποτελεί μία βαθύτερη στοχαστική διατύπωση-προσέγγιση της αρχής του *Σουν Τσου* ότι: «ο ηθικός νόμος κάνει τους ανθρώπους να ζουν σε πλήρη αρμονία με τον κυβερνήτη τους, έτσι ώστε να τον ακολουθούν στη ζωή και στον θάνατο χωρίς να δειλιάζουν εμπρός σε οιονδήποτε κίνδυνο».⁷

Ιστορική (;) Τεκμηρίωση

Είναι προφανές ότι τα διδάγματα του *Σουν Τζου*, όπως και αυτά του *Μιγιαμότο Μουσάσι*, μπορούν να εξαχθούν ή να αντιστοιχιστούν από ή σε σχεδόν

οποιαδήποτε πολεμική σύγκρουση. Εν τέλει, η «Τέχνη» της στρατηγικής είναι το αποτέλεσμα λογικής-επαγωγικής σκέψης, επί ενός παράλογου και αιματηρού σκη-νικού, το οποίο εξελισσόμενο στην πάροδο του χρόνου, έχει οδηγήσει στη διατύ-πωση των βασικών αρχών του πολέμου. Η τήρηση ή μη αυτών, μπορεί να αναγνω-ρισθεί και να μελετηθεί σε οποιαδήποτε μάχη.

Εντούτοις, υπάρχουν δύο ιστορικές περιπτώσεις που αξίζουν να αναφερ-θούν. Η πρώτη, γιατί ως επιχείρηση εμπεριέχει ολόκληρη τη φιλοσοφία και τέχνη του πολέμου, σύμφωνα με τα διδάγματα του *Μουσάσι*, ενώ παράλληλα αποτελεί εξαιρετική περίπτωση μίας πλήρους «επιτυχημένης στρατιωτικής αποτυχίας» στα ιστορικά χρονικά. Όπως θα δούμε, η σχεδίαση και η σύγκλιση στις απόψεις του *Μουσάσι* εξασφάλισαν μία σίγουρη και σύντομη τακτική νίκη. Η αποτυχία, όμως, της πιστής τήρησης αυτών μέχρι το τέλος, οδήγησε σε μία καταστροφική ήττα ένα ολόκληρο έθνος. Και η αρχή έγινε από μία και μόνο επιχείρηση...

Η ιαπωνική επίθεση στο Pearl Harbor (7 Δεκεμβρίου 1941) υπήρξε προϊόν μιας μακράς αλυσίδας πολιτικών αποφάσεων και στρατηγικών υπολογισμών, αλλά και ένα εγχείρημα λεπτομερούς σχεδιασμού, που εκ πρώτης όψεως θυμίζει πολ-λές από τις αρχές του *Μιγιαμότο Μουσάσι* περί αιφνιδιασμού, χρονισμού και πλήγ-ματος στο κέντρο βάρους του αντιπάλου. Παρά τη θεαματική τακτική επιτυχία της, η επιχείρηση απέτυχε τελικά να εκπληρώσει όλους τους αντικειμενικούς στρατηγι-κούς σκοπούς της Ιαπωνίας.

Από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, η Ιαπωνία ακολουθούσε μια διαρκώς πιο επεκτατική πολιτική στην Ανατολική Ασία, με αποκορύφωμα την κατάληψη της Μαντζουρίας (1931) και την πλήρους κλίμακας εισβολή στην Κίνα (1937). Η ιδέα της «Σφαίρας Συνακμής της Μεγάλης Ανατολικής Ασίας» (Greater East Asia Co-Prosperty Sphere) εξέφραζε την επιδίωξη ενός ιαπωνικού ηγεμονικού χώρου, σε βάρος των δυτικών αποικιακών δυνάμεων και της Κίνας.

Η πολιτική αυτή οδήγησε σε κλιμακούμενες εντάσεις με τις Ηνωμένες Πολιτείες, τη Βρετανία και την Ολλανδία, οι οποίες αφενός υποστήριζαν την Κίνα, αφετέρου διέθεταν τις βασικές πηγές πρώτων υλών (κυρίως πετρελαίου) στην περιοχή. Η κατάληψη της νότιας Ινδοκίνας τον Ιούλιο του 1941 θεωρήθηκε από την Ουάσιγκτον ως άμεση απειλή για τη Μαλαισία, τη Σιγκαπούρη και τις Ολλανδικές Ανατολικές Ινδίες, γεγονός που οδήγησε σε πάγωμα ιαπωνικών περιουσιακών στοιχείων και, κυρίως, σε εμπάργκο πετρελαίου από τις ΗΠΑ. Μετά το εμπάργκο, η ιαπωνική ηγεσία αντιμετώπιζε ένα στρατηγικό δίλημμα: είτε θα υποχωρούσε από την Κίνα και την Ινδοκίνα, αποδεχόμενη τους ουσιαστικά εξευτελιστικούς, κατά την αντίληψή της, όρους των ΗΠΑ, είτε θα επέλεγε τον πόλεμο, προκειμένου να κατα-λάβει τις πετρελαιοφόρες περιοχές της Νοτιοανατολικής Ασίας. Υπό αυτές τις συνθήκες, η Ιαπωνία κατέληξε, μέσω των συνεδριάσεων του Αυτοκρατορικού Συμβουλίου το φθινόπωρο του 1941, στην απόφαση για πόλεμο εναντίον των ΗΠΑ, της Βρετανίας και της Ολλανδίας. Η επίθεση στο Pearl Harbor σχεδιάστηκε ως προληπτικό πλήγμα με στόχο να παραλύσει τον Στόλο του Ειρηνικού των ΗΠΑ, ώστε να δοθεί στην Ιαπωνία ο χρόνος να κατακτήσει και να οχυρώσει τη Νοτιοανατολική Ασία.

Ο ναύαρχος *Γιαμαμότο Ισοροκού* (1884-1943), αρχιτέκτονας του σχεδίου, αντιλαμβανόταν την υλική υπεροχή των ΗΠΑ και πίστευε ότι η μόνη ελπίδα της Ιαπωνίας ήταν να «χτυπήσει πρώτη και αποτελεσματικά». Η ιδέα ενός μαζικού αεροπορικού πλήγματος από αεροπλανοφόρα εναντίον του Pearl Harbor, σε συνδυασμό με ταυτόχρονες επιθέσεις στις Φιλιππίνες, στο Γκουάμ και σε βρετανικές κτήσεις, ενσάρκωνε την αρχή του αιφνιδιασμού και της συγκέντρωσης ισχύος σε ένα αποφασιστικό σημείο. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο ναύαρχος καταγόταν από οικογένεια σαμουράι με βαθιές ιστορικές ρίζες, οπότε εξ ορισμού και ο ίδιος άνηκε στην κατηγορία εκείνων που είχαν μελετήσει σε βάθος το έργο του *Μουσάσι*.

Η δύναμη κρούσης, το «Κίντο Μπουτάι», αποτελούνταν από έξι αεροπλανοφόρα με περίπου 400 αεροσκάφη (καταδιωκτικά, βομβαρδιστικά οριζοντίου και καθέτου εφορμήσεως, και τορπιλοπλάνα), συνοδευόμενα από πολεμικά πλοία επιφανείας και υποβρύχια. Ο σχεδιασμός προέβλεπε δύο κυρίως κύματα επίθεσης: το πρώτο εστίαζε σε θωρηκτά και αεροπλανοφόρα, καθώς και σε βασικά αεροδρόμια, ενώ το δεύτερο σε πλοία και υποδομές στη ναυτική βάση. Ειδικότερα, η σύνθεση του πρώτου κύματος υπό τον *Φουσίιτα Μισού* (1902-1976) οργανώθηκε με σαφή διαχωρισμό στόχων (θωρηκτά, αεροδρόμια, αντιαεροπορική άμυνα), στοιχείο που δείχνει υψηλό επίπεδο επιχειρησιακής προετοιμασίας. Η διοίκηση της δύναμης ανατέθηκε στον ναύαρχο *Σουίτσι Ναγκούμο* (1887-1944), μία μάλλον αμφιλεγόμενη προσωπικότητα, οι αποφάσεις του οποίου έκριναν τελικά το στρατηγικό αποτέλεσμα της επιχείρησης.

Η μυστικότητα της αποστολής, η διαδρομή βορειοανατολικά του Ειρηνικού προς αποφυγή εντοπισμού και η επιλογή της Κυριακής ως ημέρας επίθεσης συνιστούν εφαρμογή της αρχής της παραπλάνησης και της εκμετάλλευσης του χρονισμού, που ο *Μουσάσι* περιγράφει ως κεντρικά στοιχεία της στρατηγικής: απόκρυψη πραγματικών προθέσεων, επίθεση όταν ο αντίπαλος είναι χαλαρός, χτύπημα «εκεί όπου δεν κοιτά». Σε όρους στρατηγικής θεωρίας, μπορούμε να διακρίνουμε αναλογίες με τον *Μουσάσι* σε τρία επίπεδα:

α. «Να γνωρίζεις τον εχθρό και να υπολογίζεις τον ρυθμό του», δηλαδή ακριβής μελέτη της καθημερινής ζωής της βάσης και των συνθηκών των πληρωμάτων.

β. «Να χτυπάς την αδυναμία», με την επιλογή σταθμευμένων πλοίων και αεροσκαφών, συγκεντρωμένων σε περιορισμένο χώρο·

γ. «Να επιτίθεται πρώτος και αποφασιστικά», πριν ο αντίπαλος μπορέσει να κινητοποιήσει τη συντριπτική βιομηχανική του υπεροχή.

Η επίθεση ξεκίνησε στις 7:55 π.μ. της 7^{ης} Δεκεμβρίου 1941. Μέσα σε περίπου ενενήντα λεπτά, οι ιαπωνικές δυνάμεις βύθισαν ή κατέστρεψαν σοβαρά οκτώ θωρηκτά του Στόλου του Ειρηνικού, με πιο χαρακτηριστική την έκρηξη του USS Arizona, ενώ βύθισαν ή προξένησαν ζημιές και σε άλλα πλοία επιφανείας. Παράλληλα, κατέστρεψαν ή έθεσαν εκτός δράσης την πλειονότητα των αμερικανικών αεροσκαφών στα γύρω αεροδρόμια, πολλά εκ των οποίων ήταν παραταγμέ-

να «πτέρυγα προς πτέρυγα». Οι αμερικανικές απώλειες ανήλθαν σε 2.403 νεκρούς και 1.178 τραυματίες, με το μεγαλύτερο μέρος των θυμάτων να ανήκει στο ναυτικό προσωπικό στα θωρηκτά της «Battleship Row». Οι ιαπωνικές απώλειες ήταν σχετικά περιορισμένες: λίγες δεκάδες αεροσκάφη και πιλότοι, καθώς και τα περισσότερα από τα μικρά υποβρύχια που συμμετείχαν στην επιχείρηση. Σε τακτικό επίπεδο, η επίθεση φαινόταν πλήρως επιτυχημένη.

Ωστόσο, οι βαθύτεροι στρατηγικοί στόχοι της επιχείρησης δεν επετεύχθησαν. Και αυτό γιατί, ο ναύαρχος *Σουίτσι Ναγκούμο* ακύρωσε την απογείωση του τρίτου κύματος, λόγω της προφανούς απώλειας του στοιχείου του αιφνιδιασμού. Η απόφασή του αυτή, εν πολλοίς οφειλόταν στο γεγονός ότι αφενός δεν ήταν πλήρως καταρτισμένος επί του αεροναυτικού πολέμου και της τακτικής χρησιμοποίησης του αεροπορικού όπλου, παράλληλα, όμως, ευθύς εξ αρχής δεν είχε πεισθεί για τους στρατηγικούς σκοπούς της επιχείρησης. Έχοντας ο ίδιος συμμετάσχει στο παρελθόν σε επίσημη στρατιωτική αντιπροσωπεία, η οποία επί ένα έτος μελέτησε από κοντά τις δυνατότητες της βαριάς αμυντικής βιομηχανίας των ΗΠΑ, αλλά και της Ευρώπης, φοβούνταν τη μαζική αντίδραση των ΗΠΑ και την πολεμική κινητοποίηση του λαού και των εργοστασίων της. Η απόφασή του αυτή παραβίασε τη βασική αρχή πολέμου, «εκλογή του Αντικειμενικού Σκοπού και εμμονή σε αυτόν», καθώς και όλα τα διδάγματα του *Μουσάσι*, ο οποίος είναι ο απόλυτος πρεσβευτής του ενός κι μοναδικού συντριπτικού πλήγματος. Έτσι, τα αμερικανικά αεροπλανοφόρα – δηλαδή το πραγματικό «κέντρο βάρους» της ναυτικής ισχύος των ΗΠΑ – καθώς δεν βρίσκονταν στο Pearl Harbor τη στιγμή της επίθεσης διέφυγαν αλώβητα. Αυτό σήμαινε ότι η αμερικανική ναυτική αεροπορία παρέμενε ικανή να αναλάβει επιθετικές επιχειρήσεις στον Ειρηνικό ήδη μέσα στους επόμενους μήνες, όπως και έγινε.

Δεύτερον, η Ιαπωνία δεν έπληξε κρίσιμες υποδομές, όπως οι τεράστιες δεξαμενές καυσίμων, τα συνεργεία επισκευών και οι εγκαταστάσεις ανεφοδιασμού και υποστήριξης υποβρυχίων. Η διατήρηση αυτών των υποδομών επέτρεψε στις ΗΠΑ να αποκαταστήσουν γρήγορα σημαντικό μέρος του στόλου τους: μέσα σε λίγους μήνες, τα περισσότερα θωρηκτά που είχαν υποστεί ζημιές ανελκυστήκαν, επισκευάστηκαν και επανήλθαν σε υπηρεσία, ενώ η βάση λειτούργησε ως κύριο διαμετακομιστικό κέντρο για τις επιχειρήσεις στον Ειρηνικό, συμπεριλαμβανομένων της επιδρομής Doolittle, της Μάχης της Θάλασσας των Κοραλλιών και της Μάχης του Μίντγουεϊ.

Τρίτον, η επίθεση είχε τα αντίθετα από τα επιδιωκόμενα πολιτικά αποτελέσματα. Αντί να κάμψει τη βούληση των ΗΠΑ και να τις οδηγήσει σε διαπραγμάτευση, προκάλεσε την άμεση κήρυξη πολέμου και μια σχεδόν καθολική συσπείρωση της αμερικανικής κοινής γνώμης υπέρ ενός «πολέμου μέχρις εσχάτων». Πολλοί μελετητές έχουν χαρακτηρίσει το Pearl Harbor «πολιτική και στρατηγική καταστροφή» για την Ιαπωνία, καθώς επιτάχυνε μια σύγκρουση στην οποία η βιομηχανική και οικονομική ανισορροπία ήταν συντριπτικά εις βάρος της.

Τέλος, από καθαρά στρατηγική σκοπιά, η επίθεση δεν εξασφάλισε την «ασφάλεια χρόνου» που επιζητούσε η Ιαπωνία για την εδραίωση της αυτοκρατο-

ρίας της στη Νοτιοανατολική Ασία. Η ταχεία ανάκαμψη του αμερικανικού στόλου, η διατήρηση των αεροπλανοφόρων και η αξιοποίηση της βάσης ως σταθμού προώθησης δυνάμεων και υποβρυχίου πολέμου οδήγησαν μέσα σε λίγους μόλις μήνες σε καίριες αναμετρήσεις (ιδίως στο Μίντγουεϊ) που ανέτρεψαν το αρχικό ιαπωνικό πλεονέκτημα.

Αν συγκρίνουμε τα παραπάνω με τα διδάγματα του *Μουσάσι*, μπορούμε να πούμε ότι η ιαπωνική επίθεση στο Pearl Harbor εφάρμοσε με εντυπωσιακή πιστότητα ορισμένες αρχές του: αιφνιδιασμός, παραπλάνηση, χτύπημα στην αντιληπτή ισχύ του αντιπάλου, ακριβής χρονισμός και αποφασιστική πρώτη κίνηση. Ωστόσο, παραβίασε άλλες εξίσου θεμελιώδεις: την ανάγκη να πλήττει το πραγματικό ζωτικό σημείο του εχθρού, να ολοκληρώνεις την επιχείρηση χωρίς δισταγμούς και να γνωρίζεις σε βάθος τον χαρακτήρα και τη βούληση του αντιπάλου. Ο *Μουσάσι* προειδοποιεί ότι η μερική νίκη, που αφήνει άθικτη τη δύναμη και τη θέληση του αντιπάλου να συνεχίσει, μπορεί να αποδειχθεί στρατηγική ήττα σε βάθος χρόνου. Η Ιαπωνία πέτυχε μια εντυπωσιακή τακτική επιτυχία, αλλά άφησε ανέπαφο τον πολιτικό και βιομηχανικό πυρήνα της αμερικανικής ισχύος, καθώς και τα κρίσιμα κέντρα Διοικητικής Μέριμνας στο ίδιο το Pearl Harbor. Κατά μία έννοια, η όλη επιχείρηση αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα του διαχωρισμού μεταξύ «τακτικής νίκης» και «στρατηγικής ήττας» – κάτι που τόσο ο *Σουν Τζου* όσο και ο *Μουσάσι* θα αναγνώριζαν ως σφάλμα στην υψηλή τέχνη της στρατηγικής.⁸

Εάν στο Pearl Harbor βλέπουμε τις αρχές του *Μουσάσι* να εφαρμόζονται – και να προδίδονται – στο επίπεδο της επιχειρησιακής πράξης, σε μία μεταγενέστερη ιστορική ομιλία, βλέπουμε αντίστοιχες αρχές να αναδύονται ως ηθική και παιδαγωγική.

Ο *Douglas MacArthur* (1880-1964) υπήρξε μία από τις πιο επιφανείς φυσιογνωμίες της αμερικανικής στρατιωτικής ιστορίας. Γεννήθηκε στο Little Rock της πολιτείας Αρκάνσας ως γιος ανώτερου αξιωματικού και εισήλθε στη στρατιωτική ακαδημία του West Point το 1899, από όπου αποφοίτησε πρώτος στην τάξη του 1903.

Κατά την διάρκεια της σταδιοδρομίας του υπηρέτησε σε πολλές αποστολές σε αποικίες των ΗΠΑ, αλλά και στο Υπουργείο Εξωτερικών, ενώ αργότερα ανέλαβε διοικητικά καθήκοντα, ιδίως μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν έγινε – σε σχετικά νεαρή ηλικία – υπεύθυνος εκπαίδευσης στο West Point. Εκεί εισήγαγε εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις που στόχευαν όχι μόνο στην τεχνική κατάρτιση, αλλά και στη διαμόρφωση του «χαρακτήρα» των αξιωματικών: έδωσε έμφαση σε θέματα ηθικής, πειθαρχίας, πνευματικής συγκρότησης και «ολόπλευρης» εκπαίδευσης.

Μετά από δεκαετίες στρατιωτικής υπηρεσίας σε πολέμους, αλλά και σε διοικήσεις, το 1962, κατά την απονομή του βραβείου Thayer στο West Point, ο *MacArthur* απηύθυνε στους νεαρούς επίδοξους αξιωματικούς μια από τις πλέον εμβληματικές στρατιωτικές ομιλίες του 20ού αιώνα, γνωστή ως «Duty, Honor, Country» (Καθήκον, Τιμή, Πατρίδα). Η ομιλία αυτή δεν υπήρξε απλώς μια αποχαιρετιστήρια ή τιμητική ομιλία· αποτέλεσε διακήρυξη αξιών, στρατιωτικής ηθικής και ζωής· ένα «μανιφέστο» για όσους σήμερα ή στο μέλλον θα έφεραν τη στολή.

Η ομιλία του *MacArthur* βασίζεται γύρω από μια τριπλή ρητορική — «Duty, Honor, Country» — ως θεμέλια του χαρακτήρα και καθοδηγητές της συμπεριφοράς του αξιωματικού και του ανθρώπου. Ο ίδιος τονίζει ότι αυτές οι λέξεις «ορίζουν τι πρέπει να είσαι, τι μπορείς να είσαι, τι θα γίνεις». Αυτή η έμφαση στην εσωτερική ποιότητα — μορφή χαρακτήρα, αυτοέλεγχο, μη υποκατάσταση των αξιών από λόγια — παραπέμπει άμεσα σε βασικές διδαχές του *Μουσάσι*: αυτογνωσία, πειθαρχία, ηθική ακεραιότητα, εσωτερική σταθερότητα. Ο *Μουσάσι* μέσα από το έργο του διδάσκει πως ο πολεμιστής πρέπει πρώτα να «κυριαρχήσει στον εαυτό του» πριν επιδιώξει να κυριαρχήσει στον εχθρό — δηλαδή να έχει σταθερό χαρακτήρα, καθαρό νου και ετοιμότητα για δράση χωρίς εγωισμό. Αυτή η «εσωτερική κυριαρχία» συνοψίζεται από τον *MacArthur* όταν λέει ότι το καθήκον, η τιμή και η πατρίδα «σε κάνουν αρκετά δυνατό ώστε να γνωρίζεις πότε είσαι αδύναμος, και αρκετά γενναίο ώστε να αντιμετωπίσεις τον εαυτό σου όταν φοβάσαι».

Έπειτα, η ομιλία δεν υποτιμά τη σημασία της πράξης· αντιθέτως, τονίζει ότι οι λέξεις δεν είναι αρκετές — δεν πρέπει να υποκαθίστανται οι πράξεις από τα κενά συνθήματα. «*Not to substitute words for action*» λέει ο *MacArthur*. Αυτό θυμίζει την προσέγγιση του *Μουσάσι*, που απορρίπτει την κενή γνώση ή θεωρία χωρίς εφαρμογή· η στρατηγική και οι αρχές πρέπει να «ζωντανεύουν» μέσα από πράξη, άμεση και αποφασιστική — όχι ως «φιοριτούρα» ή φιλοσοφική άσκηση.

Επιπλέον, ο *MacArthur* περιγράφει ότι οι αρχές «Duty, Honor, Country» προσφέρουν ρυθμό στον χαρακτήρα του στρατιώτη: σταθερότητα, μετριοπάθεια, θάρρος, ετοιμότητα για θυσία, ικανότητα να αντιμετωπίσει φόβο, αποτυχία ή δυσκολία. Ο *Μουσάσι* με τη σειρά του υπογραμμίζει την αξία της ευελιξίας, της προσαρμογής, αλλά και της σταθερότητας στην προσωπικότητα: ο νους του πολεμιστή πρέπει να είναι ήρεμος, διαυγής, ικανός να δράσει χωρίς δισταγμό.

Τέλος, η ομιλία του *MacArthur* δεν αφορά μόνο μάχη, αλλά χαρακτήρα και υπηρεσία — μια υπέρβαση του προσωπικού προς το συλλογικό, πατριωτική αφοσίωση, πνευματική προσήλωση στην τιμή και το καθήκον. Αυτή η ευρύτερη ηθική διάσταση θυμίζει πως για τον *Μουσάσι* η στρατηγική δεν είναι απλώς τακτική· είναι τρόπος ζωής, στάση πνεύματος και ύπαρξης.

Η ομιλία του *MacArthur* στο West Point δεν είναι απλά ρητορική έκφραση μιας παλιάς δόξας· είναι διακήρυξη αξιών, συγκρότησης του χαρακτήρα και στρατιωτικής ηθικής. Αν αναλυθεί υπό το πρίσμα του *Μουσάσι*, διαπιστώνουμε ότι σημαντικό μέρος των διδασκαλιών του Ιάπωνα ξιφομάχου — αυτογνωσία, πειθαρχία, ετοιμότητα, πράξη αντί για λόγια, εσωτερικός έλεγχος — βρίσκει ηχηρή έκφραση στις αρχές «Duty, Honor, Country». Οι λέξεις-οδηγοί του *MacArthur* λειτουργούν ως «σημεία συγκέντρωσης» για τον χαρακτήρα και τη δράση — έτσι όπως, για τον *Μουσάσι* η στρατηγική δεν είναι απλώς τακτική, αλλά πνευματική και ηθική πορεία. Με αυτόν τον τρόπο, η ομιλία του *MacArthur* αποκτά σημασία όχι μόνο ως ιστορικό τεκμήριο ή στρατιωτική διακήρυξη, αλλά ως σύγχρονη — και δυτική — «μετάφραση» των αρχών του Ιάπωνα πολεμιστή-στοχαστή.⁹

Καθώς η παγκόσμια και περιφερειακή ασφάλεια αλλάζει ραγδαία, με τις εντάσεις στην Ανατολική Μεσόγειο - Μέση Ανατολή και τον πόλεμο στην Ουκρανία να δημιουργούν ένα επικίνδυνο μείγμα αστάθειας, οι Ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις επιχειρούν έναν εκ βάθρων εκσυγχρονισμό. Τελικός σκοπός, η μεταμόρφωση της Ελλάδας σε μία από τις πλέον προηγμένες ευρωπαϊκές στρατιωτικές δυνάμεις, μέσα σε έναν χρονικό ορίζοντα δεκαετίας. Η υπόψη αναβάθμιση περιλαμβάνει: αγορά νέων μαχητικών αεροσκαφών 5^{ης} Γενιάς, υπερσύγχρονων φρεγατών, υποβρυχίων· ευρεία ανάπτυξη-κατασκευή και χρήση ΣμηΕΑ, υποβρυχίων αισθητήρων, στρατιωτικών δορυφόρων, κυρίως δε την ανάπτυξη του πολυεπίπεδου συστήματος αεράμυνας με την ονομασία «Ασπίδα του Αχιλλέα».

Αυτές οι κινήσεις έχουν σαφή γεωπολιτική διάσταση. Καθώς η Ανατολική Μεσόγειος εξελίσσεται σε κρίσιμο πλαίσιο ανταγωνισμού και με δεδομένη την ευρεία στρατιωτική αναβάθμιση αναθεωρητικών γειτονικών δυνάμεων, η παραπάνω μετεξέλιξη καθίσταται επιβεβλημένη. Σε αυτό το κρίσιμο σταυροδρόμι, τα διδάγματα από το «Βιβλίο των Πέντε Δακτυλίων» δεν είναι απλώς φιλοσοφικές αναφορές, αλλά μπορούν να λειτουργήσουν ως κατευθυντήριες αρχές στρατηγικής για εθνική άμυνα και σχεδιασμό. Συγκεκριμένα:

α. Η «Γη»: σταθερότητα βάσης και προετοιμασία

Στο πρώτο «βιβλίο» του *Μουσάσι*, η «Γη» αναφέρεται στη θεμελιώδη βάση – στη γνώση του εδάφους, στην κατανόηση του πλαισίου μάχης. Η Ελλάδα, μετά την μακρά περίοδο οικονομικής κρίσης και περιορισμένων δαπανών για άμυνα, τώρα ξαναχτίζει «εδάφη» – υλική υποδομή, τεχνολογικά μέσα, οργανωτική αναδιάρθρωση. Η προσεκτική προετοιμασία, ο προγραμματισμός σε βάθος χρόνου, η επιδίωξη συμμετοχής της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας (τουλάχιστον 25%) δείχνουν ότι η «βάση» είναι σταθερή και βιώσιμη.

β. Το «Νερό»: ευελιξία και προσαρμοστικότητα

Ο *Μουσάσι* δίδασκε ότι όσο πιο πολλά «όπλα» ή τεχνικές έχεις τόσο πιο μπλεγμένος μπορεί να γίνεσαι· ουσιαστική είναι η ικανότητα να προσαρμόζεσαι, να ρέεις όπως το νερό. Αντίστοιχα, οι σύγχρονες απειλές – drones, υποβρυχίες ενέργειες, κυβερνοεπιθέσεις, ανακατατάξεις συμμαχιών – απαιτούν ευελιξία. Η έμφαση της Ελλάδας σε μη επανδρωμένα συστήματα, σε συστήματα ηλεκτρονικού πολέμου και δικτυοκεντρικής άμυνας, σε συνδυασμό με διαρκή εκπαίδευση και διεθνή συνεργασία, αντανακλά αυτήν τη ρευστότητα και προσαρμοστικότητα.

γ. Η «Φωτιά» – αποφασιστικότητα και δυναμική δράση

Όπως η φωτιά μπορεί να καταστρέψει ή να φωτίσει, έτσι και στις ένοπλες δυνάμεις χρειάζεται ισχυρή αποφασιστικότητα και δυνατότητα να δράσουν γρήγορα και αποτελεσματικά. Η ταχεία αναβάθμιση αεροπορίας, ναυτικού, αεράμυνας

αποτελεί δείγμα ότι η Ελλάδα δε μένει απλώς σε στατικό αμυντικό ρόλο, αλλά επιδιώκει ενεργή αποτροπή και δυνατότητα αντίδρασης σε σύγχρονα σενάρια. Αυτή η «φωτιά» δεν είναι ριζοσπαστική επιθετικότητα, αλλά επίδειξη αποφασιστικότητας και ετοιμότητας· η ίδια λογική που υπαγόρευε ο *Μουσάσι*: να είσαι έτοιμος όχι μόνο για να αμυνθείς, αλλά και για να νικήσεις όταν χρειαστεί.

δ. Ο «Άνεμος» και το «Κενό» – κατανόηση του ευρύτερου περιβάλλοντος και αξιοποίηση απροσδόκητων καταστάσεων.

Ο *Μουσάσι* μιλά για «Άνεμο» ως τις δυνάμεις που διαμορφώνουν το περιβάλλον – φυσικό, κοινωνικό ή στρατηγικό – και για το «Κενό» ως την ικανότητα να βλέπεις πέρα από γνωστή τακτική, να εκμεταλλεύεσαι τα κενά του αντιπάλου. Η σημερινή Ελλάδα, με τις αλλαγές στους συσχετισμούς ισχύος στην Ανατολική Μεσόγειο (συμμαχίες ενεργειακές διασυνδέσεις, διεθνή ενδιαφέροντα) βρίσκεται σε περιβάλλον «ανέμου». Η ανάδειξη εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας λειτουργεί ως «κενό» προς όφελος: μειώνει εξαρτήσεις, επιτρέπει αυτονομία και μπορεί να προσφέρει θέση ισχύος και στην εξαγωγή τεχνολογίας.

ε. Ο τελικός στόχος – αποτροπή και διατήρηση ειρήνης χωρίς χρήση όπλων

Ένα από τα πιο βαθιά μηνύματα του *Μουσάσι* είναι ότι ο πραγματικός στόχος της τέχνης του πολέμου δεν είναι να πολεμήσεις, αλλά να πετύχεις τη νίκη (ή την αποτροπή) πριν η μάχη γίνει αναγκαία. Με τον ίδιο τρόπο, η αναβάθμιση των ΕΕΔ δεν είναι αυτοσκοπός βίας, αλλά μέσο αποτροπής – διασφαλίζοντας ότι η Ελλάδα θα έχει τη δυνατότητα να υπερασπιστεί την κυριαρχία της, την εδαφική της ακεραιότητα και τα συμφέροντά της σε ένα ρευστό γεωπολιτικό σκηνικό.

Συμπερασματικά, η Ελλάδα βρίσκεται σε ένα κρίσιμο σταυροδρόμι στρατηγικών επιλογών. Η επιλογή ενός μακρόπνοου, τεχνολογικά προηγμένου, ευέλικτου και αυτοδύναμου αμυντικού μοντέλου – βασισμένου, μεταξύ άλλων, στην ανάπτυξη εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας – δεν είναι απλώς αποτέλεσμα αναγκαιότητας· είναι σε πολλαπλά επίπεδα μια εκδήλωση της σοφίας που περιέχει το Βιβλίο των Πέντε Δακτυλίων: σταθερή βάση, άψογη προετοιμασία, προσαρμοστικότητα, αποφασιστικότητα, επίγνωση του περιβάλλοντος, και – τελικά – επιδίωξη αποτροπής και ειρήνης μέσω δύναμης.

Επίλογος

Επιδίωξη αυτής της σύντομης παρουσίασης ήταν να δώσει το έναυσμα στους στρατιωτικούς, κυρίως, μελετητές να ασχοληθούν με ένα έργο, το οποίο στις μέρες μας ακόμα καλύπτεται με ένα πέπλο μυστηρίου, ιδίως όταν αντιπαράβalletαι με τη σαφήνεια και ρητή διατύπωση των αποφθεγμάτων του *Σουν Τσου*. Ο *Μιγιαμότο Μουσάσι*, όπως πολύ σύντομα επιδείξαμε, καταθέτει σχεδόν τις ίδιες απόψεις. Η κρίσιμη, όμως, διαφορά είναι η κατάληξη-επίλογος των βιβλίων, όπου ο Ιάπωνας μαχητής αναδεικνύει την απουσία της επιθυμίας, αλλά όχι και των

έργων ως ύψιστη μορφή στρατηγικής. Η σχεδόν «καρμική» αυτή θεώρηση του πολέμου, αποτελεί ίσως και το σημαντικότερο σημείο διαφωνίας ως προς την σπουδαιότητα του υπόψη βιβλίου. Στην πραγματικότητα, όμως, αποτελεί μία βαθύτερη στοχαστική διατύπωση-προσέγγιση της αρχής του *Σουν Τζου* ότι: «ο ηθικός νόμος κάνει τους ανθρώπους να ζουν σε πλήρη αρμονία με τον κυβερνήτη τους, έτσι ώστε να τον ακολουθούν στη ζωή και στον θάνατο χωρίς να δειλιάζουν εμπρός σε οιονδήποτε κίνδυνο». Η παράλληλη ανάγνωση των δύο κειμένων αποδεικνύει ότι η στρατιωτική επιστήμη και η πολεμική τέχνη είναι οι κύριες συνιστώσες της στρατιωτικής στρατηγικής. Μέσα από τα κείμενα, η στρατηγική αναδεικνύεται ως ένα επιμελημένο άθροισμα μετρήσεων, φρόνησης, συγχρονισμού με το πεδίο, μέτρου στην κλιμάκωση, καθαρότητας στην πρόθεση, ευθύτητας στη δράση και ενόρασης ως προς το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Ο *Σουν Τζου*, στην «κλίμακα της πολιτείας», και ο *Μουσάσι*, στην «κλίμακα του ατόμου», συγκλίνουν σε έναν κανόνα: αυτόν της ελάχιστης αναγκαίας ενέργειας. Και για τους δύο πολεμιστές, η νίκη πρέπει να έρχεται χωρίς σπατάλη δυνάμεων, χωρίς σύγχυση, χωρίς περιττές κινήσεις. Η καθοριστική διαπίστωση από τη μελέτη των έργων τους είναι ότι η αληθινή στρατηγική είναι εκείνη η γέφυρα που ενώνει το τί μπορούμε με το τί οφείλουμε να πράξουμε, μετατρέποντας τη δύναμη σε τάξη, τα μέσα και τους τρόπους σε σκοπό, τη θεωρία σε αποτέλεσμα και τελικά τη σύγκρουση σε κατανόηση.

1. Το παρόν άρθρο συντάχθηκε στο μεγαλύτερο μέρος του με βάση την πρώτη Ελληνική μετάφραση του έργου του Miyamoto Musashi: Μανούσος Καμπούρης (μτφρ.), *Το Βιβλίο των Πέντε Δακτυλιδιών* (Αθήνα: Εκδόσεις Επικοινωνίες Α.Ε., Σειρά «Η Στρατηγική Σκέψη στους Αιώνες», 2000) και Miyamoto Musashi, *The Book of Five Rings*, trans. William Scott Wilson (Tokyo: Kodansha International, 2002). Επιπλέον, χρησιμοποιήθηκε και μια ελεύθερη διαδικτυακή απόδοση του αγγλικού κειμένου, διαθέσιμη στο: <https://www.openbook.gr/to-vivlio-twn-pente-daxtylidiwn/>. Για τον Σουν Τζου: Sun Tzu, *The Art of War*, trans. Lionel Giles (London: Luzac & Co., 1910 και Μιχαήλ Πλουμής «*Η Πολεμική Τέχνη του Σουν Τσου*» (Εκδόσεις Ευρασία 2022). Ελληνόγλωσσες εκδόσεις για τα δύο έργα, βλ. ενδεικτικά: Musashi, Miyamoto. *Το βιβλίο των πέντε δακτυλιδιών*. Αθήνα: Dharma, 2022, Musashi, Miyamoto. *Το βιβλίο των πέντε δακτυλιδιών*. Αθήνα: Λαβύρινθος, 2022, Musashi, Miyamoto. *Το βιβλίο των πέντε δακτυλιδιών*. Αθήνα: Δαιδάλεος, 2025. Sun Tzu. *Η τέχνη του πολέμου*. Αθήνα: Παπασωτηρίου, 2008, Sun Tzu. *Η τέχνη του πολέμου του Σουν Τσου: Μετάφραση, σχόλια, ερμηνεία, ανάλυση*. Αθήνα: Διάυλος, 2015, Sun Tzu. *Η τέχνη του πολέμου*. Αθήνα: Εκδοτική Ελληνική Για τη συγκριτική προσέγγιση των κλασικών κειμένων της ανατολικής στρατηγικής αξιοποιήθηκε επίσης το έργο: Ralph D. Sawyer, *The Seven Military Classics of Ancient China* (Boulder, CO: Westview Press, 1994), διαθέσιμο υπό μορφή ελεύθερου κειμένου και σε ψηφιακή μορφή στο https://archive.org/stream/SevenMilitaryClassicsOfAncientChina2/Seven+Military+Classics+of+Ancient+China+1_djvu.txt

2. Jean Joseph Marie Amiot, trans., *L'Art militaire des Chinois* (Paris: Didot, 1772), Sun Tzu, *The Art of War*, trans. Samuel B. Griffith, foreword by B. H. Liddell Hart (Oxford: Oxford University Press, 1963).
3. Η Ιαπωνία για αιώνες χρησιμοποίησε ένα φεουδαρχικό σύστημα διακυβέρνησης επικεφαλής του οποίου ήταν ο *Σογκούν* (αρχιστράτηγος) ο οποίος απολάμβανε εξαιρετικά διευρυμένες εξουσίες. Ο τίτλος μπορούσε να είναι και κληρονομικός ανάλογα με την ισχύ του εκάστοτε αρχιστράτηγου. Κατά την εξεταζόμενη περίοδο, οι μεγάλοι εμφύλιοι πόλεμοι των προηγούμενων δεκαετιών είχαν τελειώσει, και η υπόψη οικογένεια κυβέρνησε την Ιαπωνία μέχρι και το τέλος του 19ου αιώνα. Το καλύτερο μη ιστορικό βιβλίο για την παραπάνω περίοδο είναι το: James Clavell, *Shōgun* (New York: Delacorte Press, 1975).
4. «Ρόνιν» ονομάζονταν έμμισθοι πολεμιστές συνήθως προερχόμενοι από την μεσαία κοινωνική τάξη, οι οποίοι δεν υπηρετούσαν κάποιον συγκεκριμένο άρχοντα και ως εκ τούτου δεν χαρακτηρίζονταν ως «Σαμουράι» (υπηρέτες). Γενικά, ήταν υποτιμητικός τίτλος χωρίς αυτό να σημαίνει ότι τους ακολουθούσε σε όλη τους την ζωή. Ακόμα και σήμερα, κάποιοι από αυτούς, συμπεριλαμβανομένου και του Μιγιαμότο Μουσάσι, θεωρούνται εθνικοί ήρωες της Ιαπωνίας.
5. Alexander Bennett, *Bushido and the Art of Living: An Inquiry into Samurai Values* (Tokyo: Japan Publishing Industry Foundation for Culture, 2017).
6. Bennett, *Bushido and the Art of Living*, 5–12, 45–47, 112, 118–128.
7. Dave Lowry, *In the Dojo: A Guide to the Rituals and Etiquette of the Japanese Martial Arts* (Boston: Shambhala, 2006), 7–15, 89–94.
8. Δημήτριος Γεδεών, Δημήτριος Β. Σταυρόπουλος, Σωτήρης Βουρλιώτης, και Γιάννης Τερνιώτης, *Στρατιωτική Ιστορία, Σειρά: Μεγάλες Μάχες – Περί Χάρμπορ: Ο απόλυτος αφινιδιασμός* (Αθήνα: Εκδόσεις Περισκόπιο, 2001).
9. Department of Military Science, Jackson State University, “Duty, Honor, Country,” πρόσβαση 13 Μαρτίου 2026, <https://www.jsums.edu/arotc/duty-honor-country/>

Βιογραφικό Σημείωμα

Ο Συνταγματάρχης (ΠΒ) Ιωάννης Πούλης γεννήθηκε στην Αθήνα το 1971 και αποφοίτησε από την Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων το 1996. Έχει υπηρετήσει σε διάφορες μονάδες του Όπλου του, καθώς και σε Επιτελεία, σε νησιά του Ανατολικού Αιγαίου και των Δωδεκανήσων, στη Θράκη, την Μακεδονία, την Κρήτη και τη Νήσο «Κ». Την τρέχουσα περίοδο ασκεί τα καθήκοντα του Διευθυντή της Έδρας Στρατιωτικών Σπουδών της ΑΔΙΣΠΟ.

Κύπρος και Ναυτική Ισχύς: Από τη Θεωρία των Κλασικών στη Στρατηγική των Μικρών Κρατών

*του Πλοίαρχου Ελευθέριου Βεργετζή ΠΝ,
Εκπαιδευτή της ΑΔΙΣΠΟ, Υποψ. Διδάκτορας
της Νομικής Σχολής του ΑΠΘ*

Σύνοψη

Το άρθρο εξετάζει πώς ένα μικρό νησιωτικό κράτος, με υψηλή γεωστρατηγική αξία, αλλά περιορισμένους πόρους, μπορεί να συγκροτήσει ρεαλιστική «ναυτική ισχύ» στην Ανατολική Μεσόγειο. Με αφετηρία το παράδοξο της Κύπρου (μεγάλο στρατηγικό διακύβευμα – μικρή συμβατική δυνατότητα), συνθέτει κλασικές και σύγχρονες θεωρήσεις της θαλάσσιας ισχύος (Mahan, Corbett, Castex, Gorshkon, καθώς και Till, Holmes/Yoshihara) και τις μεταφράζει σε πλαίσιο στρατηγικού σχεδιασμού. Η ανάλυση οργανώνεται γύρω από τέσσερις αλληλένδετες διαστάσεις: (α) νομικο-θεσμική θεμελίωση της ΑΟΖ και συμφωνίες οριοθέτησης, ως μηχανισμοί νομιμοποίησης και αύξησης του κόστους αμφισβήτησης, (β) ενεργειακή/οικονομική στρατηγική, με έμφαση στην περιφερειακή διασύνδεση και στις αλυσίδες αξίας, (γ) επιχειρησιακή ενίσχυση μέσω MDA και τεχνολογιών επιτήρησης, ως «παρουσία χαμηλού κόστους» και (δ) ναυτική διπλωματία, συνεργασίες και συμμετοχή σε περιφερειακούς/ευρωπαϊκούς μηχανισμούς ασφάλειας. Τέλος, αποτιμώνται κρίσιμες αβεβαιότητες (τουρκικές μονομερείς ενέργειες, μεταβλητότητα ενεργειακών αγορών, τεχνολογικο-χρηματοοικονομικοί περιορισμοί) και προτείνονται συγκεκριμένες, κλιμακούμενες πολιτικές και επιχειρησιακές επιλογές που εδράζονται σε κανονιστική θεμελίωση, πληροφοριακή υπεροχή και συνεργατικά σχήματα ως πολλαπλασιαστές ισχύος.

Εισαγωγή

Η Ανατολική Μεσόγειος μεταβλήθηκε θεμελιωδώς από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα. Οι ανακαλύψεις υποθαλάσσιων κοιτασμάτων δημιούργησαν οικονομικές

δυνατότητες αλλά και πολιτικές τριβές, αναδεικνύοντας νέες πτυχές θαλάσσιας ασφάλειας. Η γεωγραφική θέση της Κύπρου την τοποθετεί σε σταυροδρόμι ενεργειακών διαδρομών, όμως τα πλεονεκτήματα συνοδεύονται από περιορισμένους οικονομικούς πόρους, περιορισμένες εξοπλιστικές προοπτικές και περίπλοκες σχέσεις με γείτονες σε ζητήματα οριοθετήσεων. Αυτή η αντίφαση, μικρό κράτος με μεγάλο στρατηγικό ενδιαφέρον, αποτελεί το κεντρικό παράδοξο της παρούσας μελέτης, η οποία στοχεύει (α) να παράσχει θεωρητικό πλαίσιο για ερμηνεία της κυπριακής θαλάσσιας στρατηγικής και (β) να προτείνει πρακτικές, μετρήσιμες πολιτικές, εφαρμόσιμες υπό τους υφιστάμενους περιορισμούς. Η εστίαση επιδιώκει να γεφυρώσει θεωρία και πράξη.

Η ανάγκη της μελέτης προκύπτει από το γεγονός ότι (α) η βιβλιογραφία για τη ναυτική ισχύ εμπλουτίστηκε με προσεγγίσεις που υπερβαίνουν τη ναυτική υπεροχή και εστιάζουν στη τεχνολογία, τη διπλωματία και την οικονομία, (β) η πρακτική εμπειρία μικρών παραθαλάσσιων κρατών δείχνει εναλλακτικούς, αποδοτικούς τρόπους άσκησης θαλάσσιας ισχύος και (γ) η Κύπρος χρειάζεται άμεσα ένα συνεκτικό σχέδιο λήψης πολιτικών αποφάσεων και κατανομής πόρων. Το κείμενο προχωρά σε συνδυαστική ανάλυση θεωρίας και εμπειρίας, καταλήγοντας σε εφαρμόσιμες πολιτικές προτάσεις.

Θεωρητικό Πλαίσιο

Ο προβληματισμός για το τι συνιστά «ναυτική ισχύ» ξεκινά στα τέλη του 19^{ου} αιώνα με τον Alfred Thayer Mahan, ο οποίος υπογράμμισε ότι ο έλεγχος των θαλάσσιων οδών και η ικανότητα προβολής ισχύος στη θάλασσα είναι καθοριστικοί παράγοντες για την εθνική ισχύ.¹ Η προσέγγιση αυτή επιμένει στην ανάγκη δημιουργίας και διατήρησης ναυτικών δυνάμεων και υποδομών, ναυπηγικής ικανότητας και ναυτικής εκπαίδευσης, ώστε να επιτρέπεται η διαρκής παρουσία και προβολή ισχύος. Παρ' όλα αυτά, η εφαρμογή αυτής της λογικής προϋποθέτει πόρους και μεγέθη που συχνά ξεπερνούν τις δυνατότητες των μικρών κρατών. Σε αυτό το σημείο, η θεωρία του Mahan λειτουργεί περισσότερο ως μέτρο σύγκρισης, για να αναδείξει τους περιορισμούς και ποια μέρη της ναυτικής ισχύος είναι μη ρεαλιστικά.²

Ο Julian Corbett έφερε μια ερμηνεία πιο ρεαλιστική και συνδεδεμένη με την πολιτική, υποστηρίζοντας ότι η ναυτική στρατηγική δεν μπορεί να αποκοπεί από τους πολιτικούς στόχους και συχνά πρέπει να υπηρετεί σκοπούς που υπερβαίνουν την άμεση σύγκρουση.³ Η έμφαση του Corbett στη ναυτική διπλωματία και στις θαλάσσιες γραμμές επικοινωνίας καθιστά σαφές ότι η ναυτική ισχύς μπορεί να ασκηθεί μέσω συνεργασιών που στηρίζουν την ευρύτερη εθνική στρατηγική, χωρίς να απαιτούνται μεγάλες ναυτικές δυνάμεις. Η σύνδεση αυτή κάνει την προσέγγιση ιδιαίτερα χρήσιμη για την ανάλυση της Κύπρου, καθόσον, εάν η ναυτική ισχύς νοηθεί ως εργαλείο που υποστηρίζει πολιτικούς και οικονομικούς στόχους, τότε οι επιλογές μιας μικρής χώρας γίνονται περισσότερο ευέλικτες και ποικίλες.⁴

Σε συνέχεια αυτού, ο Raoul Castex τόνισε την ανάγκη για προσαρμοστικότητα και τη χρήση μη-στρατιωτικών μέσων για την επίτευξη στρατηγικών αποτελεσμάτων. Η εν λόγω σχολή υπερθεματίζει τη σημασία των διπλωματικών, νομικών και οικονομικών εργαλείων ως μέσων άσκησης στρατηγικής. Η προσέγγιση αυτή είναι άμεσα συνυφασμένη με την περίπτωση της Κύπρου, όπου τέτοια εργαλεία έχουν ήδη χρησιμοποιηθεί ενεργά, όπως είναι η νομική θεμελίωση δικαιωμάτων, η σύναψη MOUs, και άλλες προσεγγίσεις που αποσκοπούν στην κοινωνική και διεθνή νομιμοποίηση.⁵

Ο Sergei Gorshkov, από τη δική του σκοπιά, διευρύνει την έννοια της θαλάσσιας ισχύος, ώστε να συμπεριλάβει οικονομικούς, επιστημονικούς παράγοντες και επιπλέον logistics. Η ναυτική ισχύς δηλαδή συνίσταται όχι μόνο στην ικανότητα μάχης, αλλά και στην ικανότητα να υποστηρίξει την εθνική οικονομία και την τεχνοεπιστημονική βάση. Η προσέγγιση του Gorshkov προσφέρει ένα πρίσμα, μέσα από το οποίο οι επενδύσεις σε Blue Economy μπορούν να θεωρηθούν τμήμα της συνολικής στρατηγικής ισχύος του κράτους.⁶

Επιπρόσθετα, σύγχρονοι μελετητές όπως οι Till, Holmes και Yoshihara υποστηρίζουν ότι η ναυτική ισχύς του 21^{ου} αιώνα είναι πολυδιάστατη, συνδυάζοντας ασφάλεια, πληροφορία, τεχνολογία και οικονομία. Η προσέγγιση αυτή εστιάζει στην ενσωμάτωση πληροφοριών, τη χρήση μη-επανδρωμένων συστημάτων και τη δικτύωση μικρών μονάδων για συλλογική αποτελεσματικότητα. Μικρά κράτη μπορούν να αποκτήσουν πλεονεκτήματα μέσω στοχευμένων επενδύσεων σε αισθητήρες, επικοινωνίες και ανάλυση δεδομένων, αποφεύγοντας δαπανηρές προμήθειες μεγάλων ναυτικών δυνάμεων.^{7,8}

Πίνακας 1. Θεωρητικό πλαίσιο εφαρμογής

Θεωρητικός	Κεντρική_Αρχή	Εφαρμογή_στην_Κύπρο	Περιορισμοί
Mahan	Ναυτική υπεροχή & έλεγχος θαλασσών	Στρατηγική σημασία λιμένων (π.χ. Λεμεσός)	Αδυναμία συγκέντρωσης ισχύος
Corbett	Ναυτική διπλωματία & συμμαχίες	Ενεργειακές συνεργασίες, συμμετοχή ΕΕ	Εξάρτηση από τρίτους
Castex	Στρατηγική μη-ηγεμονικών κρατών	Νομική/διπλωματική ευελιξία	Περιορισμένη αυτονομία
Gorshkov	Ολοκληρωμένη θαλάσσια ισχύς κράτους	Διαχείριση σχέσεων με μεγάλες δυνάμεις	Εξωτερική εξάρτηση
Till/Holmes & Yoshihara	Πολυλειτουργική θαλάσσια στρατηγική	MDA, ενεργειακή ασφάλεια, τεχνολογία	Πόροι & κλίμακα

Συνοπτικά, η θεωρητική αντίληψη που προτείνεται συνθέτει τις παραπάνω σχολές, αποφεύγοντας τη μονοδιάστατη υιοθέτηση του Mahan, ενώ προκρίνει μια υβριδική προσέγγιση που συνδυάζει διπλωματικά/νομικά μέσα, περιφερειακές συμμαχίες και τεχνολογική ενίσχυση της πληροφορίας. Αυτή η σύνθεση είναι η βάση πάνω στην οποία στηρίζονται οι πολιτικές προτάσεις που θα αναπτυχθούν στις επόμενες ενότητες.

Case study - Η Κύπρος

Η περίπτωση της Κύπρου αποτελεί ενδιαφέρον πεδίο εφαρμογής των θεωριών ναυτικής ισχύος, διότι συνδυάζει τρεις παράγοντες, που συχνά διαμορφώνουν δύσκολες επιλογές για τα μικρά νησιωτικά κράτη. Οι παράγοντες αυτοί συνοψίζονται (α) στο σημαντικό γεωγραφικό πλεονέκτημα και ύπαρξη υποθαλάσσιων ενεργειακών πόρων, (β) στους περιορισμένους συμβατικούς αμυντικούς πόρους και την περιορισμένη ναυτική ισχύ και (γ) τέλος, σε ένα σύνθετο περιφερειακό περιβάλλον με αμφισβητήσεις και ποικίλες εξωτερικές επιρροές. Η ανάλυση που ακολουθεί προχωρά από το νομικό και εθνικό θεσμικό πλαίσιο στην ενεργειακή διάσταση, συνεχίζοντας στα τεχνολογικά και επιχειρησιακά μέσα για MDA (Maritime Domain Awareness) και τέλος, πραγματεύεται τις διπλωματικές στρατηγικές και τα ρίσκα που διαμορφώνουν την πραγματική δυνατότητα άσκησης «ναυτικής ισχύος» από την Κύπρο.

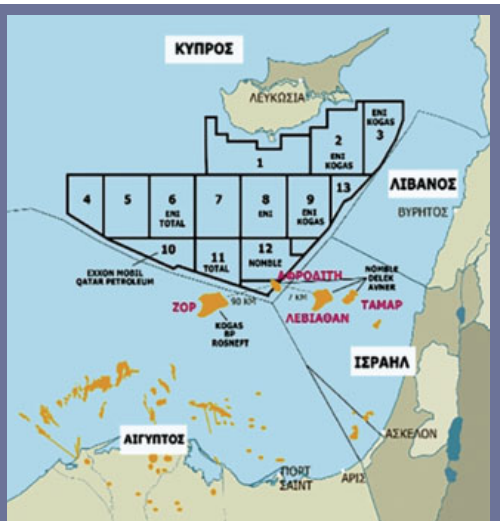
Νομικό και θεσμικό πλαίσιο

Η νομική θεμελίωση της κυπριακής ΑΟΖ, μέσω του Νόμου 64(Ι)/2004, αποτέλεσε το πρώτο και αναγκαίο βήμα, ώστε η Κυπριακή Δημοκρατία να διεκδικήσει δικαιώματα έρευνας και εκμετάλλευσης σε θαλάσσιες ζώνες που εκτείνονται πέραν των χωρικών της υδάτων. Ο νόμος προετοίμασε το έδαφος για διαπραγματεύσεις, συμβάσεις παραχώρησης και την προσέλκυση διεθνών εταιρειών ερευνών και γεωτρήσεων.⁹

Ωστόσο, η νομική αναγνώριση δε λειτουργεί ως μοναδική εγγύηση, καθώς η πρακτική επιβολή των δικαιωμάτων επί της ΑΟΖ απαιτεί και άλλες δομές, όπως διπλωματικές, τεχνικές και συμμαχικές, οι οποίες αυξάνουν το κόστος μονομερών αμφισβητήσεων από τρίτους. Η Κύπρος αξιοποίησε το νομικό πλαίσιο ως βάση νομιμοποίησης και ταυτόχρονα στράφηκε σε διμερείς συμφωνίες οριοθέτησης, όπως αυτές με την Αίγυπτο (2003) και το Ισραήλ (2010), προκειμένου να περιορίσει τις αβεβαιότητες και να ενισχύσει την περιφερειακή νομιμοποίηση των δικαιωμάτων της. Οι συμφωνίες αυτές περιγράφουν μεθοδολογίες οριοθέτησης και προβλέπουν μηχανισμούς επίλυσης διαφορών, λειτουργώντας ως πολιτικο-νομικά εργαλεία που περιορίζουν τις αμφισβητήσεις για την κυριότητα ή την εκμετάλλευση κοιτασμάτων.¹⁰

Ταυτόχρονα, επισημαίνονται οι εκκρεμότητες άλλων περιοχών, και συμφωνιών, όπως με τον Λίβανο, όπου εκκρεμούν διαδικασίες επικύρωσης και τελικής διευθέτησης (βλ. Εικ. 1). Η πολιτική σημασία αυτών των ρυθμίσεων γίνεται εμφανής, όταν αναλογιστεί κανείς ότι η νομική βάση παρέχει επιχειρήματα για διεθνείς

προσφυγές και διπλωματική πίεση, αλλά δεν αποτρέπει μονομερείς ενέργειες τρίτων χωρίς επιπρόσθετα μέσα αποτροπής και διεθνούς υποστήριξης.¹¹

Εικόνα 1: Κυπριακή ΑΟΖ και συμφωνίες. Πηγή: *Energypress*, February 15, 2018, <https://energy-press.gr/news/i-aktinografia-ton-koitasmaton-sta-oikopeda-tis-kyproy-giati-pire-fotia-i-na-mesogeios>

Στην εικόνα 1 φαίνονται οι διμερείς συμφωνίες της Κύπρου με γειτονικά κράτη της Ανατολικής Μεσογείου για υδρογονάνθρακες και ανταλλαγή πληροφοριών. Με τον Λίβανο έχουν ξεκινήσει συζητήσεις για συμφωνία πλαισίου σχετικά με διασυνοριακούς πόρους, ενώ με το Ισραήλ βρίσκεται σε διαπραγμάτευση αντίστοιχη συμφωνία, ενώ ήδη από το 2014 έχει συναφθεί συμφωνία μη δημοσιοποίησης εμπιστευτικών πληροφοριών. Η Αίγυπτος αποτελεί παράδειγμα συνεργασίας με συμφωνία πλαίσιο από το 2013 για διασυνοριακούς υδρογονάνθρακες και προγενέστερη συμφωνία ανταλλαγής δεδομένων από το 2006, αναδεικνύοντας τη συνέχεια της διμερούς ενεργειακής συνεργασίας.¹²

Από την ανακήρυξη ΑΟΖ και τις διμερείς οριοθετήσεις προέκυψαν πρακτικά αποτελέσματα, όπως προκήρυξη περιοχών έρευνας, άδειες σε διεθνείς εταιρείες και γεωτρήσεις που οδήγησαν σε ανακαλύψεις κοιτασμάτων. Το χρονολόγιο από τις αδειοδοτήσεις 2007-2009 και τις γεωτρήσεις 2009-2011 μέχρι την επιβεβαίωση του κοιτάσματος «Αφροδίτη» (2011) υπογραμμίζει τη σύνθετη διαδικασία μετάβασης από την ανακάλυψη στην εμπορική παραγωγή. Οι παρεμβάσεις τρίτων, η ανάγκη χρηματοδότησης, τεχνογνωσίας και πρόσβασης σε υποδομές υγροποίησης καθιέρωσαν στρατηγική που υπερβαίνει το εθνικό μονοπώλιο και προσανατολίζεται σε διασυνδέσεις και κοινοπραξίες.¹³

Ενεργειακή και οικονομική διάσταση

Το ενεργειακό δυναμικό της κυπριακής ΑΟΖ, αν και μικρότερο από γειτονικά κοιτάσματα, παραμένει σημαντικό. Οι εκτιμήσεις αναφέρουν δεκάδες δισεκατομμύρια κυβικά πόδια φυσικού αερίου (π.χ. 4,5 tcf για το «Αφροδίτη»), μέγεθος που δικαιολογεί επενδύσεις, αλλά καθιστά ασύμφορες αποκλειστικές υποδομές μεγάλης κλίμακας χωρίς εξωτερική υποστήριξη. Η χρήση τερματικών τρίτων χωρών (π.χ. Αίγυπτος) και οι κοινοπραξίες αποδείχθηκαν βέλτιστη οδός για ταχεία πρόσβαση σε αγορές, μειώνοντας το πολιτικό ρίσκο και την οικονομική έκθεση.¹⁴

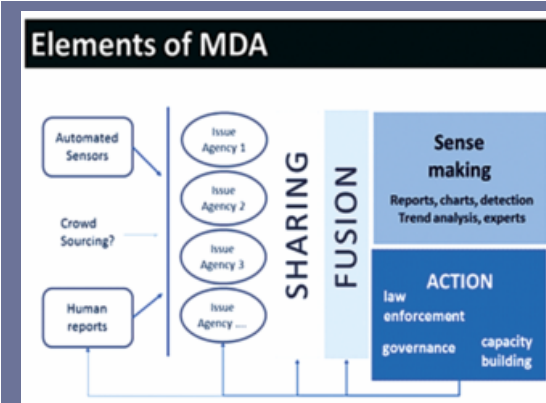
Η περίπτωση του EastMed, ως προτεινόμενου αγωγού προς τη Νοτιοανατολική Ευρώπη, αναδείχθηκε ως έργο υψηλού κόστους και πολιτικού ρίσκου, με αποτέλεσμα να οδηγηθεί σε αναστολή και η Κύπρος να προσανατολίζει

τις λύσεις της προς LNG και FSRU/τερματικά μέσω συνεργασιών, κυρίως με την Αίγυπτο. Αυτή η στροφή υπογραμμίζει ότι, για ένα μικρό παράκτιο κράτος, το στρατηγικό κέρδος επιτυγχάνεται συχνά όχι με τον πλήρη έλεγχο της αλυσίδας παραγωγής, αλλά με την έξυπνη ένταξη σε ευρύτερα περιφερειακές αλυσίδες αξίας (value chains).¹⁵

Η επιλογή της περιφερειακής συνδεσιμότητας δεν είναι μόνο τεχνικο-οικονομική, αλλά και πολιτικής σημασίας. Η διπλωματία για πρόσβαση σε FSRU/τερματικά, η συμμετοχή σε forum όπως το East Mediterranean Gas Forum και οι διμερείς ενεργειακές συμφωνίες μειώνουν τα κίνητρα σύγκρουσης, εδραιώνουν οικονομικούς δεσμούς με γείτονες και παρέχουν πρόσβαση σε πόρους χρηματοδότησης και τεχνογνωσίας. Ωστόσο, η στρατηγική αυτή εξαρτάται από τη σταθερότητα των εταίρων, την αξιοπιστία των υποδομών τους και την ικανότητα της Κύπρου να αναζητήσει και να διατηρήσει διαπραγματευτικά οφέλη εντός μεγαλύτερων σχημάτων.

Ναυτική ασφάλεια και MDA

Ο παραδοσιακός δρόμος «ναυτική δύναμη = μεγάλος στόλος» είναι για την Κύπρο μη ρεαλιστικός. Αντιθέτως, οι τεχνολογικές εξελίξεις παρέχουν επιλογές που επιτρέπουν την επιχειρησιακή παρουσία με μειωμένο κόστος και υψηλότερη ευελιξία. Η επένδυση σε MDA¹⁶, η οποία συνδυάζει δορυφορική παρατήρηση, ενσωματωμένα AIS δεδομένα, μη-επανδρωμένα επιφανειακά και εναέρια οχήματα (USV/ UAV) και συστήματα data fusion, επιτρέπει την ταχεία ανίχνευση περιστατικών, την τεκμηρίωση συμβάντων και την παροχή αξιόπιστων δεδομένων προς διεθνείς εταίρους.

Εικόνα 2: Στοιχεία και ροή λειτουργίας του Maritime Domain Awareness (MDA).
Πηγή: Christian Bueger & Amaha Senu, Cardiff University, 2016

Παρά τις δυσκολίες κλιμάκωσης που συνδέονται με το υψηλό κόστος και τις απαιτήσεις υποδομής, τα πιλοτικά προγράμματα στον τομέα της θαλάσσιας επιτήρησης παραμένουν στρατηγικά ελκυστικές επιλογές. Ο λόγος είναι ότι μετατοπίζουν το κέντρο βάρους της ναυτικής ισχύος από την εξάρτηση σε μεγάλα πλωτά μέσα προς την ικανότητα πληροφοριακής γνώσης και συντονισμού. Η ανάπτυξη κέντρου data fusion, μέσω της διασύνδεσης πολλαπλών πηγών πληροφόρησης, αναβαθμίζει την ικανότητα επιτήρησης και παράγει γνώση με προστιθέμενη αξία για κρατικούς, ιδιωτικούς και περιφερειακούς φορείς.¹⁷

Ταυτόχρονα όμως, οι τεχνολογικές επιλογές έχουν όρια. Η λειτουργική αξιοπιστία των USV/UAV εξαρτάται από τις συνθήκες υποδομής, από τη δυνατότη-

τα εκπαίδευσης προσωπικού, από τα κόστη συντήρησης και από το νομικό/κανονιστικό πλαίσιο για τη χρήση μη-επανδρωμένων συστημάτων σε διεθνή ύδατα. Επιπλέον, η αποκλειστική εξάρτηση από τεχνολογικά μέτρα δεν αντιμετωπίζει την πιθανότητα στρατιωτικών παρεμβάσεων ή μονομερών γεωτρήσεων που συνοδεύονται από παρουσία πολεμικών μέσων.¹⁸ Επομένως, η τεχνολογική λύση πρέπει να συνδυαστεί με πολιτικές αποτροπής, διπλωματικές ενέργειες και διεθνή νομιμοποίηση. Αυτή η παράλληλη προσέγγιση ενσωματώνει τις θεωρίες Corbett και Castex, προκρίνοντας την άποψη ότι τα μέσα (τεχνολογία) υποστηρίζουν τους πολιτικούς στόχους και δεν ταυτίζονται με αυτούς.

Διπλωματία και περιφερειακές σχέσεις

Η διπλωματική στρατηγική της Κύπρου κινείται σε δύο επίπεδα: προσανατολισμό προς εταίρους με υποδομές και τεχνογνωσία (Αίγυπτος, Ισραήλ) και διεύρυνση συμμετοχής σε περιφερειακούς μηχανισμούς. Η τριμερής συνεργασία Κύπρου-Ισραήλ-Ελλάδας και οι διμερείς συμφωνίες με Αίγυπτο διέπυρναν τις επιλογές εξαγωγής και υποστήριξαν τεχνικά έργα. Η ένταξη σε φόρουμ προσφέρει πρόσβαση σε τεχνοκρατικά δίκτυα και διεθνή υποστήριξη σε κρίσεις. Οι συμμετοχές σε ευρωπαϊκές επιχειρήσεις θαλάσσιας ασφάλειας και ασκήσεις με τρίτες δυνάμεις ενισχύουν την κυπριακή παρουσία και λειτουργούν ως μηχανισμοί αποτροπής.¹⁹ Τα παραπάνω αντανakλούν τη λογική του Corbett, ότι οι συμμαχίες και η ναυτική διπλωματία μπορούν να πολλαπλασιάσουν τη δυνατότητα επιρροής ενός μικρού κράτους, χωρίς την ανάγκη συσσώρευσης πολεμικής ισχύος.

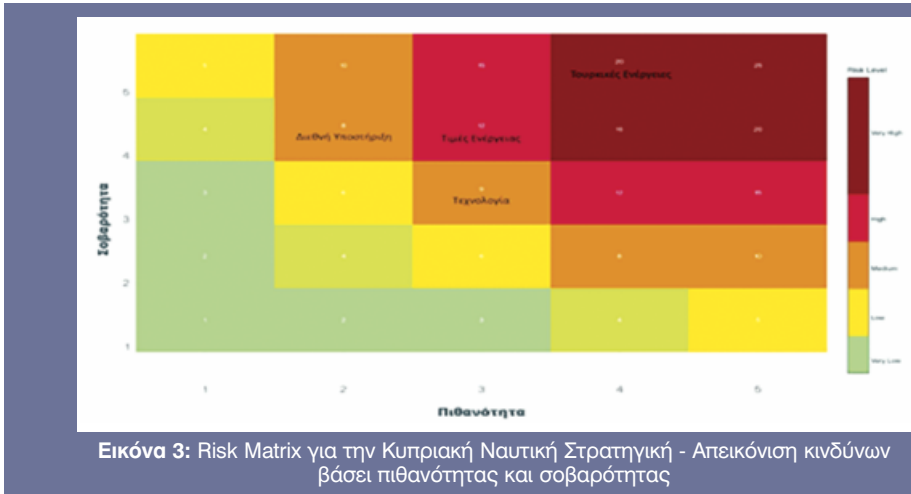
Οι συμμαχίες όμως έχουν κόστος και όρια. Ο βραχυπρόθεσμος χαρακτήρας ορισμένων συμμαχιών, οι διαφοροποιημένοι στρατηγικοί προσανατολισμοί εταίρων και οι εσωτερικές πιέσεις (π.χ. περιβαλλοντικές αντιδράσεις) απαιτούν προσεκτική διαχείριση για αποφυγή ασυμφωνιών που μειώνουν την εθνική αυτονομία. Η διπλωματική στρατηγική πρέπει να είναι ευέλικτη, να περιλαμβάνει εναλλακτικά σενάρια και να επιδιώκει σταδιακή αύξηση της προσφερόμενης αξίας (τεχνογνωσία MDA, δεδομένα, ρόλος κόμβου διαμετακόμισης).

Περιορισμοί, σενάρια κινδύνου και κρίσιμες αβεβαιότητες

Η ανάλυση κινδύνου για την κυπριακή θαλάσσια στρατηγική δέον να αναγνωρίζει τρεις βασικές αβεβαιότητες. Πρώτη είναι η συμπεριφορά της Τουρκίας και πιθανές μονομερείς ενέργειες που αμφισβητούν την κυπριακή ΑΟΖ καθώς έχουν καταγραφεί πρακτικές, όπως NAVTEX, σεισμικές έρευνες ή γεωτρήσεις εντός ζωνών που διεκδικεί η Κύπρος, υπογραμμίζοντας τη σημασία νομικών και διπλωματικών αντανakλαστικών.²⁰ Δεύτερη είναι η μεταβλητότητα της διεθνούς αγοράς ενέργειας και το γεωπολιτικό ρίσκο που επηρεάζει τις τιμές και την επενδυτική διάθεση, καθώς σε περίπτωση πτώσης της ζήτησης ή υψηλής μεταβλητότητας, έργα μεγάλης κλίμακας ενδέχεται να καθυστερήσουν ή να ανασταλούν.²¹ Τρίτη είναι η τεχνολογική και χρηματοοικονομική αβεβαιότητα, βάση της οποίας κόστη για συστήματα MDA, πιλοτικά προγράμματα USV/UAV και απαιτήσεις υποδομής, μπορούν να υπερβούν τις εκτιμήσεις και να περιορίσουν την ικανότητα εφαρμογής των σχεδιασμών.²² Οι αβεβαιότητες αυτές απαιτούν ένα πλαίσιο σχε-

διασμού που συνδέει μηχανισμούς προειδοποίησης με προκαθορισμένες ενέργειες, όπως νομική καταγγελία, αύξηση MDA παρουσίας, ενεργοποίηση διπλωματικών καναλιών και, αν χρειαστεί, αναζήτηση διεθνούς στήριξης για αποτροπή.

Οι κίνδυνοι (αβεβαιότητες) αυτοί μπορούν να οπτικοποιηθούν, αρχικά, σε έναν risk matrix heatmap (Βλ. Εικόνα 3), το οποίο συνδυάζει πιθανότητα εμφάνισης και σοβαρότητα επιπτώσεων.

Όπως φαίνεται στο ανωτέρω heatmap, οι τουρκικές μονομερείς ενέργειες αποτελούν τον υψηλότερο κίνδυνο, απαιτώντας άμεση προετοιμασία και ανάληψη νομικών και διπλωματικών αντιδράσεων.

Σε επίπεδο πολιτικής επιλογής, η δυνατότητα της Κύπρου να διαχειριστεί τα προαναφερθέντα ρίσκα εξαρτάται από την πολιτική της συνέπεια, την ικανότητα συντονισμού μεταξύ υπουργείων (Άμυνας, Εξωτερικών, Ενέργειας) και την ποιότητα της επικοινωνίας προς το εσωτερικό και τους διεθνείς εταίρους. Η έλλειψη σαφούς και σταθερής πολιτικής κατεύθυνσης μπορεί να οδηγήσει σε ασυνέπειες τις οποίες δύναται να εκμεταλλευτούν τρίτοι. Αντίθετα, ένα συνεκτικό σχέδιο που συνδυάζει τεχνολογία, νομικά εργαλεία και διπλωματία παρέχει μεγαλύτερες πιθανότητες επιτυχίας.

Συνοψίζοντας την περίπτωση της Κύπρου

Η περίπτωση της Κύπρου επιβεβαιώνει ότι για τα μικρά νησιωτικά κράτη η ναυτική ισχύς σπάνια προέρχεται αποκλειστικά από μεγάλες συμβατικές δυνατότητες.²³ Αντίθετα, παράγεται συνδυαστικά μέσω νομιμοποίησης, διπλωματικών συμφωνιών, τεχνολογικής ανάπτυξης και οικονομικής διασύνδεσης με περιφερειακά συστήματα. Η στρατηγική «έξυπνης εξειδίκευσης», που δίνει προτεραιότητα στην περιφερειακή συνδεσιμότητα και τεχνολογική υποστήριξη, φαίνεται ως η πλέον ρεαλιστική οδός.²⁴ Οι προκλήσεις παραμένουν στην αποτροπή μονομερών ενεργειών και την εξασφάλιση χρηματοδότησης, αλλά ένα συντονισμένο, πολυεπί-

πεδο σχέδιο μπορεί να μετατρέψει γεωγραφικά και ενεργειακά πλεονεκτήματα σε βιώσιμη στρατηγική αξία.

Πολιτικές & Επιχειρησιακές προτάσεις

Έχοντας εξετάσει τα νομικά, γεωπολιτικά και τεχνολογικά χαρακτηριστικά της κυπριακής περίπτωσης, η μελέτη διατυπώνει συγκεκριμένες πολιτικές και επιχειρησιακές προτάσεις που μετατρέπουν τα θεωρητικά συμπεράσματα σε πρακτικές στρατηγικές. Λαμβάνοντας υπόψη το μικρό μέγεθος του κράτους, τις εκκρεμείς θαλάσσιες οριοθετήσεις και την ανάγκη εξωτερικών συνεργασιών για ενεργειακούς πόρους, οι προτάσεις αποκτούν κρίσιμη σημασία. Πρώτο επίπεδο πολιτικής είναι η εδραίωση της νομικής και διπλωματικής βάσης. Η νομική θεμελίωση της ΑΟΖ είναι απαραίτητη, αλλά ανεπαρκής από μόνη της. Η Κύπρος πρέπει να συνεχίσει συστηματικά τη σύναψη διμερών και πολυμερών συμφωνιών που ενισχύουν τη διεθνή αναγνώριση και μειώνουν το περιθώριο μονομερών αμφισβητήσεων. Η πολιτική αυτή συνδυάζεται με ενεργό διπλωματία σε περιφερειακά φόρουμ και «ναυτική διπλωματία» (τεχνικές συνεργασίες, κοινές ασκήσεις, συστήματα ενημέρωσης) για πολλαπλασιασμό πολιτικής στήριξης και αύξηση του κόστους ενεργειών που υπονομεύουν τα κυπριακά δικαιώματα. Η διπλωματική γραμμή πρέπει να είναι συνεχής, προσανατολισμένη σε πρακτικές συμφωνίες που ενσωματώνουν τεχνογνωσία και λειτουργικά δικαιώματα.

Επιχειρησιακά προτείνεται η αρχιτεκτονική «παρουσίας χωρίς εξάρτηση από μεγάλες συμβατικές δυνάμεις». Αυτό περιλαμβάνει (α) ανάπτυξη δομών συνεχούς MDA που συνδέουν πολλαπλές πηγές (SAT, AIS, αισθητήρες, UAV/UAS) με διαδικασίες επαλήθευσης, (β) πειραματικά προγράμματα για μη-επανδρωμένα μέσα με έμφαση στη διαλειτουργικότητα. Η σπειροειδής προσέγγιση «δοκιμή-αξιολόγηση-εξέλιξη» επιτρέπει απόκτηση τεχνογνωσίας χωρίς μακροχρόνιες δεσμεύσεις.

Παράλληλα, απαιτούνται επιχειρησιακές μορφές παρουσίας με προληπτικό και αποτρεπτικό χαρακτήρα που αποφεύγουν τη στρατικοποίηση, ήτοι επιχειρήσεις επιτήρησης, αστυνόμευσης και περιβαλλοντικής προστασίας σε συνεργασία με ευρωπαϊκούς και περιφερειακούς εταίρους. Τέτοιες δράσεις βελτιώνουν την ασφάλεια και ενισχύουν την εικόνα της Κύπρου ως υπεύθυνου δρώντα, αυξάνοντας τη διεθνή νομιμοποίηση.

Σημαντική διάσταση της στρατηγικής είναι ο συντονισμός πολιτικών ασφάλειας με οικονομική αξιοποίηση. Η ενεργειακή διπλωματία δεν πρέπει να αποσυνδέεται από τη ναυτική πολιτική. Η σύζευξη νομικών συμφωνιών με πρακτικές λύσεις πρόσβασης σε υποδομές μεταφοράς και υγροποίησης καθιστά την ενεργειακή αξιοποίηση βιώσιμη και μειώνει τους κινδύνους αντιπαράθεσης. Οι πολιτικές ένταξης σε περιφερειακές αλυσίδες αξίας και η συμμετοχή σε κοινοπραξίες αποκτούν στρατηγική σημασία, μετριάζοντας την πιθανότητα διεθνούς απομόνωσης.

Η διακυβέρνηση και ο συντονισμός είναι επίσης κρίσιμοι. Απαιτείται δομή που να διασυνδέει υπουργεία και φορείς, να επιβλέπει την υλοποίηση και να εξασφαλίζει την ευελιξία. Η διακυβέρνηση πρέπει να συνδυάζει πολιτικό έλεγχο με τεχνική αρμοδιότητα για συνεκτικότητα και τεκμηρίωση. Η ενσωμάτωση ερευνητικών ιδρυμάτων, πανεπιστημίων και ιδιωτών θα αυξήσει την τεχνογνωσία και τις επιλογές συνεργασίας.

Παράλληλα, η επικοινωνιακή και διπλωματική διαχείριση των πρωτοβουλιών είναι επίσης κρίσιμη. Κάθε βήμα πρέπει να συνοδεύεται από σαφές μήνυμα που να κάνει σαφή τον μη επιθετικό χαρακτήρα και την προστιθέμενη αξία για την περιφερειακή ασφάλεια και οικονομία. Συνεπής δημόσια διπλωματία θα περιορίσει παρερμηνείες, θα αυξήσει τη διεθνή στήριξη και θα διευκολύνει την πρόσβαση σε χρηματοδοτικούς και τεχνικούς πόρους.

Τέλος, η στρατηγική βασίζεται σε ευελιξία και σταδιακή οικοδόμηση ικανοτήτων. Η πρόταση περιλαμβάνει βήματα που αρχίζουν με δράσεις άμεσης αξίας και συνεχίζονται με σταδιακή ενίσχυση, πάντα σε κοινό σχεδιασμό με περιφερειακούς εταίρους. Έτσι η Κύπρος μπορεί να μετασηματίσει το γεωγραφικό και ενεργειακό πλεονέκτημα σε μετρήσιμη στρατηγική ισχύ, χωρίς μονομερή και υπερβολικά δαπανηρά μέσα.

Συμπεράσματα

Η ανάλυση της κυπριακής ναυτικής στρατηγικής, μέσα από τις κλασικές θεωρίες ναυτικής ισχύος και την εξέλιξή τους, καταδεικνύει ότι η δύναμη μικρού κράτους στη θάλασσα προκύπτει κυρίως από την αξιοποίηση θεσμικών, διπλωματικών και τεχνολογικών δυνατοτήτων παρά από πολεμικά μέσα. Η Κύπρος, με γεωγραφικό πλεονέκτημα, αλλά περιορισμένους πόρους, αποτελεί παράδειγμα κράτους που επιλέγει «έξυπνες» μορφές θαλάσσιας ισχύος για αποτροπή, νομιμοποίηση και ενίσχυση της διαπραγματευτικής της θέσης.

Από τη νομική ανάλυση προκύπτει ότι η διεθνής νομιμοποίηση μέσω UNCLOS και διμερών συμφωνιών είναι το θεμέλιο, αλλά δεν αρκεί χωρίς διπλωματική και επιχειρησιακή παρουσία που αυξάνει το κόστος αμφισβήτησης. Η διπλωματία, σύμφωνα με τον Corbett, είναι ισάξιο εργαλείο με τη στρατιωτική ισχύ, επιτρέποντας πολλαπλασιασμό της επιρροής μέσω περιφερειακών συνεργασιών.

Η ενεργειακή διάσταση δείχνει ότι η Κύπρος επιτυγχάνει στρατηγικό βάθος όχι με αποκλειστική διαχείριση, αλλά με ένταξη σε περιφερειακές αλυσίδες αξίας. Η πρόσβαση σε τερματικούς LNG τρίτων και η συμμετοχή σε φόρουμ εφαρμόζουν τη σκέψη του Castex για ευελιξία και μη στρατιωτικά μέσα.

Επιχειρησιακά, η ανάπτυξη MDA και νέων τεχνολογιών αποτελούν ρεαλιστική επιλογή. Ο Till υποστηρίζει ότι η σύγχρονη ναυτική ισχύς είναι πολυδιάστατη με την πληροφορία ως κρίσιμο στοιχείο. Η Κύπρος μπορεί να καλύψει την «ασυμμετρία», δημιουργώντας σύστημα επιτήρησης που λειτουργεί αποτρεπτικά.

Οι περιορισμοί παραμένουν (αβεβαιότητες για Τουρκία, μεταβλητότητα ενεργειακής αγοράς, τεχνικές προκλήσεις), αλλά η ναυτική στρατηγική, όπως υποστηρίζει ο Corbett, στοχεύει στην επιρροή του στρατηγικού περιβάλλοντος και όχι απαραίτητα στην οριστική υπεροχή.

Συνολικά, το κυπριακό παράδειγμα αποδεικνύει ότι η ναυτική ισχύς μικρών κρατών εδράζεται σε ένα μείγμα δικαίου, διπλωματίας, τεχνολογίας και συνεργασιών που παράγει δυσανάλογα στρατηγικά αποτελέσματα. Η Κύπρος οφείλει να συνεχίσει να επενδύει σε αυτό το σύνθετο μοντέλο με έμφαση στην ευελιξία, νομιμοποίηση και συνεχή προσαρμογή για μετατροπή των πλεονεκτημάτων σε σταθερή στρατηγική αξία.

1. Alfred Thayer Mahan, *The Influence of Sea Power Upon History, 1660–1783* (Boston: Little, Brown and Company, 1890): 1, 25-28, 212.
2. Ferdy Leorochoa, Pujo Widodo, Achmed Sukendro, Herlina Juni Risma Saragih, and Panji Suwarno, “Comparative Study on Maritime Security Theory of Mahan Alfred Thayer and Geoffrey Till on the Strategic and Practical Implications of Constructing a Sea Defense,” *International Journal of Progressive Sciences and Technologies* (IJPSAT) 38, no. 1 (2023): 456–64, 458–59.
3. Julian Stafford Corbett, *Some Principles of Maritime Strategy* (London: Longmans, Green, and Co., 1911; repr., Project Gutenberg, 2005), 15–59, 305–44, <https://www.gutenberg.org/ebooks/15076>.
4. Putu Shangrina Pramudia, “From Mahanian to Corbettian: The Projection of India’s Contemporary Naval Strategy in Response to China’s Presence in the Indian Ocean Region,” *Journal Humaniorum: Jurnal Hukum dan Ilmu Sosial* 3, no. 1 (2025): 20, <https://journal.elena.co.id/index.php/humaniorum/article/view/59/49>
5. Raoul Castex, *Théories stratégiques*, tome II (Paris: Librairie Plon, 1929), 421–39.
6. Sergei G. Gorshkov, *The Sea Power of the State*, trans. U.S. Joint Publications Research Service (New York: Pergamon Press, 1979), 8–10, 58, <https://www.cia.gov/read-ingroom/docs/CIA-RDP82-00850R000300060020-0.pdf>
7. Geoffrey Till, *Seapower: A Guide for the Twenty-First Century*, 1st ed. (London: Routledge, 2013), 12, 20–22, 121–22, 129–33, 331–32.
8. James R. Holmes and Toshi Yoshihara, “Chinese Naval Strategy in the 21st Century: The Turn to Mahan,” *Naval War College Review* 61, no. 2 (2008): art. 14, <https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1917&context=nwc-review>.
9. Κυπριακή Δημοκρατία, Γραφείο Επιτρόπου Νομοθεσίας, *Οι περί της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης και Υφαλοκρηπίδας Νόμοι του 2004 και 2014 (Ενοποίηση)* (Λευκωσία: Γραφείο Επιτρόπου Νομοθεσίας, 2014).
10. Zenonas Tziarras, “Cyprus’s Foreign Policy in the Eastern Mediterranean and the Trilateral Partnerships: A Neoclassical Realist Approach,” in *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security*, ed. Zenonas Tziarras (Nicosia: PRIO Cyprus Centre, 2019), 61–62, Andreas Stergiou, “Geopolitics and Energy Security in the Eastern Mediterranean: The Formation of New ‘Energy Alliances,’” in *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security*, ed. Zenonas Tziarras (Nicosia: PRIO Cyprus Centre, 2019), 17, 25, Nael Shama, “Between Alliance and Entente: The Egyptian-Greek-Cypriot Partnership,” in *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security*, ed. Zenonas Tziarras (Nicosia: PRIO Cyprus Centre, 2019), 103–4, Emre İşeri and Ahmet Çağrı Bartan, “Turkey’s Geostrategic Vision and Energy Concerns in the Eastern Mediterranean Security Architecture: A View from Ankara,” in *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security*, ed. Zenonas Tziarras (Nicosia: PRIO Cyprus Centre, 2019), 118.
11. İşeri and Bartan, “Turkey’s Geostrategic Vision,” 118–19.
12. Κυπριακή Δημοκρατία, Υπουργείο Ενέργειας, Εμπορίου και Βιομηχανίας, Υπηρεσία Υδρογονανθράκων, «Οριοθέτηση ΑΟΖ και Συμφωνίες Ανάπτυξης Υδρογονανθρακικών Πόρων», <https://hydrocarbons.gov.cy/gr/ενημέρωση/διεθνείς-συμφωνίες/τύποι-αδειών>
13. Theodoros Tsakiris, “Cyprus’s Natural Gas Strategy: Geopolitical and Economic Preconditions,” *Mediterranean Quarterly* 28, no. 1 (2017): 31–33.
14. Tsakiris, “Cyprus’s Natural Gas Strategy,” 33-39.
15. Nikolaos Georgakopoulos, “Status and Future Considerations of the Oil and Gas Sector in Cyprus,” *International Journal of Advanced Research* 6, no. 3 (2018): 1167–73, <https://doi.org/10.21474/IJAR01/6780>.
16. Το Maritime Domain Awareness (MDA) συνιστά τη συστηματική κατανόηση του

θαλάσσιου χώρου ως πεδίου δραστηριοτήτων με επιπτώσεις στην ασφάλεια, την οικονομία και το περιβάλλον. Βλ. International Maritime Organization, “Maritime Domain Awareness,” <https://www.imo.org/>

17. Deon Canyon and Jim McMullin, “Maritime Domain Awareness and Maritime Fusion Centers,” *Security Nexus: Perspectives* (Daniel K. Inouye Asia-Pacific Center for Security Studies), no. 21 (October 1, 2020): 1-8, https://dkiapcss.edu/nexus_articles/maritime-domain-awareness-and-maritime-fusion-centers/.

18. Yusuke Yokota and Takumi Matsuda, “Underwater Communication Using UAVs to Realize High-Speed AUV Deployment,” *Remote Sensing* 13, no. 20 (2021): 4173, <https://doi.org/10.3390/rs13204173>

19. Tsakiris, “Cyprus’s Natural Gas Strategy,” 29-57.

20. Galip Dalay, *Turkey, Europe, and the Eastern Mediterranean: Charting a Way Out of the Current Deadlock*, Policy Briefing (Washington, DC: Brookings Institution, 2021), 2, 8, <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2021/01/Turkey-Europe-and-the-Eastern-Mediterranean.pdf>

21. Dalay, *Turkey, Europe, and the Eastern Mediterranean*, 5.

22. Jichao Lang, Haitao Gu, Hanlin Han, and Mingrui Mou, “Aerial Deployment of Unmanned Underwater Vehicles,” in *Proceedings of 4th 2024 International Conference on Autonomous Unmanned Systems (4th ICAUS 2024)*, ed. Lianqing Liu, Yifeng Niu, Wenxing Fu, and Yi Qu (Singapore: Springer, 2025), 442–51, https://doi.org/10.1007/978-981-96-3560-3_40.

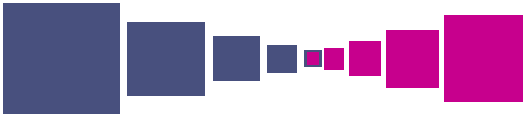
23. Daniël Turk, “The Small Seapower State: A Perspective on Small Naval Power,” *Militaire Spectator* 193, no. 2 (2024): 113–26.

24. Inmaculada Periañez Forte, Elisabetta Marinelli, and Dominique Foray, “The Entrepreneurial Discovery Process (EDP) Cycle: From Priority Selection to Strategy Implementation,” in *Implementing Smart Specialisation Strategies: A Handbook*, ed. Carlo Gianelle et al. (Brussels: European Commission, 2016), 15–20.

Βιογραφικό Σημείωμα

Ο Πλοίαρχος Ελευθέριος Βεργετζής ΠΝ είναι ανώτερος αξιωματικός του Πολεμικού Ναυτικού με εκτενή εμπειρία σε θέσεις ευθύνης, μεταξύ των οποίων τμηματάρχης, διευθυντής, ύπαρχος και κυβερνήτης. Σήμερα είναι υποψήφιος διδάκτωρ της Νομικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, με αντικείμενο έρευνας την Εφαρμοσμένη Ναυτική Στρατηγική και Ασφάλεια. Είναι κάτοχος Διπλώματος Μεταπτυχιακών Σπουδών στις Στρατηγικές Σπουδές με εξειδίκευση στην Ενέργεια και Βιώσιμη Ανάπτυξη από το ΑΠΘ (με άριστα και εύφημο μνεία Α/GEN), καθώς και MA in Applied Strategy & International Security από το University of Plymouth στο Ηνωμένο Βασίλειο, με εξειδίκευση στο Maritime Security (with distinction). Έχει αποφοιτήσει από όλες τις ανώτερες παραγωγικές σχολές των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων (ΣΝΔ, ΣΔΙΕΠΝ, ΑΔΙΣΠΟ, ΣΕΘΑ). Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα επικεντρώνονται στη ναυτική στρατηγική, τη ναυτική ασφάλεια και την ασφαλιεοποίηση της ενέργειας στο θαλάσσιο περιβάλλον. Έχει διδάξει σε όλες σχεδόν τις βαθμίδες των σταδιοδρομικών σχολείων του ΠΝ, ενώ από το 2021 υπηρετεί ως αξιωματικός-καθηγητής στην Έδρα Ακαδημαϊκών Σπουδών της Ανωτάτης Διακλαδικής Σχολής Πολέμου. Το 2025 διετέλεσε προσκεκλημένος εξωτερικός διαλέκτης Erasmus (αγγλόφωνο) στη Νομική Σχολή του ΑΠΘ, με αντικείμενο τη ναυτική ασφάλεια. Είναι έγγαμος με την Ελισσάβετ Μαρόκου με την οποία έχουν δύο κόρες και ένα υιό. Ομιλεί την Αγγλική και την Ιταλική γλώσσα.

Achi-Link: Ο Εθνικός μας Αστερισμός

του Επισημηναγού (I) Νικόλαου Βασιλειάδη,
Σπουδαστή της 23^{ης} ΕΣ της ΑΔΙΣΠΟ

Σύνοψη

Στον σύγχρονο ψηφιακό πόλεμο, η αδιάλειπτη διασύνδεση και η χαμηλής υστέρησης ροή τακτικών δεδομένων στον Ενιαίο Αμυντικό Χώρο Ελλάδος-Κύπρου συνιστούν κρίσιμη επιχειρησιακή απαίτηση. Το παρόν άρθρο εξετάζει την τεχνική και επιχειρησιακή σκοπιμότητα ανάπτυξης ενός αμιγώς εθνικού αστερισμού CubeSats χαμηλής γήινης τροχιάς για την υποστήριξη επικοινωνιών Link-16 πέραν του οπτικού πεδίου.

Βάσει συστηματικής τεχνολογικής διερεύνησης, τεκμηριώνεται ότι το εγχώριο αμυντικό και ακαδημαϊκό οικοσύστημα διαθέτει την απαιτούμενη τεχνολογία για την υλοποίηση μιας πλατφόρμας 12U, ικανής να υποστηρίξει κρίσιμες απαιτήσεις δικτυοκεντρικών επιχειρήσεων και συνθετικής εκπαίδευσης. Ιδιαίτερη έμφαση αποδίδεται στην κρυπτογραφική ασφάλεια και στην ανθεκτικότητα σε περιβάλλοντα ηλεκτρονικών παρεμβολών.

Στο πλαίσιο αυτό, προτείνεται η ανάπτυξη του *Achi-Link*, ενός εθνικού αστερισμού χαμηλής γήινης τροχιάς με υβριδική αρχιτεκτονική ελέγχου και κλιμακωτή μετάβαση, ικανού να λειτουργεί τόσο σε συμμαχικό όσο και σε εθνικό κυρίαρχο πλαίσιο. Η υλοποίηση της αρχιτεκτονικής αυτής εκτιμάται ότι ενισχύει τη στρατηγική αυτονομία και την επιχειρησιακή συνέχεια των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων, μετατρέποντας την Ελλάδα σε πάροχο ασφαλούς διασύνδεσης και πηγή ισχύος στην Ανατολική Μεσόγειο.

Εισαγωγή

«Οι επικοινωνίες κυριαρχούν στον πόλεμο. Αν εξεταστούν ευρέως, αποτελούν το σημαντικότερο μεμονωμένο στοιχείο στη στρατηγική, πολιτική ή στρατιωτική.»

— **Alfred Thayer Mahan**¹

Ενιαίος Αμυντικός Χώρος

Η ουσιαστική υλοποίηση του δόγματος του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου (EAX) Ελλάδος-Κύπρου εξαρτάται πρωτίστως από την τεχνολογική ικανότητα των Ενόπλων Δυνάμεων να διατηρούν ενιαία και αδιάσπαστη Διοίκηση και Έλεγχο

(Command and Control - C2) σε όλο το εύρος του πεδίου επιχειρήσεων.² Στο σύγχρονο δικτυοκεντρικό περιβάλλον, η επιχειρησιακή ενοποίηση επιτυγχάνεται μέσω της ψηφιακής διασύνδεσης και της ταχείας ανταλλαγής δεδομένων, η οποία αποτελεί τον πολλαπλασιαστή ισχύος των σύγχρονων μονάδων.³

Ωστόσο σήμερα στις Ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις, ο βασικός κορμός του C2 εξακολουθεί να βασίζεται σε μεγάλο βαθμό σε φωνητικές επικοινωνίες μέσω συμβατικών ραδιοδικτύων UHF/VHF (π.χ. HAVE QUICK I/II, SATURN). Τα συστήματα αυτά περιορίζονται από την αρχή της Γραμμής Οπτικής Επαφής (Line-of-Sight / LOS), η οποία καθορίζεται από τη γεωμετρία της επιφάνειας της Γης και τη διάδοση των κυμάτων στον ελεύθερο χώρο. Αυτός ο τεχνικός περιορισμός σημαίνει ότι η επικοινωνία διακόπτεται αναπόφευκτα, όταν παρεμβάλλεται η καμπυλότητα της Γης ή εδαφικές εξάρσεις, δημιουργώντας κενά στη ροή των πληροφοριών. Γίνεται αντιληπτό ότι χωρίς την κατάλληλη υποδομή, μέσα που επιχειρούν σε χαμηλά ύψη ή πέραν του LOS σε «νεκρούς τομείς» απομονώνονται από το Κέντρο Επιχειρήσεων.⁴

Συνεπώς, η μετεξέλιξη του EAX σε μια πραγματικά ενιαία επιχειρησιακή οντότητα απαιτεί την υιοθέτηση τεχνολογιών επικοινωνίας Πέραν του Οπτικού Πεδίου (Beyond Line-of-Sight / BLOS).⁵ Η μετάβαση αυτή είναι αναγκαία για την ενοποίηση της Κοινής Επιχειρησιακής Εικόνας (Common Operational Picture - COP), διασφαλίζοντας ότι κάθε πλατφόρμα παραμένει ενεργός κόμβος ενός ενιαίου δικτύου C2, ανεξάρτητα από τους φυσικούς περιορισμούς.⁶

Η χρήση του Link-16 στις Δικτυοκεντρικές Επιχειρήσεις

Το Link-16 ή TADIL-J (Tactical Digital Information Link J) συνιστά σήμερα το θεμελιώδες νατοϊκό πρότυπο τακτικής ζεύξης δεδομένων (Tactical Data Link - TDL), αποτελώντας την κοινή επιχειρησιακή γλώσσα για τον συντονισμό των δυνάμεων σε πραγματικό χρόνο.⁷ Η αρχιτεκτονική του επιτρέπει την αυτόματη ανταλλαγή μορφοποιημένων δεδομένων τακτικής κατάστασης, εντολών καθοδήγησης και ελέγχου όπλων, μετατρέποντας τις μεμονωμένες μονάδες σε μια ενιαία δύναμη κρούσης.⁸

Η πραγματική ισχύς του Link-16 δεν έγκειται μόνο στην ταχύτητα μετάδοσης, αλλά στην εφαρμογή των αρχών του Δικτυοκεντρικού Πολέμου (Network Centric Warfare - NCW).⁹

Στο παραδοσιακό συγκεντρωτικό μοντέλο, η λήψη αποφάσεων εξαρτάται από έναν κεντρικό κόμβο με απόλυτη επεξεργαστική ισχύ, ο οποίος συλλέγει μερικές εικόνες από αισθητήρες για να συνθέσει ένα ενιαίο σύνολο. Ωστόσο, η δυναμι-

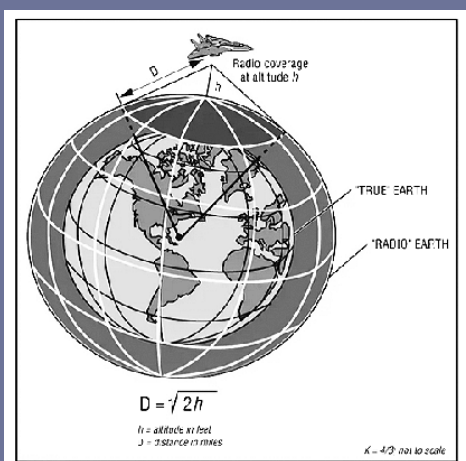
Εικόνα 1: Εκπαίδευση Live-Virtual-Constructive
Πηγή: “True Blended Air Combat LVC Training,” *Haldale*, April 6, 2020, <https://www.haldale.com/defence/16783-true-blended-air-combat-lvc-training>

κή φύση του σύγχρονου πεδίου μάχης σπάνια επιτρέπει τέτοιου βαθμού συγκεντρωτισμό χωρίς να θυσιάζεται η ταχύτητα και η «βέλτιστη» απόφαση.

Αντιθέτως, η φιλοσοφία του NCW, την οποία υπηρετεί το Link-16, προκρίνει την ενδυνάμωση όλων των υπευθύνων λήψης αποφάσεων στον χώρο της μάχης μέσω της διάχυσης της πληροφορίας. Αντί για έναν κεντρικό έλεγχο, το δίκτυο οδηγεί στην αυξημένη επίγνωση για όλους τους παίκτες, επιτρέποντας τη συνεργασία και την αποκέντρωση υπό τη μορφή «αυτοσυγχρονιζόμενων δυνάμεων». Με τον τρόπο αυτό, οι διοικητές τακτικού και επιχειρησιακού επιπέδου αποκτούν μια συνολική κατανόηση της εικόνας του Θεάτρου Επιχειρήσεων.¹⁰

Η παρούσα φάση εκσυγχρονισμού των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων, με την ένταξη πλατφορμών νέας γενιάς (F-35, Rafale, FDI Belharra, MH-60R κ.α.) και την αναβάθμιση των F-16 σε Viper, στοχεύει ακριβώς σε αυτό το κοινό ψηφιακό επίπεδο. Το Link-16 αντικαθιστά τη φωνητική επικοινωνία με τη μεταφορά δεδομένων υψηλής ακρίβειας, επιτρέποντας την ταυτόχρονη απεικόνιση στόχων μεταξύ διαφορετικών πλατφορμών σε μεγάλες αποστάσεις.¹¹

Περιορισμοί του Link-16

Εικόνα 2: Το εύρος των επικοινωνιών LOS περιορίζεται από την καμπυλότητα της γης. Πηγή: "Understanding Link 16," Scribd, πρόσβαση 1 Απριλίου 2026, <https://www.scribd.com/document/696217957/Understanding-Link-16-1>

Παρά τις υψηλές δυνατότητες ανθεκτικότητας σε παρεμβολές μέσω τεχνικών διασποράς φάσματος, το Link-16 οριοθετείται αυστηρά από την ανάγκη ύπαρξης LOS. Όπως τεκμηριώνεται στην τεχνική βιβλιογραφία, η υπέρβαση των γεωμετρικών περιορισμών του ορίζοντα σε BLOS απαιτεί την ενσωμάτωση κόμβων αναμετάδοσης. Ως εκ τούτου, η έλλειψη τέτοιων κόμβων σε απομακρυσμένες περιοχές, όπως το κενό μεταξύ Κρήτης και Κύπρου, οδηγεί σε επιχειρησιακή απομόνωση των πλατφορμών, ακυρώνοντας το στρατηγικό πλεονέκτημα της συνεργατικής εμπλοκής.¹²

Στην πράξη, ο καθοριστικός παράγοντας για την εμβέλεια της ζεύξης δεν είναι η ισχύς του πομπού, αλλά το ύψος της πλατφόρμας και η κυρτότητα της επιφάνειας της Γης (βλ. Εικόνα 2).¹³

Συγκεκριμένα, η σχέση μεταξύ του υψομέτρου και της εμβέλειας της ζεύξης διαμορφώνεται βάσει των γεωμετρικών περιορισμών του ορίζοντα (βλ. Εικόνα 3), όπου στην περίπτωση της επικοινωνίας μεταξύ μονάδων επιφανείας, η εμβέλεια περιορίζεται δραστικά από τον φυσικό ορίζοντα στα 20-30 ναυτικά μίλια, καθιστώ-

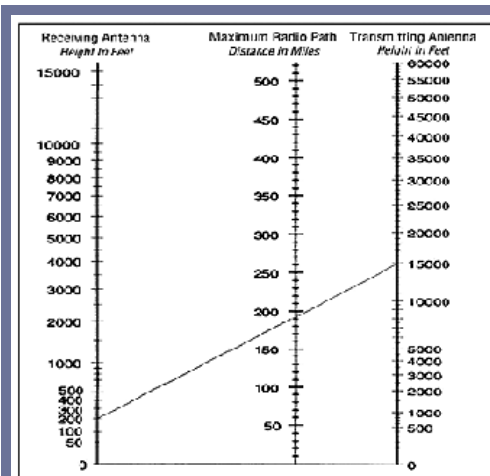
ντας την απευθείας μετάδοση αδύνατη πέραν αυτού του σημείου. Αντιθέτως, στην επικοινωνία αεροσκάφους με πλοίο, το αυξημένο υψόμετρο επεκτείνει σημαντικά τον ραδιο-ορίζοντα, επιτρέποντας σε ένα μαχητικό αεροσκάφος που επιχειρεί στα 15.000 πόδια να διατηρεί επαφή με μονάδα επιφανείας σε αποστάσεις που προσεγγίζουν τα 190 ναυτικά μίλια.

Ωστόσο, η σύγχρονη αεροπορική τακτική συχνά επιβάλλει την εκτέλεση της πτήσης σε εξαιρετικά χαμηλό ύψος για την αποφυγή εντοπισμού από εχθρικά ραντάρ. Σε αυτό το σενάριο, το πλεονέκτημα του ύψους εξαλείφεται. Για παράδειγμα, ένα μαχητικό F-16V που εκτελεί ναυτιλία χαμηλού ύψους νότια της Κρήτης, χωρίς ενδιάμεσο κόμβο επικοινωνίας, όπως με Αεροσκάφος Έγκαιρης Προειδοποίησης και Ελέγχου (ΑΣΕΠΕ) που επιχειρεί την ίδια χρονική περίοδο, χάνει την επαφή Link-16 με μια φρεγάτα FDI που επιχειρεί στην περιοχή της Κύπρου, λόγω του περιορισμού που επιβάλλει ο περιορισμός του LOS. Η συνέπεια είναι ότι, ελλείψει ενδιάμεσου αναμεταδότη, τα οπτικά συστήματα μάχονται χωρίς τη δυνατότητα ανταλλαγής τακτικών δεδομένων σε πραγματικό χρόνο, επηρεάζοντας τη συνοχή της κοινής επιχειρησιακής εικόνας.¹⁴

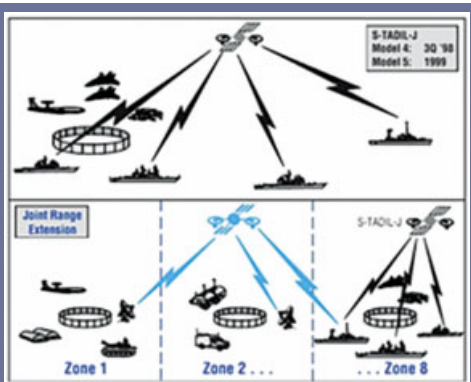
Εθνική Ανάγκη για Καινοτομία

Υπό το πρίσμα των γεωμετρικών και τεχνικών περιορισμών που αναλύθηκαν παραπάνω, η αποκλειστική εξάρτηση από συμβατικούς σταθμούς αναμετάδοσης, είτε επίγειους είτε αερομεταφερόμενους, κρίνεται πλέον ανεπαρκής για την πλήρη κάλυψη των επιχειρησιακών απαιτήσεων στην Ανατολική Μεσόγειο για την υποστήριξη δικτυοκεντρικών επιχειρήσεων. Οι υφιστάμενοι κόμβοι αναμετάδοσης παρουσιάζουν περιορισμούς στη γεωγραφική κάλυψη και είναι εκτεθειμένοι σε εχθρικές ενέργειες, γεγονός που καθιστά το δίκτυο C2 ευάλωτο σε κρίσιμες περιοχές.¹⁵

Επιπλέον, η εθνική επένδυση σε πλατφόρμες υψηλής τεχνολογίας ελλοχεύει τον κίνδυνο περιορισμένης επιχειρησιακής αξιοποίησης, εάν δεν διασφαλιστεί η δυνατότητα διασύνδεσης BLOS. Χωρίς αυτή τη δυνατότητα, η ισχύς των νέων μέσων περιορίζεται σε τοπικό επίπεδο, δημιουργώντας κενά στη ροή πληροφοριών που οι συμβατικοί αναμεταδότες δε δύνανται να καλύψουν με ασφάλεια και συνέχεια στο απαιτητικό περιβάλλον της Ανατολικής Μεσογείου.¹⁶ Η ανάγκη για χαμηλή υστέρηση (Low Latency) και υψηλή διαθεσιμότητα δικτύου καθιστά επι-

Εικόνα 3: Το μέγιστο μήκος διαδρομής ραδιοσυχνότητας σε μίλια μεταξύ κεραιών σε διαφορετικά ύψη. Πηγή: "Understanding Link 16," Scribd, πρόσβαση 1 Απριλίου 2026, <https://www.scribd.com/document/696217957/Understanding-Link-16-1>

Εικόνα 4: Έργα υπό ανάπτυξη των ΗΠΑ για το Κοινό Πρόγραμμα Επέκτασης Πεδίου δημοσιευμένα το 2001. Πηγή: “Understanding Link 16,” Scribd, πρόσβαση 1 Απριλίου 2026, <https://www.scribd.com/document/696217957/Understanding-Link-16-1>

τακτική την αναζήτηση λύσεων που υπερβαίνουν τους φυσικούς περιορισμούς της επίγειας διάδοσης.¹⁷

Συνεπώς, καθίσταται αναγκαία η υιοθέτηση καινοτόμων λύσεων που θα εξασφαλίσουν την απρόσκοπτη λειτουργία των τακτικών επικοινωνιών σε επανδρωμένα και μη επανδρωμένα μέσα. Η παρούσα ανάλυση υποστηρίζει ότι η βέλτιστη απόκριση στην εθνική αυτή ανάγκη βρίσκεται στην ανάπτυξη μιας διαστημικής υποδομής σε τροχιά LEO. Η χρήση ενός εθνικού αστερισμού μικροδορυφόρων δύναται να αποτελέσει τον συνδυαστικό κρίκο μεταξύ των δυνάμεων που επιχειρούν σε

μεγάλες αποστάσεις, μετασχηματίζοντας τους γεωγραφικούς περιορισμούς σε επιχειρησιακό πλεονέκτημα και διασφαλίζοντας την αδιάλειπτη ροή τακτικών δεδομένων σε όλο το θέατρο επιχειρήσεων.¹⁸

Ιδεατή Κατάσταση

«Άνδρες γαρ πόλις, και ου τείχη ουδέ νήες ανδρών κενά.» (Πόλη είναι οι άνδρες, και όχι τα τείχη ούτε τα πλοία άδεια από άνδρες.) – Θουκυδίδης¹⁹

Κοινή Επιχειρησιακή Εικόνα

Στο σύγχρονο επιχειρησιακό περιβάλλον, η εθνική αεράμυνα μετασχηματίζεται από ένα σύνολο μεμονωμένων πλατφορμών σε ένα ολοκληρωμένο πλέγμα αισθητήρων και όπλων, το οποίο διασφαλίζει τη δικτυοκεντρική συνοχή σε όλο το εύρος του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου. Η βάση αυτής της αρχιτεκτονικής είναι η διατήρηση μιας σταθερής και αδιάλειπτης Κοινής Επιχειρησιακής Εικόνας (Common Operational Picture - COP), η οποία επιτρέπει σε διαφορετικές πλατφόρμες, όπως μαχητικά F-35, φρεγάτες FDI και πυροβολαρχίες Patriot PAC-3, να μοιράζονται ταυτοποιημένα τακτικά δεδομένα σε πραγματικό χρόνο, ανεξάρτητα από τη γεωγραφική τους θέση.²⁰

Εικόνα 5: Δικτυοκεντρικές Επιχειρήσεις. Πηγή: “Viasat to Begin Integration of Long-Delayed Link 16 Military Communications Satellite,” Space4Peace, April 21, 2022, <https://space4peace.org/viasat-to-begin-integration-of-long-delayed-link-16-military-communications-satellite/>.

Η τεχνολογική υποδομή του Link-16 υποστηρίζει αυτή την ενο-

ποίηση, το οποίο εξασφαλίζει ότι κάθε συμμετέχων στο δίκτυο διαθέτει την ίδια ακριβώς αντίληψη της τακτικής κατάστασης (Situational Awareness – SA), μειώνοντας τις πιθανότητες σφαλμάτων κατά την ταυτοποίηση και την παρακολούθηση.²¹ Η επιχειρησιακή απόληξη αυτής της διασύνδεσης υλοποιεί το δόγμα «Any Sensor - Best Shooter», όπου κάθε ίχνος που εντοπίζεται από οποιονδήποτε αισθητήρα του δικτύου δύναται να καταστεί στόχος για το βέλτιστο διαθέσιμο οπλικό σύστημα. Η ικανότητα αυτή για αποκεντρωμένη, αλλά συντονισμένη δράση επιτυγχάνει τον «αυτοσυγχρονισμό» των δυνάμεων, μεγιστοποιώντας την αποτελεσματικότητα και την επιβιωσιμότητά τους απέναντι σε κορεσμένες απειλές.²²

Μέσω αυτής της ολοκληρωμένης δικτύωσης, η απόσταση μεταξύ των επιχειρησιακών θεάτρων του Αιγαίου και της Ανατολικής Μεσογείου παύει να αποτελεί παράγοντα απομόνωσης, καθώς η πληροφορία κυκλοφορεί εντός ενός ενιαίου ψηφιακού περιβάλλοντος που ενισχύει την επίγνωση της κατάστασης για όλους τους εμπλεκόμενους διοικητές τακτικού επιπέδου.²³

Εθνικές Επιχειρήσεις

Η επίτευξη πλήρους επιχειρησιακής αυτονομίας κατά την εκτέλεση αμιγώς εθνικών επιχειρήσεων αποτελεί τη βάση της αποτρεπτικής ισχύος, ιδιαίτερα σε περιβάλλοντα όπου τα εθνικά συμφέροντα απαιτούν αυξημένη μυστικότητα και ανεξαρτησία από συμμαχικές υποδομές. Σε περιόδους κρίσης ή έντασης, η ιστορική εμπειρία και η τεχνική ανάλυση καταδεικνύουν ότι η εξάρτηση από εμπορικούς παρόχους ή ξένες δορυφορικές υποδομές ενέχει κινδύνους, όπως η σκόπιμη υποβάθμιση της ποιότητας υπηρεσίας ή η απώλεια της διαθεσιμότητας λόγω γεωπολιτικών πιέσεων. Η ανάγκη για χαμηλή υστέρηση και υψηλή διαθεσιμότητα δικτύου σε ένα κυρίαρχο κράτος δεν μπορεί να υπόκειται σε εξωγενείς περιορισμούς, καθώς η σταθερότητα της πληροφοριακής ροής είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την επιτυχία της λήψης αποφάσεων στο πεδίο.

Συνεπώς, η αρχιτεκτονική των εθνικών επικοινωνιών οφείλει να δομείται πάνω στο δόγμα της «Κυριαρχίας των Δεδομένων», εξασφαλίζοντας ότι η πρόσβαση στις πληροφορίες περιορίζεται αποκλειστικά στους εθνικούς χρήστες. Το «κλειδί» για την επίτευξη αυτής της στεγανότητας είναι η ενσωμάτωση εθνικών αλγορίθμων κρυπτογράφησης, οι οποίοι θωρακίζουν τα δεδομένα απευθείας στην πηγή, πριν τη μετάδοσή τους στο διάστημα, καθιστώντας τα απροσπέλαστα σε οποιονδήποτε τρίτο φορέα. Η χρήση τέτοιων προηγμένων τεχνικών προστασίας, σε συνδυασμό με τη διαχείριση της κυματομορφής, διασφαλίζει ότι οι επιχειρησιακές προθέσεις και η τακτική εικόνα παραμένουν προστατευμένες από παρεμβολές ή υποκλοπές, διατηρώντας το πλεονέκτημα του αιφνιδιασμού.²⁴

Μέσω αυτής της προσέγγισης, η εθνική διαστημική υποδομή μετατρέπεται σε ένα κυρίαρχο εργαλείο στρατηγικής αυτονομίας. Η δυνατότητα ανεξάρτητης διαχείρισης του δικτύου και της κρυπτογράφησης επιτρέπει στις Ένοπλες Δυνάμεις να επιχειρούν σε ένα «κλειστό» και ασφαλές περιβάλλον, εξαλείφοντας την πιθανότητα ενεργοποίησης «ψηφιακών διακοπών» από τρίτους και διασφαλίζοντας την επιχειρησιακή συνέχεια στην κρίσιμη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.

Εικόνα 6: Cubesat-Link16. Πηγή: Thomas Newdick, "Link 16 Coverage From Space, Laser Communications Relays Make Major Advances," *The War Zone*, September 17, 2024, <https://www.twz.com/air/link-16-coverage-from-space-laser-communications-relays-make-major-advances>).

Συμμαχικές Επιχειρήσεις και Ασκήσεις

Πέραν της εθνικής άμυνας, η Ελλάδα καλείται να εδραιώσει τον δεσπόζοντα ρόλο της εντός της Συμμαχίας ως εγγυητής ασφαλείας στη Νοτιοανατολική Πτέρυγα, μετατοπίζοντας την πρόκληση από την απλή φυσική παρουσία στην απόλυτη ψηφιακή κυριαρχία και τη διασφάλιση αδιάλειπτης ροής πληροφοριών. Το σύγχρονο πεδίο συμμαχικών επιχειρήσεων είναι εκ φύσεως διακλαδικό και απαιτεί την άμεση ενσωμάτωση των ελληνικών μέσων σε σύνθετους πολυεθνικούς σχηματισμούς (COMAO), χωρίς τεχνικές εκπτώσεις στη διαλειτουργικότητα. Η αποτελεσματικότητα αυτών των δυνάμεων εξαρτάται από την ικανότητα ανταλλαγής τακτικών δεδομένων Link-16 σε μεγάλες αποστάσεις, αξιοποιώντας προηγμένα πρωτόκολλα και υπερβαίνοντας τους περιορισμούς του LOS.²⁵

Στην πράξη, η χρήση πιστοποιημένων συμμαχικών κρυπτογραφικών προτύπων και πρωτοκόλλων BLOS επιτρέπει στις Ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις να συντονίζονται σε πραγματικό χρόνο με συμμαχικά μέσα, ακόμη και όταν αυτά βρίσκονται εκατοντάδες μίλια μακριά. Παρόλο που η Πολεμική Αεροπορία, επί των πλείστων, αναλαμβάνει καθήκοντα Αρχηγού Αποστολής σε διεθνείς ασκήσεις, όπως ο «Ηνίοχος», η επιχειρησιακή εικόνα παραμένει συχνά δέσμια των φυσικών περιορισμών του LOS με αποτέλεσμα τη μείωση του SA.

Η ενσωμάτωση μιας κυρίαρχης δορυφορικής αρχιτεκτονικής έρχεται να άρει αυτούς τους περιορισμούς, επιτρέποντας στον επικεφαλής της αποστολής να ασκεί αποτελεσματικό C2 και να διατηρεί πλήρη SA σε όλο το γεωγραφικό βάθος της Ανατολικής Μεσογείου. Με αυτόν τον τρόπο, η Ελλάδα δεν προσφέρει απλώς ισχυρές πλατφόρμες στην Συμμαχία, αλλά μετατρέπεται σε έναν ολοκληρωμένο κόμβο πληροφοριών που εγγυάται τη συνοχή της συμμαχικής προσπάθειας, διασφαλίζοντας ότι η χαμηλή υστέρηση και η υψηλή διαθεσιμότητα του δικτύου υποστηρίζουν την ταχύτητα λήψης αποφάσεων στο σύγχρονο πεδίο μάχης.

«Ω, θεϊκή τέχνη της λεπτότητας και της μυστικότητας! Μέσα από εσένα μαθαίνουμε να είμαστε αόρατοι, μέσα από εσένα ακούγομαι και έτσι μπορούμε να κρατάμε τη μοίρα του εχθρού στα χέρια μας.» – **Σουν Τσου**²⁶

Εγχώρια Αμυντική Βιομηχανία

Αποτελεί κοινή, αλλά πλέον ξεπερασμένη πεποίθηση, ότι η Ελλάδα λειτουργεί αποκλειστικά ως παθητικός «καταναλωτής» αμυντικών συστημάτων. Η επιχειρησιακή πραγματικότητα του 2026 έρχεται να ανατρέψει αυτό το στερεότυπο, αποκαλύπτοντας έναν ώριμο εγχώριο βιομηχανικό και ακαδημαϊκό ιστό, με αποδεδειγμένη ικανότητα υποστήριξης σύνθετων τεχνολογικών εγχειρημάτων.

Η τεχνική επάρκεια της χώρας δεν είναι πρόσφατη, αλλά θεμελιωμένη σε βάθος εικοσαετίας. Η ελληνική ακαδημαϊκή κοινότητα έχει πρωτοστατήσει διεθνώς στην ανάπτυξη μεθοδολογιών για τον έλεγχο αξιοπιστίας ενσωματωμένων επεξεργαστών, κρίσιμη παράμετρο για την επιβίωση των δορυφόρων στο εχθρικό περιβάλλον ακτινοβολίας του διαστήματος.²⁷ Παράλληλα, πρόσφατες μελέτες Ελλήνων ερευνητών χαρτογραφούν με ακρίβεια τις παγκόσμιες τάσεις και τις επιχειρησιακές εφαρμογές των μικροδορυφόρων, αποδεικνύοντας ότι η χώρα διαθέτει τη στρατηγική γνώση για να σχεδιάσει λύσεις αιχμής, συμβατές με τα διεθνή πρότυπα.²⁸

Επιπλέον, η Ελλάδα διαθέτει πλέον την κρίσιμη μάζα πιστοποιημένων βιομηχανικών μονάδων και ερευνητικών υποδομών, όπως αυτές αποτυπώνονται επίσημα στο Μητρώο Κατασκευαστών Αμυντικού Υλικού του ΥΠΕΘΑ.²⁹ Συνεπώς, για την υλοποίηση του προτεινόμενου Εθνικού Αστερισμού *Achi-Link*, δεν απαιτείται η αναζήτηση τεχνογνωσίας από το μηδέν, αλλά η συγκρότηση μιας «Εθνικής Ομάδας» που θα αξιοποιήσει το ήδη υπάρχον δυναμικό.

Κατ' επέκταση, το ζητούμενο δεν είναι η εκ του μηδενός ανάπτυξη νέων μέσων, αλλά η συστημική ολοκλήρωση. Με τις νησίδες τεχνολογικής αριστείας να είναι ήδη παρούσες στον εγχώριο ιστό, η εθνική προσπάθεια οφείλει να εστιάσει στη διασύνδεσή τους. Στόχος είναι η μετεξέλιξη των διάσπαρτων ερευνητικών κόμβων σε ένα συμπαγές επιχειρησιακό σύστημα, υπηρετώντας μια ενιαία αμυντική στρατηγική.

Το πρόγραμμα «ΕΡΜΗΣ»

Η πλέον απτή επιβεβαίωση της εθνικής τεχνολογικής επάρκειας για την υποστήριξη ενός εθνικού αστερισμού εντοπίζεται στο πρόγραμμα «ΕΡΜΗΣ». Το έργο αυτό αποτελεί το πρώτο σκέλος του Εθνικού Προγράμματος Μικροδορυφόρων και στοχεύει στην πιστοποίηση καινοτόμων διαστημικών τεχνολογιών που αναπτύσσονται στην Ελλάδα, υπό τον επιστημονικό συντονισμό του Τμήματος Αεροδιαστημικής Επιστήμης και Τεχνολογίας του ΕΚΠΑ και την επίβλεψη του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Διαστήματος (ESA).³⁰ Το σμήνος των τριών νανο-

δορυφόρων (CubeSats) ενσωματώνει κρίσιμες δυνατότητες για τις σύγχρονες στρατιωτικές επικοινωνίες, όπως οι δια-δορυφορικές συνδέσεις (Inter-Satellite Links - ISL) και οι τηλεπικοινωνίες 5G/IoT, οι οποίες αποτελούν τη βάση για τη διασύνδεση ετερογενών πλατφορμών σε ένα δίκτυο BLOS.³¹

Ιδιαίτερη βαρύτητα για την υποστήριξη τακτικών ζεύξεων δεδομένων έχει η ανάπτυξη επιταχυντών υλικού για την εν πτήση επεξεργασία δεδομένων. Πρόσφατες υλοποιήσεις στο πλαίσιο του προγράμματος αποδεικνύουν τη δυνατότητα εκτέλεσης αλγορίθμων συμπίεσης υπερφασματικών εικόνων και κωδικοποίησης καναλιού απευθείας στην τροχιά. Η εφαρμογή αυτής της τεχνολογίας επιτρέπει τον δραστικό περιορισμό του όγκου των δεδομένων, εξασφαλίζοντας ότι στο δίκτυο Link-16 θα μεταδίδεται μόνο η κρίσιμη πληροφορία στόχευσης, μειώνοντας έτσι την υστέρηση και βελτιώνοντας την ταχύτητα λήψης αποφάσεων.³²

Επιπλέον, η ενσωμάτωση προηγμένων συστημάτων αυτόματου ελέγχου θέσης και οπτικών επικοινωνιών με λέιζερ μέσω του σταθμού εδάφους στον Χελμό, προσδίδει στο πρόγραμμα «ΕΡΜΗΣ» τον χαρακτήρα ενός ολοκληρωμένου εργαστηρίου πιστοποίησης για την αρχιτεκτονική *Achi-Link*. Η ικανότητα διαχείρισης υπερφασματικών δεδομένων με ακρίβεια 5m για εφαρμογές εθνικού ενδιαφέροντος τεκμηριώνει ότι η Ελλάδα διαθέτει το απαραίτητο επιστημονικό και βιομηχανικό οικοσύστημα για να μετασχηματίσει τη διαστημική πληροφορία σε επιχειρησιακό πλεονέκτημα, εξασφαλίζοντας στρατηγική αυτονομία και κυριαρχία δεδομένων.³³

Το πρόγραμμα «DUTHSAT»

Η κατασκευή δορυφόρων από ελληνικούς φορείς δεν αποτελεί μια πρόσφατη επιδίωξη, αλλά μια εθνική δυνατότητα με κατοχυρωμένη «διαστημική κληρονομιά». Η πορεία αυτή ξεκίνησε το 2012 από το Εργαστήριο Ηλεκτρομαγνητικής Θεωρίας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης (ΔΠΘ), το οποίο επιλέχθηκε για την ευρωπαϊκή πρωτοβουλία QB50. Η προσπάθεια αυτή οδήγησε στην ανάπτυξη του DUTHSat-GR01, ενός ναυοδορυφόρου προτύπου CubeSat που σχεδιάστηκε εξ ολοκλήρου από Έλληνες μηχανικούς και ερευνητές, τέθηκε σε τροχιά από τον Διεθνή Διαστημικό Σταθμό (International Space Station - ISS) τον Μάιο του 2017 και υποστηρίχθηκε από το πρόγραμμα «ΑΡΙΣΤΕΙΑ» και την εγχώρια βιομηχανία.³⁴

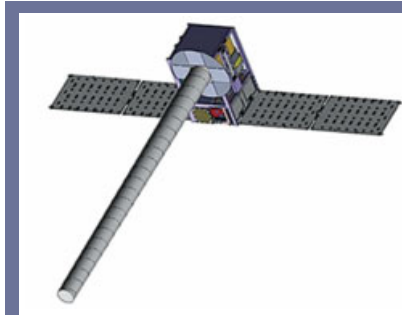
Αυτή η συσσωρευμένη εμπειρία μετέβη από το στάδιο του ακαδημαϊκού πειραματισμού στην πλήρη επιχειρησιακή ωριμότητα στις 23 Ιουνίου 2025, με την επιτυχή εκτόξευση του DUTHSat-2. Ως ο πρώτος CubeSat που υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του Εθνικού Προγράμματος Μικροδορυφόρων, ο DUTHSat-2 (βάρους 7 κιλών) ενσωματώνει προηγμένα συστήματα ασφαλούς συνδεσιμότητας και μια καινοτόμο μονάδα τηλεμετρίας, η οποία λειτουργεί ως το «μαύρο κουτί» της πλατφόρμας. Η επιτυχής λειτουργία αυτών των υποσυστημάτων σε πραγματικό περιβάλλον τροχιάς αποδεικνύει ότι η σύμπραξη Πανεπιστημίου και Βιομηχανίας δύναται πλέον να παραδώσει αξιόπιστο πτητικό υλικό, ικανό να υποστηρίξει τις αυστηρές απαιτήσεις των Τακτικών Ζεύξεων Δεδομένων.³⁵

Συνεπώς, η επιτυχία του προγράμματος DUTHSat επικυρώνει την τεχνική βιωσιμότητα του προτεινόμενου αστερισμού *Achi-Link*. Η ικανότητα σχεδίασης

εγχώριων δορυφορικών κόμβων και αντίστοιχων Σταθμών Εδάφους για έλεγχο και επικοινωνία, διασφαλίζει τη στρατηγική αυτονομία και την προστασία των εθνικών δεδομένων. Η ελληνική σημαία στο διάστημα, μέσω του DUTHSat-2, σηματοδοτεί τη μετάβαση σε ένα αυτόνομο διαστημικό οικοσύστημα, όπου η διαθεσιμότητα και η ασφάλεια των επικοινωνιών BLOS δε θα εξαρτώνται πλέον από εξωγενείς παράγοντες.

Case Study: "XVI" (USAF/Viasat)

Η μετάβαση των τακτικών επικοινωνιών Link-16 στο διάστημα δεν αποτελεί πλέον πειραματική πρόκληση, αλλά μια πιστοποιημένη επιχειρησιακή δυνατότητα που υποστηρίζεται από διεθνείς αμυντικούς οργανισμούς. Ήδη από το 2019, η Αμερικανική Πολεμική Αεροπορία, μέσω του προγράμματος "XVI", ανέθεσε την ανάπτυξη του πρώτου δορυφόρου LEO Link-16, στοχεύοντας στην παροχή δυνατότητας BLOS σε χιλιάδες υφιστάμενα τερματικά χωρίς την ανάγκη τροποποίησης του υλικού των χρηστών. Η ταχεία κλιμάκωση του προγράμματος, με συμβόλαια ύψους 50,8 εκατ. δολαρίων, επιβεβαιώνει ότι η τεχνολογική υποδομή είναι πλέον διαθέσιμη και ικανή να μετατρέψει τις υφιστάμενες πλατφόρμες σε ενεργούς κόμβους ενός παγκόσμιου δικτύου.³⁶

Εικόνα 7: XVI (Link-16).
Πηγή: "XVI (Link-16)," *Gunter's Space Page*, πρόσβαση 1 Απριλίου 2026,
https://space.skyrocket.de/doc_sdat/xvi.htm.

Η τεχνική βιωσιμότητα αυτής της αρχιτεκτονικής τεκμηριώνεται επιστημονικά μέσω προηγμένων αλγορίθμων ελέγχου. Πρόσφατες αναλύσεις πτητικών δεδομένων καταδεικνύουν ότι τα Συστήματα Ελέγχου Προσανατολισμού και Τροχιάς μπορούν να αντισταθμίσουν αποτελεσματικά τις μικρο-μετατοπίσεις του Κέντρου Μάζας του δορυφόρου. Η ακρίβεια αυτή είναι καθοριστική για τη διατήρηση της στόχευσης των κατευθυντικών κεραιών του Link-16, διασφαλίζοντας σταθερή συνδεσιμότητα και ελαχιστοποίηση των απωλειών σήματος κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων. Επιπλέον, η χρήση πολλαπλών επιπέδων δικτύωσης, γνωστά ως "stacked nets", επιτρέπει στο σύστημα να διαχειρίζεται αυξημένο φόρτο δεδομένων, διατηρώντας την ποιότητα υπηρεσίας σε περιβάλλοντα υψηλής πυκνότητας μέσων.³⁷

Υπό αυτό το πρίσμα, η ωριμότητα της τεχνολογίας καθιστά την υιοθέτηση ενός εθνικού αστερισμού επιτακτική. Οι πλατφόρμες-φορείς, όπως τα F-16V, τα Rafale και οι φρεγάτες FDI αποτελούν ήδη μέρος του εθνικού οπλοστασίου και είναι πλήρως συμβατές με την αρχιτεκτονική Link-16. Η έγκαιρη υλοποίηση της υποδομής *Achi-Link* διασφαλίζει ότι η χώρα θα διατηρήσει τον απόλυτο έλεγχο των επικοινωνιών της, αποφεύγοντας την επιχειρησιακή εξάρτηση από ξένους παρόχους και κατοχυρώνοντας τη στρατηγική της αυτονομία στην Ανατολική Μεσόγειο.

«Ένα καλό σχέδιο που εκτελείται βίαια τώρα, είναι καλύτερο από ένα τέλειο σχέδιο την επόμενη εβδομάδα.» – **General George S. Patton**³⁸

Επισκεψιμότητα των Δορυφόρων από το Θέατρο Επιχειρήσεων

Η προτίμηση της Χαμηλής Γήινης Τροχιάς (Low Earth Orbit - LEO) έναντι της Γεωστατικής (Geostationary - GEO) αποτελεί επιχειρησιακό μονόδρομο για τις σύγχρονες αεροπορικές επιχειρήσεις, καθώς η απόσταση των 35.786 χλμ. στις GEO τροχίες εισάγει χρονική υστέρηση (latency) που συχνά υπερβαίνει τα 500ms, καθιστώντας τις ακατάλληλες για δυναμική στοχοποίηση σε πραγματικό χρόνο. Αντιθέτως, οι αστερισμοί LEO, κινούμενοι σε ύψη 500-1.000 χλμ., διασφαλίζουν υστέρηση μικρότερη των 100ms, η οποία είναι κρίσιμη για τη διατήρηση του συγχρονισμού στα δίκτυα Link-16 και την υποστήριξη συνεργατικών αποστολών επανδρωμένων και μη επανδρωμένων μέσων (Manned Unmanned – Teaming / MUM-T).³⁹ Παράλληλα, η μικρή απόσταση από την επιφάνεια της Γης μειώνει δραστικά τις απώλειες διάδοσης, επιτρέποντας σε νανοδορυφόρους μεγέθους 12U να επιτυγχάνουν σταθερή ζεύξη με τακτικά τερματικά, χωρίς την ανάγκη για ογκώδεις και ενεργοβόρους ενισχυτές ισχύος.⁴⁰

Εικόνα 8: LEO/MEO Constellations.
Πηγή: “LEO/MEO Constellations,”
Xicom Technology (Comtech),
<https://xicomtech.com/applications/commercial/leo-meo-constellations/>

Ωστόσο, η επιλογή της LEO τροχιάς εισάγει τη φυσική πρόκληση του περιορισμένου χρόνου παραμονής του δορυφόρου πάνω από το θέατρο επιχειρήσεων. Λόγω της υψηλής τροχιακής ταχύτητας, η οποία προσεγγίζει τα 7,5 χλμ./δευτερόλεπτο, ένας μεμονωμένος δορυφόρος παραμένει εντός του LOS μιας περιοχής, όπως το Αιγαίο ή η Ανατολική Μεσόγειος, για ένα διάστημα μόλις 10-12 λεπτών ανά τροχιά. Η τεχνική επίλυση αυτού του περιορισμού απαιτεί τη σχεδίαση ενός αστερισμού, δηλαδή μιας «αλυσίδας» δορυφόρων σε κατάλληλα κατανομημένα τροχιακά επίπεδα, οι οποίοι διαδέχονται ο ένας τον άλλον στον ορίζοντα.⁴¹

Η αρχιτεκτονική αυτή ελαχιστοποιεί τον χρόνο διακοπής κατά τη μετάβαση της σύνδεσης από τον ένα δορυφόρο στον επόμενο, εξασφαλίζοντας τη συνέχεια της επικοινωνίας. Μέσω της χρήσης διαδορυφορικών ζεύξεων και προηγμένων συστημάτων ελέγχου προσανατολισμού, ο αστερισμός λειτουργεί ως ένα δυναμικό δίκτυο αναμετάδοσης, μετατρέποντας το μειονέκτημα της ταχύτητας σε πλεονέκτημα συνεχούς και παγκόσμιας κάλυψης, απαραίτητο για την υποστήριξη του δόγματος της δικτυοκεντρικής υπεροχής.

Ασφάλεια και Ηλεκτρονικός Πόλεμος

Η τοποθέτηση ενός δικτύου νανοδορυφόρων Link-16 σε τροχιά δημιουργεί μια κρίσιμη πρόκληση Ασφάλειας Επικοινωνιών (COMSEC), καθώς οι μονάδες θα διέρχονται αναπόφευκτα πάνω από εχθρικά εδάφη, αποτελώντας δυνητικούς στόχους ενεργειών Ηλεκτρονικού Πολέμου (EW).

Η τοποθέτηση ενός κόμβου Link-16 στο διάστημα φέρνει στο προσκήνιο την ανάγκη για απόλυτη ασφάλεια στις επικοινωνίες, καθώς οι δορυφόροι πρέπει να προστατεύονται από προσπάθειες του αντιπάλου να υποκλέψει ή να παρεμβάλει το σήμα. Η προστασία αυτή βασίζεται σε δύο επίπεδα: α) την ασφάλεια του ίδιου του μηνύματος (ώστε να μην διαβάζεται από τρίτους) και β) την ασφάλεια της μετάδοσης (ώστε να μην μπορεί ο εχθρός να «μπλοκάρει» τη συχνότητα).⁴²

Για να αντιμετωπιστεί ο Ηλεκτρονικός Πόλεμος, η σχεδίαση του "Achi-Link" χρησιμοποιεί την τεχνολογία της «κατευθυντικής δέσμης» (Beamforming). Η τεχνολογία αυτή επιτρέπει στους δορυφόρους να μην εκπέμπουν το σήμα του παντού, αλλά να εστιάζει σαν ένας ψηφιακός προβολέας αποκλειστικά πάνω στις φίλιες δυνάμεις, καθιστώντας τον εντοπισμό του από τον αντίπαλο εξαιρετικά δύσκολο.⁴³ Παράλληλα, υιοθετείται μια «Διπλή Αρχιτεκτονική Ασφαλείας» όπου το σύστημα μπορεί να λειτουργεί είτε με τα κοινά συμμαχικά κλειδιά του ΝΑΤΟ για συνεργασία με ξένες δυνάμεις είτε με ειδικούς εθνικούς αλγορίθμους που εξασφαλίζουν ότι οι ελληνικές επιχειρήσεις παραμένουν απόλυτα στεγανές και απροσπέλαστες από οποιονδήποτε τρίτο.⁴⁴

Τέλος, η σημαντικότερη άμυνα του συστήματος απέναντι σε επιθέσεις δεν είναι η θωράκισή του, αλλά ο αριθμός των δορυφόρων του. Σε αντίθεση με έναν μεγάλο και πανάκριβο δορυφόρο που αν καταστραφεί χάνεται όλο το δίκτυο, ο αστερισμός "Achi-Link" αποτελείται από πολλούς μικρούς και οικονομικούς ναυδορυφόρους. Αυτή η «**δύναμη εν τη ενώσει**» σημαίνει ότι ακόμα και αν κάποιοι δορυφόροι τεθούν εκτός λειτουργίας, το δίκτυο συνεχίζει να λειτουργεί μέσω των υπολοίπων. Η δυνατότητα για γρήγορη αντικατάστασή τους με νέες εκτοξεύσεις καθιστά οποιαδήποτε εχθρική ενέργεια οικονομικά ασύμφορη και επιχειρησιακά αναποτελεσματική, εξασφαλίζοντας την αδιάλειπτη ροή πληροφοριών στην Ανατολική Μεσόγειο.⁴⁵

Προτάσεις

Για την αντιμετώπιση των επιχειρησιακών προκλήσεων και τη μετάβαση σε έναν λειτουργικό εθνικό αστερισμό, η παρούσα μελέτη προκρίνει μια δομημένη, κλιμακωτή προσέγγιση με σαφή κριτήρια απόδοσης και ελέγχου ρίσκου. Ως δομική μονάδα του αστερισμού προτείνεται η πλατφόρμα CubeSat 12U.

Η επιλογή αυτή τεκμηριώνεται από την ανάλυση μεγέθους, βάρους και ισχύος (SWaP analysis), καθώς ο συγκεκριμένος συντελεστής μορφής (form factor) εξασφαλίζει τον απαραίτητο ενεργειακό προϋπολογισμό για την υποστήριξη του Link-16 relay payload, επιτρέποντας παράλληλα την ενσωμάτωση κεραιών υψηλής απολαβής. Η τεχνική αξιολόγηση καταδεικνύει ότι η αρχιτεκτονική 12U δύναται να διατηρήσει σταθερό ισοζύγιο ζεύξης (Link Budget) σε αποστάσεις άνω των 600 χλμ., εξασφαλίζοντας υψηλές επιδόσεις σε SNR (Signal-to-Noise Ratio) και χαμηλά επίπεδα BER (Bit Error Rate).⁴⁶

Επιπλέον, ο διαθέσιμος όγκος επιτρέπει την εγκατάσταση προηγμένων Συστημάτων Ελέγχου Προσανατολισμού και Τροχιάς (ADCS) και Διαδορυφορικών Ζεύξεων (ISL).⁴⁷ Η απαίτηση σταθερής στόχευσης για κατευθυντική εκπομπή και αξιόπιστη μεταβίβαση σύνδεσης (handover) καλύπτεται μέσω ADCS υψηλής ακρίβειας και αλγορίθμων προσαρμοστικής ευθυγράμμισης (π.χ., διόρθω-

στη μικρο-μετατοπίσεων δυναμικής ισορροπίας), διασφαλίζοντας την επιχειρησιακή συνέχεια υπό δυναμικές συνθήκες τροχιάς.⁴⁸

1. Σενάρια ανάπτυξης και παραδοχές κάλυψης

Η υλοποίηση οργανώνεται σε δύο ρεαλιστικά σενάρια, τα οποία διαχωρίζονται όχι μόνο γεωγραφικά, αλλά και ως προς το επίπεδο απαιτούμενης ανθεκτικότητας/διαθεσιμότητας.

α. Εθνικό Σενάριο

Στόχος του 1^{ου} σεναρίου είναι η επιχειρησιακά χρήσιμη κάλυψη της ελληνικής επικράτειας και του λειτουργικού βάθους ενδιαφέροντος στην Ανατολική Μεσόγειο, με κριτήριο ελάχιστη γωνία ύψωσης 30° για τον χρήστη (platform/user terminal), ώστε να διατηρείται ποιότητα ζεύξης υπό ρεαλιστικές συνθήκες επιχειρήσεων. Στο σενάριο αυτό, προτείνεται αρχιτεκτονική 14 δορυφόρων (12 ενεργοί και 2 εφεδρικοί), κατανεμημένων σε τρία τροχιακά επίπεδα, ως προκαταρκτική σχεδίαση που ανταποκρίνεται στην ανάγκη 24/7 «τουλάχιστον ένας δορυφόρος σε ορατότητα» της περιοχής ενδιαφέροντος.⁴⁹ Η παρούσα ανάλυση αντιμετωπίζει τον αριθμό αυτό ως baseline που απαιτεί επιβεβαίωση μέσω προσομοίωσης κάλυψης (π.χ. λογισμικού GMAT) με συγκεκριμένες παραμέτρους (όπως ύψος τροχιάς, inclination, Walker-Delta T/P/F, constraints χειρισμού/beam). Η υστέρηση που αναμένεται από LEO διαδρομή είναι χαμηλή σε σύγκριση με GEO, ενώ το τελικό latency οφείλει να τεκμηριωθεί ως latency budget που περιλαμβάνει επεξεργασία, κρυπτογραφική λειτουργία και πιθανή δρομολόγηση μέσω ISL.⁵⁰

β. Πανερωπαϊκό Σενάριο

Στόχος του 2^{ου} σεναρίου είναι η υποστήριξη επιχειρήσεων σε πολλαπλά θέατρα (π.χ. Μεσόγειος-Μαύρη Θάλασσα-Βαλτική) με υψηλότερη ανθεκτικότητα και δυνατότητα ταυτόχρονων φορτίων. Προτείνεται επέκταση σε 28 δορυφόρους με περισσότερα τροχιακά επίπεδα και αυξημένα περιθώρια ανακατεύθυνσης κυκλοφορίας.⁵¹ Η σχέση με IRIS² αντιμετωπίζεται εδώ, με σκοπό την διαλειτουργικότητα και την συμπληρωματικότητα. Το *Achi-Link* μπορεί να λειτουργήσει ως τακτικό επίπεδο χαμηλής υστέρησης (tactical edge layer), ενώ η ευρωπαϊκή ασφαλής συνδεσιμότητα δύναται να προσφέρει συμπληρωματικές υπηρεσίες ανθεκτικότητας, υπό τις προϋποθέσεις θεσμικής διαπίστευσης και τεχνικών διεπαφών (gateways). Το IRIS² περιγράφεται επίσημα ως multi-orbital secure connectivity πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.⁵²

2. Κλιμακωτή μετάβαση

Για τον ελεγχόμενο περιορισμό τεχνικού και επιχειρησιακού ρίσκου, η υλοποίηση του προγράμματος οργανώνεται σε κλιμακωτή αρχιτεκτονική ανάπτυξης, με σαφή ορόσημα, κριτήρια αποδοχής και μηχανισμούς ανατροφοδότησης. Μετά την ολοκλήρωση της Φάσης Σχεδίασης και Ανάπτυξης, η μετάβαση στην Εκτέλεση διαρθρώνεται σε δύο διαδοχικά στάδια:

Αρχική Επιχειρησιακή Ικανότητα (Initial Operational Capability – IOC)

Το στάδιο αυτό προβλέπει την εκτόξευση αρχικού σμήνους οκτώ (8) δορυφόρων, κατανεμημένων σε διαμόρφωση που εξασφαλίζει ελεγχόμενα και επαναλήψιμα παράθυρα κάλυψης στο Θέατρο Επιχειρήσεων.⁵³ Η αρχιτεκτονική IOC επιτρέπει:

- α. επιχειρησιακή εκπαίδευση και εξοικείωση χρηστών,
- β. πιστοποίηση λογισμικού και διαδικασιών,
- γ. επικύρωση σεναρίων handover και συγχρονισμού δικτύου,
- δ. αρχική αποτίμηση latency budget (διάδοση-επεξεργασία-κρυπτογραφία-δρομολόγηση).

Η μετάβαση σε επόμενο στάδιο τελεί υπό την επίτευξη προκαθορισμένων δεικτών απόδοσης (KPIs), όπως διαθεσιμότητα, αξιοπιστία ζεύξης, επιτυχία handover και επιχειρησιακή ανθεκτικότητα υπό ελεγχόμενα σενάρια Ηλεκτρονικού Πολέμου.

Πλήρης Επιχειρησιακή Ικανότητα (Full Operational Capability – FOC)

Στο στάδιο FOC ο αστερισμός ολοκληρώνεται με την εκτόξευση των υπολειπόμενων μονάδων (επιπλέον 6 δορυφόροι για το Εθνικό σενάριο ή 20 για το Πανευρωπαϊκό), επιτυγχάνοντας συνεχή κάλυψη 24/7 με καθορισμένο επίπεδο επιχειρησιακής διαθεσιμότητας και πλεονασμό αρχιτεκτονικής.

Παράλληλα:⁵⁴

- α. Οριστικοποιείται το επιχειρησιακό δόγμα χρήσης (CONOPS).
- β. Θεσμοθετείται το πλαίσιο διακυβέρνησης ασφαλείας (COMSEC).
- γ. Ενσωματώνονται κανόνες εμπλοκής και διαδικασίες λειτουργίας σε περιβάλλον EW.
- δ. Πιστοποιείται η διαλειτουργικότητα με ευρωπαϊκές και συμμαχικές δομές, όπου απαιτείται.

Η προσέγγιση αυτή βασίζεται στην αξιοποίηση τεχνολογικής κληρονομιάς από εθνικά προγράμματα, όπως το ERMIS, ενισχύοντας την ωριμότητα επιπέδου TRL των υποσυστημάτων και μειώνοντας τον κίνδυνο πρώτης επιχειρησιακής εφαρμογής. Παράλληλα, επιτρέπει σταδιακή ωρίμανση του επίγειου τμήματος, των διαδικασιών ασφαλείας και της επιχειρησιακής κουλτούρας χρήσης.⁵⁵

3. Οικονομική εκτίμηση

Η οικονομική αποτίμηση του προτεινόμενου αστερισμού παρουσιάζεται ως εκτίμηση τάξης μεγέθους (order-of-magnitude estimate) και όχι ως δεσμευτικός προϋπολογισμός, καθώς το τελικό κόστος εξαρτάται από κρίσιμες παραμέτρους σχεδιασμού και επιπέδου διαπίστευσης. Οι βασικοί προσδιοριστικοί παράγοντες περιλαμβάνουν:

- α. το επίπεδο πολυπλοκότητας και πιστοποίησης του ωφέλιμου φορτίου,
- β. το μοντέλο εκτόξευσης,

- γ. την αρχιτεκτονική και το επίπεδο πλεονασμού του επίγειου τμήματος,
- δ. τις απαιτήσεις κυβερνοασφάλειας, διαβαθμισμένης διαπίστευσης και κανονιστικής συμμόρφωσης,
- ε. τον ορίζοντα επιχειρησιακής υποστήριξης.

Εικόνα 9: SATCOM. Πηγή "Airborne SATCOM Solutions," *Elbit Systems*, πρόσβαση 1 Απριλίου 2026, <https://www.elbitsystems.com/networked-warfare/secured-communication/satcom/airborne-satcom-solutions>

Για το Εθνικό Σενάριο των 14 δορυφόρων, η εκτιμώμενη δαπάνη ύψους 150-250 εκατ. ευρώ αποτιμάται ως προκαταρκτικό εύρος επένδυσης, το οποίο καλύπτει τον πλήρη κύκλο ζωής από την ανάπτυξη έως την αρχική επιχειρησιακή λειτουργία. Η κατανομή του κόστους οργανώνεται στους ακόλουθους βασικούς άξονες:

Δορυφορικές Πλατφόρμες και Ωφέλιμο Φορτίο

Σχεδίαση, ολοκλήρωση, δοκιμές περιβάλλοντος, συστήματα ADCS, Link-16 relay payload και ενσωμάτωση ασφαλών υποσυστημάτων.

Εκτοξεύσεις

Συμβάσεις εκτόξευσης, ασφάλιση φορτίου και υπηρεσίες τοποθέτησης σε τροχιά.

Επίγειο Τμήμα

Σταθμοί ελέγχου, υποδομές δικτύου, συστήματα αποθήκευσης και επεξεργασίας δεδομένων, εφεδρικές εγκαταστάσεις.

Διαπίστευση και Ασφάλεια

Πιστοποιήσεις, δοκιμές κυβερνοανθεκτικότητας, COMSEC governance framework και κανονιστική συμμόρφωση.

Λειτουργία και Υποστήριξη

Προσωπικό, αναβαθμίσεις λογισμικού, αντικαταστάσεις μονάδων, συνεχής αξιολόγηση απόδοσης και επιχειρησιακή συντήρηση.

Η επένδυση αυτή δεν αποτιμάται αποκλειστικά ως δαπάνη, αλλά ως στρατηγικό κεφάλαιο υποδομής με πολυετή απόδοση. Σε σύγκριση με την πλήρη εξάρτηση από τρίτους παρόχους, η ανάπτυξη εθνικής αρχιτεκτονικής δύναται να μειώσει μακροπρόθεσμα το λειτουργικό κόστος εξωτερικών υπηρεσιών, να ενισχύσει τη διαπραγματευτική ισχύ της χώρας και να δημιουργήσει δευτερογενή τεχνολογική υπεραξία στο εγχώριο οικοσύστημα.

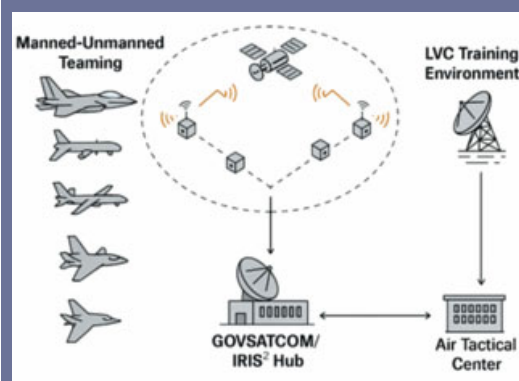
Η τελική οικονομική ωρίμανση του έργου προϋποθέτει λεπτομερή ανάλυση κόστους-οφέλους (Cost-Benefit Analysis) και εκτίμηση Κόστους Κύκλου Ζωής (Life Cycle Cost – LCC), ώστε να διασφαλιστεί βιώσιμη χρηματοδοτική δομή και διαχρονική επιχειρησιακή ανθεκτικότητα.

4. Υβριδικό Μοντέλο Ελέγχου

Η επιχειρησιακή αξία του εγχειρήματος ολοκληρώνεται μέσω ενός Υβριδικού Μοντέλου Ελέγχου, το οποίο διαχωρίζει ρητά την τεχνική διαχείριση της διαστημικής πλατφόρμας από τον επιχειρησιακό έλεγχο της μεταφερόμενης πληροφορίας. Η αρχιτεκτονική αυτή επιτρέπει την ταυτόχρονη διαλειτουργικότητα και εθνική κυριαρχία, εντάσσοντας τον αστερισμό σε πολυεπίπεδο πλαίσιο διοίκησης και ασφάλειας.⁵⁶

Στο πλαίσιο συμμαχικών επιχειρήσεων (NATO Mode), προκρίνεται η αξιοποίηση του μηχανισμού GOVSATCOM ως θεσμικού φορέα παροχής κυβερνητικών και ασφαλών υπηρεσιών SATCOM, διασφαλίζοντας συμμόρφωση με τις ευρωπαϊκές απαιτήσεις διαθεσιμότητας, ανθεκτικότητας και διαπίστευσης. Η ενσωμάτωση αυτή ενισχύει τη διαλειτουργικότητα χωρίς να θίγει την εθνική αρχιτεκτονική διοίκησης.⁵⁷

Αντιστοίχως, στις αμιγώς εθνικές επιχειρήσεις (Hellas Mode), ο έλεγχος του ωφέλιμου φορτίου, η πολιτική πρόσβασης και η διακυβέρνηση κρυπτογραφικών κλειδιών παραμένουν αποκλειστική αρμοδιότητα των εθνικών στρατιωτικών αρχών. Η στεγανότητα διασφαλίζεται μέσω οργανωτικού και τεχνικού πλαισίου διαχείρισης δικαιωμάτων, καθώς και μέσω εθνικού επιπέδου κρυπτογραφικής προστασίας, χωρίς τροποποίηση πιστοποιημένων συμμαχικών μηχανισμών Link-16 COMSEC. Με τον τρόπο αυτό, η «καρδιά» της τακτικής πληροφορίας παραμένει υπό σαφές και ελέγξιμο καθεστώς εθνικής κυριαρχίας.⁵⁸

Εικόνα 10: Στρατηγική Αρχιτεκτονική για Ενσωμάτωση SATCOM Βασισμένη σε CubeSat για την Υποστήριξη των MUM-T και LVC-T. Πηγή: <https://pergamos.lib.uoa.gr/en/item/ uoadl:5314566>

Επιπρόσθετα, το υβριδικό μοντέλο ελέγχου επιτρέπει την οργανική σύνδεση του αστερισμού με τη Μοίρα Επιχειρησιακής Συνθετικής Εκπαίδευσης

(ΜΕΣΕ) στο Κέντρο Αεροπορικής Τακτικής. Με αυτόν τον τρόπο, το "Achi-Link" μετατρέπεται σε ενεργό κόμβο του περιβάλλοντος LVC-T (Live-Virtual-Constructive Training), επιτρέποντας τη διεξαγωγή σύνθετων ασκήσεων μεγάλης κλίμακας με τη συμμετοχή πραγματικών και συνθετικών μέσων σε όλο το εύρος του EAX. Η τριπλή αυτή αρχιτεκτονική (Tactical-Intermediate-Strategic Layer) διασφαλίζει ότι η πληροφορία ρέει απρόσκοπτα από το πεδίο της μάχης έως τα κέντρα συνθετικής εκπαίδευσης, ενισχύοντας το δόγμα των Multi-Domain Operations.⁵⁹

Συμπεράσματα

«Μπορώ να ανακτήσω έδαφος, αλλά ποτέ χρόνο.»
— **Ναπολέον Βοναπάρτης**⁶⁰

Η ανάλυση κατέδειξε ότι η υλοποίηση του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου Ελλάδος-Κύπρου δεν συνιστά πρωτίστως γεωγραφική ή ποσοτική πρόκληση ισχύος, αλλά πρόκληση αδιάλειπτης διασύνδεσης. Στο σύγχρονο δικτυοκεντρικό περιβάλλον, η επιχειρησιακή υπεροχή εξαρτάται από τη συνεχή και ασφαλή ροή τακτικών δεδομένων. Οι πλατφόρμες νέας γενιάς (F-35, Rafale, FDI) αποτελούν κόμβους υψηλής ψηφιακής αξίας· χωρίς αξιόπιστη δυνατότητα BLOS, το πλήρες επιχειρησιακό τους δυναμικό παραμένει μερικώς ανεκμετάλλετο.

Η υπέρβαση των περιορισμών του Line-of-Sight μέσω της διαστημικής υποδομής LEO προκύπτει ως ρεαλιστική και στρατηγικά συνεπής επιλογή. Η προτεινόμενη αρχιτεκτονική CubeSat 12U δεν αποτελεί τεχνολογικό πειραματισμό, αλλά εφαρμογή ώριμων τεχνολογιών με κλιμακωτή ανάπτυξη (IOC-FOC) και δυνατότητα διαλειτουργικότητας εντός ευρωπαϊκών και συμμαχικών δομών.

Ωστόσο, η επιτυχία του εγχειρήματος προϋποθέτει θεσμική σαφήνεια στη διακυβέρνηση κρυπτογραφικών κλειδίων, διαπιστευμένες διαδικασίες κυβερνοανθεκτικότητας και έναν ρεαλιστικό οικονομικό σχεδιασμό που να ενσωματώνει την προστασία έναντι απειλών Ηλεκτρονικού Πολέμου. Υπό αυτή τη λογική, η επένδυση στο "Achi-Link" ενισχύει την εθνική αυτονομία, επιτρέποντας λειτουργική ισορροπία μεταξύ συλλογικής άμυνας (NATO Mode) και εθνικής κυριαρχίας (Hellas Mode).

Ιδιαίτερης σημασίας είναι η ανάδειξη του αστερισμού ως οργανικού συνδετικού κρίκου μεταξύ των επιχειρήσεων και της εκπαίδευσης. Η ενσωμάτωση του συστήματος στο περιβάλλον LVC-T και η διασύνδεση με το Κέντρο Αεροπορικής Τακτικής μετασχηματίζουν την υποδομή σε ένα δυναμικό εργαλείο Multi-Domain Operations, όπου η εμπειρία από το πεδίο τροφοδοτεί άμεσα τη συνθετική εκπαίδευση.

Η Ελλάδα διαθέτει πλέον τα θεμελιώδη συστατικά, ακαδημαϊκή γνώση, βιομηχανική βάση και επιχειρησιακή ανάγκη, ώστε να μεταβεί από ρόλο τελικού χρήστη σε ρόλο διαμορφωτή ασφαλούς διασύνδεσης στην Ανατολική Μεσόγειο. Η στρατηγική επιλογή επένδυσης στη διαστημική διάσταση των επικοινωνιών συνιστά πράξη εθνικής ανθεκτικότητας. Στον 21^ο αιώνα, η επιχειρησιακή υπεροχή κατοχυρώνεται μέσω της κυριαρχίας στην πληροφορία και του ελέγχου της ταχύτητας λήψης αποφάσεων.

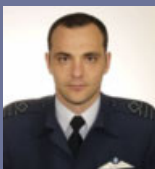
*«Νῦν δὲ κλέος ἐσθλὸν ἀροίμην»*⁶¹

1. Alfred Thayer Mahan, *Naval Strategy Compared and Contrasted with the Principles and Practice of Military Operations on Land* (Boston: Little, Brown, and Company, 1911), 5.
2. David S. Alberts, John J. Garstka, and Frederick P. Stein, *Network Centric Warfare: Developing and Leveraging Information Superiority*, 2nd ed. (Washington, DC: CCRP Publication Series, 1999), 87–114, <https://apps.dtic.mil/sti/tr/pdf/ADA406255.pdf>.
3. Jia Qi, Gao Yang, Wang Suzhen, and Ma Jialin, "Application of DataLink in Joint Operations," *International Conference on Intelligent Communication, Sensing and Electromagnetics (ICSE)* (2024): 181–187, <https://doi.org/10.1109/ICSE63502.2024.10899048>.
4. Michael A. Rupar, Erlend Larsen, H. Bugra Saglam, Julian A. Savin, Berk Gurdil, Thorsten A. Lampe, Nadine Bruck, Sami Peltotalo, and Ruben Bascunana Blasco, "Airborne Beyond Line-of-Sight Communication Networks," *IEEE Communications Magazine* 58, no. 8 (2020): 34–39, <https://doi.org/10.1109/MCOM.001.2000307>.
5. Northrop Grumman Corp. Information Technology Communication & Information Systems Division, "Understanding Link-16: A Guidebook for New Users", (San Diego, NCTSI, 2001), 5.47–9, <https://www.scribd.com/document/696217957/Understanding-Link-16-1>.
6. Alberts, "Network Centric Warfare", 125.
7. Qi, "Application of DataLink", 184-5.
8. Wanyong Tian, Fuqiang Li, and Chilian Chen, "Modeling and Simulation of Link 16 Message Distribution," *International Conference on Electronic Information and Communication Technology (ICEICT)* (2023), 886–890, <https://doi.org/10.1109/ICE-ICT57916.2023.10245454>.
9. Alberts, "Network Centric Warfare", 100-121.
10. Alberts, "Network Centric Warfare", 133-140.
11. Qi, "Application of DataLink", 185.
12. Northrop Grumman, "Understanding Link-16", 1.4.
13. Northrop Grumman, "Understanding Link-16", 3.7–9.
14. Northrop Grumman, "Understanding Link-16", 3.9.
15. Qi, "Application of DataLink", 185.
16. Qi, "Application of DataLink", 186.
17. Stefan Subasu, Saba Al-Rubaye, Antonios Tsourdos, Paul Newton, and Arnaud Tonnerre, "Comparative Analysis of Multi-Link Selection Strategies for Next-Generation Aeronautical Communications," *IEEE Access* 13 (2025): 860–893, <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2025.3638903>.
18. Hoki Baek and Jaesung Lim, "Design of Future UAV-Relay Tactical Data Link for Reliable UAV Control and Situational Awareness," *IEEE Communications Magazine* 56, no. 10 (October 2018): 144–150, <https://doi.org/10.1109/MCOM.2018.1700259>.
19. Θουκυδίδης, *Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου*, 7.77.7, https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=73&page=247.
20. Alberts, "Network Centric Warfare", 133-140.
21. Northrop Grumman, "Understanding Link-16", A1–13.
22. Alberts, "Network Centric Warfare", 158.
23. Alberts, "Network Centric Warfare", 133-140.
24. Northrop Grumman, "Understanding Link-16", 6.62.
25. Qi, "Application of DataLink", 181-3.
26. Μιχαήλ Σ. Πλουμής, *Η Πολεμική Τέχνη του Σουν Τσου*, (Αθήνα: Εκδόσεις Ευρασία, 2022), 203.

27. Nektarios Kranitis, Antonis Paschalis, Dimitris Gizopoulos, and George Xenoulis, "Software-Based Self-Testing of Embedded Processors," *IEEE Transactions on Computers* 54, no. 4 (2005): 461–475, <https://doi.org/10.1109/TC.2005.68>.
28. Konstantinos-Panagiotis Bouzoukis, Georgios Moraitis, Vassilis Kostopoulos, and Vaios Lappas, "An Overview of CubeSat Missions and Applications," *Aerospace* 12, no. 6 (June 2025): 550, <https://doi.org/10.3390/aerospace12060550>.
29. Υπουργείο Εθνικής Άμυνας/ΓΔΑΕΕ, «Μητρώο Κατασκευαστών Αμυντικού Υλικού (MKAY)», 25 Ιουνίου 2025, <https://www.gdaee.mil.gr/mitroo-kataskeyaston-amyntikoy-ylikoy/>.
30. University of Athens. ERMIS Project Press Release. 2023, <https://hub.uoa.gr/en/ermis-project/>.
31. Panagiotis Chatziantoniou, Antonis Tsigkanos, Dimitris Theodoropoulos, Nektarios Kranitis, and Antonis Paschalis, "A Parallel Architecture and Implementation for Near-Lossless Hyperspectral Image Compression Based on CCSDS 123.0-B-2 With Scalable Data-Rate Performance," *IEEE Transactions on Very Large Scale Integration (VLSI) Systems* 32, no. 9 (2024): 1616–1629, <https://doi.org/10.1109/TVLSI.2024.3415505>.
32. Qi, "Application of DataLink", 184.
33. ΕΚΠΑ, «ERMIS Project», '23.
34. Nikolaos C. Nikolopoulos-Anastasiadis, "Greece: Space capabilities, needs and way forward," (Master's Thesis, National and Kapodistrian University of Athens, 2023), 45.
35. Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης, «Εκτοξεύθηκε ο πρώτος ελληνικός CubeSat στο πλαίσιο του Εθνικού Προγράμματος Μικροδορυφόρων – Δημήτρης Παπαστεργίου: "Έχουμε τον πρώτο δορυφόρο με ελληνική σημαία στο διάστημα"», Δελτίο Τύπου, 24 Ιουνίου 2025, <https://www.mindigital.gr/archives/7648>.
36. Lucas McLeland, Brian Erickson, Brendan Ruchlin, Eryn Daman, James Mejia, Benjamin Ho, Joshua Lewis, Bryan Mann, Connor Paw, James Ross, Christopher Reis, Scott Walter, Stefanie Coward, Thomas Post, Andrew Freeborn, and Timothy Sands, "Center of Mass Auto-Location in Space," *Technologies* 13, no. 6 (2025): 244-6, <https://doi.org/10.3390/technologies13060246>.
37. McLeland, "Center of Mass Auto-Location," 246.
38. Τζωρτζ Σ. Πάπτον, *Ο πόλεμος όπως τον γνώρισα: Αναμνήσεις από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο* (Αθήνα: Eurobooks, 2009), 41.
39. EMEA Satellite Operators Association (ESOA), "Latency in Communications Networks," *ESOA Position Paper*, April 2017, <https://gsoasatellite.com/wp-content/uploads/2017-04-Latency-in-Communications-Networks.pdf>.
40. Sandra Erwin, "Viasat Receives \$50 Million Air Force Contract to Develop Space Technology," *SpaceNews*, February 2, 2021, <https://spacenews.com/viasat-receives-50-million-air-force-contract-to-develop-space-technology/>.
41. Georgios Tzanoulinos, Nori Ait-Mohammed, and Vaios Lappas, "Design of CubeSat-Based Multi-Regional Positioning Navigation and Timing System in Low Earth Orbit," *Aerospace* 12, no. 1 (2025): 19, <https://doi.org/10.1109/ICCNEA60107.2023.00042>.
42. Northrop Grumman, "Understanding Link-16", 6.54–57.
43. Lijun Liu, Yanfang Fu, Qinjie Li, Ying Lu, Zijian Cao, and Yifan Chen, "Anti-jamming Research of UAV Communication Based on Link-16 Datalink," *International Conference on Computer Network, Electronic and Automation (ICCNEA)* (2023), 131–135, <https://doi.org/10.1109/ICCNEA60107.2023.00042>.
44. Northrop Grumman, "Understanding Link-16", 6.62.
45. Tzanoulinos, "Design of CubeSat-Based PNT System," 17–9.

46. Nikolaos Vasileiadis, "Integrating MUM-T and LVC-T Communication Requirements into European Satellite Programs: A Comparative Study of CubeSat-Based SATCOM Payloads for Defense Applications" (Master's Thesis, National and Kapodistrian University of Athens, 2025), 34-6, <https://pergamos.lib.uoa.gr/en/item/uoadl:5314566>.
47. Gunter D. Krebs, "XVI (Link-16)," *Gunter's Space Page*, accessed February 12, 2026, https://space.skyrocket.de/doc_sdat/xvi.htm.
48. McLeland, "Center of Mass Auto-Location," 246.
49. Tzanoulinos, "Design of CubeSat-Based PNT System," 17.
50. Tzanoulinos, "Design of CubeSat-Based PNT System," 18-9.
51. Tzanoulinos, "Design of CubeSat-Based PNT System," 19.
52. Vasileiadis, "Integrating MUM-T and LVC-T," 70 (Annex A2).
53. Tzanoulinos, "Design of CubeSat-Based PNT System," 18-9.
54. Tzanoulinos, "Design of CubeSat-Based PNT System," 19.
55. ΕΚΠΑ, «ERMIS Project», '23.
56. Northrop Grumman, "Understanding Link-16", 6.62.
57. Vasileiadis, "Integrating MUM-T and LVC-T," 48.
58. Vasileiadis, "Integrating MUM-T and LVC-T," 45-6.
59. Vasileiadis, "Integrating MUM-T and LVC-T," 71.
60. David G. Chandler, *The Campaigns of Napoleon* (New York: Macmillan, 1966), 147.
61. Όμηρος, *Ιλιάδα*, επιμ. Ν. Μ. Παναγιωτάκης (Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών, Ψηφιακή Βιβλιοθήκη), Ραψωδία Σ, στ. 121, πρόσβαση 11 Μαρτίου 2026, <http://users.uoa.gr/~nektar/arts/tributes/omhros/il18.htm>.

Βιογραφικό Σημείωμα

Ο Επγός (Ι) Νικόλαος Βασιλειάδης είναι Σπουδαστής της 23^{ης} Εκπαιδευτικής Σειράς της ΑΔΙΣΠΟ. Διακρίνεται για το ευρύ ακαδημαϊκό του υπόβαθρο, όντας αριστούχος απόφοιτος του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών "STAR" (Space Technologies, Applications and Services) του ΕΚΠΑ, με εξειδίκευση στον τομέα του Upstream Space (Developing, Manufacturing, and Launching Space Infrastructure). Κατέχει συνολικά τέσσερις μεταπτυχιακούς τίτλους σπουδών και είναι υποψήφιος διδάκτωρ στη Μηχανική Ασφάλειας Συστημάτων (Engineering Safety Systems). Είναι έγγαμος και πατέρας δύο θυγατέρων.

Η προληπτική χρήση βίας και η προληπτική αποτροπή στο διεθνές δίκαιο: Νομική και στρατηγική σύγκριση και αποτίμηση των σύγχρονων κρίσεων¹

του Αντισυνταγματάρχη (ΠΖ) Κυριάκου Καραγαβριηλίδη,
Σπουδαστή της 23^{ης} ΕΣ της ΑΔΙΣΠΟ

Σύνοψη

Μέσα από τη συγκριτική αξιολόγηση της κρίσης του Oruc Reis και της επίθεσης του Ισραήλ κατά του Ιράν το 2025, το άρθρο απορρίπτει την προληπτική χρήση βίας ως στρατηγικά ατελέσφορη και νομικά εκτεθειμένη για την ελληνική πραγματικότητα, προτείνοντας μια στρατηγική επιχειρησιακής διεθνοποίησης ως μέρος της προληπτικής αποτροπής. Ενωσιολογικά, η προληπτική αποτροπή στοχεύει στην αποθάρρυνση του αντιπάλου μέσω του φόβου για το κόστος, χωρίς άμεση χρήση βίας, ενώ η προφυλακτική χρήση βίας αφορά στρατιωτικά πλήγματα για την εξουδετέρωση απειλών πριν την εκδήλωσή τους. Η στρατηγική που προτείνεται, καθιστά την ελληνική εδαφική ακεραιότητα, συστημική αναγκαιότητα για τη διεθνή ασφάλεια.

Εισαγωγή

«Η ανώτατη τέχνη του πολέμου είναι να υποτάξεις τον εχθρό χωρίς μάχη».² Η ρήση του Σουν Τσου αναδεικνύει το σύγχρονο στρατηγικό δίλημμα μεταξύ της αυστηρής απαγόρευσης χρήσης βίας και της επιτακτικής ανάγκης αντιμετώπισης νέων, ασύμμετρων απειλών. Για την Ελλάδα, η διάκριση μεταξύ προληπτικής αποτροπής και προφυλακτικής βίας αποτελεί ζήτημα εθνικής επιβίωσης. Σκοπός του παρόντος άρθρου είναι ο προσδιορισμός της καταλληλότερης στρατηγικής στα Θέατρα Επιχειρήσεων (ΘΕ) Έβρου και Αιγαίου. Η μεθοδολογία εδράζεται στη συγκριτική ανάλυση δύο περιπτώσεων: της κρίσης του Oruc Reis (2020) και της επίθεσης του Ισραήλ κατά του Ιράν (2025). Η αξιολόγηση των δεδομένων βασίζεται σε τρία κριτήρια: τη νομική διάσταση, τη στρατηγική αποτελεσματικότητα και τη διεθνή αντίδραση. Υποστηρίζεται ότι η χρυσή τομή» είναι η στρατηγική της Διεθνοποιημένης Αποτροπής και της θεσμικής δέσμευσης των συμμάχων. Το άρθρο προτείνει τη θωράκιση της εδαφικής ακεραιότητας μέσω της επιχειρησιακής διεθνοποίησης και της ενσωμάτωσης των εθνικών υποδομών στην ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική ασφάλειας.

Η προληπτική και προφυλακτική χρήση βίας, σε συνδυασμό με τη στρατηγική της προληπτικής αποτροπής, αποτελούν κεντρικά και αμφιλεγόμενα ζητήματα του σύγχρονου διεθνούς δικαίου και της διεθνούς πολιτικής. Υφίσταται μια θεμελιώδης διάκριση μεταξύ της αυστηρής απαγόρευσης της χρήσης βίας, όπως αυτή θεσπίζεται στον Καταστατικό Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, και της ανάγκης των κρατών να αντιμετωπίσουν νέες, σύνθετες μορφές απειλών. Σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, τα κράτη οφείλουν να απέχουν από την απειλή ή τη χρήση βίας κατά της εδαφικής ακεραιότητας ή της πολιτικής ανεξαρτησίας άλλων κρατών, με μοναδική εξαίρεση το φυσικό δικαίωμα της ατομικής νόμιμης άμυνας σε περίπτωση ένοπλης επίθεσης.³ Ωστόσο, στην ιστορική πράξη, ορισμένα κράτη έχουν καταφύγει στην προληπτική βία ως αμυντική ενέργεια, επικαλούμενα άμεση και επιτακτική αναγκαιότητα αυτοάμυνας που δεν αφήνει περιθώρια για εναλλακτικά μέσα ή διαβούλευση.

Η έννοια της προληπτικής χρήσης βίας ή του προληπτικού πλήγματος αφορά τη χρήση βίας για την εξουδετέρωση ενδεχόμενων απειλών από κρατικούς ή μη δρώντες, ακόμη και πριν την εκδήλωση επιθετικών ενεργειών. Η άσκηση τέτοιας άμυνας δύναται να πραγματοποιηθεί εξωεδαφικά και σε προγενέστερα στάδια, όπως ο σχεδιασμός, η οργάνωση ή η επιχειρησιακή ετοιμότητα μιας επίθεσης, εφόσον υφίστανται σοβαρές ενδείξεις μελλοντικής απειλής. Ιστορικό ορόσημο αποτελεί η «υπόθεση Caroline» (1837), όπου τέθηκαν τα κριτήρια της άμεσης, συντριπτικής και αναπόφευκτης αναγκαιότητας, τα οποία η διεθνής κοινότητα αναγνωρίζει μέχρι σήμερα ως το θεμέλιο του δικαίου για την προληπτική χρήση βίας.⁴

Η σύγχρονη ιστορική πρακτική περιλαμβάνει παραδείγματα, όπως ο Πόλεμος των Έξι Ημερών, όπου το Ισραήλ υποστήριξε τη χρήση προληπτικής βίας έναντι μιας επικείμενης και πρακτικά αναπόφευκτης επίθεσης.⁵ Αντιθέτως, στις αρχές του 21ου αιώνα, το «Δόγμα Bush» (2002) επιχείρησε να επαναπροσδιορίσει την επικείμενη απειλή, εστιάζοντας στις τρομοκρατικές ενέργειες και τα όπλα μαζικής καταστροφής, γεγονός που περιέπλεξε τη διάκριση μεταξύ προληπτικής και προφυλακτικής βίας.⁶

Ως εναλλακτική επιλογή προβάλλει η προληπτική αποτροπή (preventive deterrence), η οποία στοχεύει στην αποθάρρυνση του αντιπάλου μέσω της λήψης μέτρων πριν την εκδήλωση βίας. Η στρατηγική αυτή, επιδιώκει να πείσει τον πιθανό αντίπαλο, ότι οποιαδήποτε επιθετική ενέργεια θα συνεπάγεται υπερβολικό κόστος. Ιστορικά παραδείγματα αποτελούν η γαλλική στρατηγική μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο με την οικοδόμηση της Γραμμής Μαζινό, καθώς και η πυρηνική αποτροπή των ΗΠΑ κατά τον Ψυχρό Πόλεμο.⁷ Η ειδοποιός διαφορά έγκειται στο ότι η προληπτική αποτροπή εστιάζει στον φόβο και το προκαθορισμένο κόστος χωρίς αναγκαστικά την άμεση χρήση βίας, ενώ η προληπτική βία συνεπάγεται επίθεση πριν την υλοποίηση μιας απειλής.

Στο σύγχρονο δικαϊκό σύστημα, η Christin Gray υπογραμμίζει την ανάγκη σαφούς διάκρισης μεταξύ της προληπτικής και της προφυλακτικής βίας.⁸ Παράλληλα, ο B. Myer προειδοποιεί ότι η αποδοχή της προφυλακτικής βίας θα επέτρεπε στα κράτη να ενεργούν βάσει υποψιών ή μακροπρόθεσμων προβλέ-

ψεων, υπονομεύοντας το καθεστώς του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.⁹ Η ιστορική πορεία καταδεικνύει μια διαρκή ένταση μεταξύ νομικής θεωρίας και στρατηγικής σκοπιμότητας, η οποία αναδεικνύεται μέσα από σύγχρονες κρίσεις, όπως η επίθεση του Ισραήλ κατά του Ιράν (2025) και η κρίση του Oruc Reis (2020), θέτοντας επιτακτικά το ερώτημα της χρυσής τομής για την εθνική μας στρατηγική.

Εικόνα 1: Το τουρκικό σειсмоγραφικό σκάφος «Oruc Reis», το οποίο πρωταγωνίστησε στις έρευνες για κοιτάσματα υδρογονανθράκων στην Ανατολική Μεσόγειο, προκαλώντας έντονες γεωπολιτικές εντάσεις στην περιοχή. Πηγή: «Εκτός ελληνικής υφαλοκρηπίδας το τουρκικό Oruc Reis», *Ημεροδρόμος*, 12 Αυγούστου 2020, <https://www.imerodromos.gr/ektos-ellinikis-yfalokripidas-to-toyrkiko-oruc-reis/>.

Μελέτη Κρίσης Oruc Reis (2020)

Ιστορικό Πλαίσιο και Κλιμάκωση της Έντασης

Η ελληνοτουρκική κρίση του Αυγούστου 2020 αποτέλεσε τη μακροβιότερη στρατιωτική αντιπαράθεση μεταξύ των δύο χωρών από το 1974.¹⁰ Οι ρίζες της σύγκρουσης ανάγονται στις αρχές της δεκαετίας του 2000, ωστόσο η ένταση κλιμακώθηκε τη δεκαετία του 2010 μετά την ανακάλυψη σημαντικών αποθεμάτων φυσικού αερίου στην περιοχή.¹¹ Η τουρκική στρατηγική στην Ανατολική Μεσόγειο κατέστη σαφώς επιθετικότερη την άνοιξη του 2019, με την αναγγελία γεωτρήσεων βορειοανατολικά και δυτικά της Κύπρου.¹² Η κατάσταση οξύνθηκε περαιτέρω τον Αύγουστο του 2020, λίγες ημέρες μετά την υπογραφή της συμφωνίας οριοθέτησης ΑΟΖ μεταξύ Ελλάδας και Αιγύπτου, την οποία η Άγκυρα κήρυξε άκυρη.¹³

Ακολουθώντας το αναθεωρητικό δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας» (Mavi Vatan), η Τουρκία απέστειλε το σειсмоγραφικό σκάφος Oruc Reis νότια του Καστελλόριζου, συνοδευόμενο από πολεμικά πλοία, επιδιώκοντας τη δημιουργία τετελεσμένων.¹⁴ Η Ελλάδα αντέδρασε ακαριαία, θέτοντας το σύνολο των ναυτικών της δυνάμεων σε πλήρη επιφυλακή.¹⁵ Η ελληνική κυβέρνηση χαρακτήρισε τις τουρκικές κινήσεις προκλητικές και επιθετικές, δηλώνοντας το αναφαίρετο δικαίωμά της για επέκταση των χωρικών υδάτων στα 12 ναυτικά μίλια.¹⁶ Η κρίση έφτασε στο αποκορύφωμά της στις 12 Αυγούστου με τη σύγκρουση της ελληνικής φρεγάτας «Λήμνος» με την τουρκική «Kemal Reis», γεγονός που έφερε τις δύο χώρες στο χείλος μιας γενικευμένης θερμής σύγκρουσης.¹⁷

Νομική Διάσταση

Η κρίση ανέδειξε τη σύγκρουση δύο εκ διαμέτρου αντίθετων νομικών προσεγγίσεων. Η Τουρκία, επικαλούμενη την αρχή της ευτιδικίας, υποστήριξε ότι τα ελληνικά νησιά δεν δικαιούνται πλήρη επήρεια σε ΑΟΖ και υφαλοκρηπίδα.¹⁸ Αντιθέτως, η Αθήνα στηρίχθηκε στο Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS) και τη διεθνή νομολογία, υπογραμμίζοντας ότι ακόμη και μικρά κατοικημένα νησιά, όπως η Μεγίστη, διαθέτουν πλήρη δικαιώματα θαλάσσιας δικαιοδοσίας.¹⁹ Η αντιπαράθεση εντάθηκε λόγω της μη κύρωσης της UNCLOS από την Τουρκία, η οποία πρόκρινε το εθιμικό δίκαιο.²⁰ Η νομική διάσταση διαμορφώθηκε περαιτέρω από το πλαίσιο των συμφωνιών Τουρκίας-Λιβύης (2019) και Ελλάδας-Αιγύπτου (2020). Οι συμφω-

νίες αυτές λειτούργησαν ως «νομικά-διπλωματικά τετελεσμένα», αναγάγοντας τη διαμάχη από το επίπεδο διεκδικήσεων σε εκείνο των συμβατικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων.²¹

Στρατηγική και Διπλωματική Ανάλυση

Η Άγκυρα χρησιμοποίησε τη λεγόμενη «διπλωματία της κανονιοφόρου» ως εργαλείο εξαναγκαστικής διπλωματίας (coercive diplomacy), επιχειρώντας de facto επέκταση των διεκδικήσεων της και αμφισβήτηση της ελληνοαιγυπτιακής συμφωνίας.²² Η Ελλάδα, αντιλαμβανόμενη την απειλή, υιοθέτησε μια στρατηγική-εξισορρόπησης και αποτροπής.²³ Η ελληνική πλευρά συνδύασε την άμεση στρατιωτική ανάπτυξη με μια εκτεταμένη διεθνή διπλωματική εκστρατεία ενημέρωσης. Παράλληλα, επένδυσε στη θεσμική εξισορρόπηση μέσω της ΕΕ και περιφερειακών συμμαχιών με τη Γαλλία, την Αίγυπτο, τα ΗΑΕ και το Ισραήλ. Η κρίση κατέδειξε ότι η επιτυχής αποτροπή τετελεσμένων προϋποθέτει τον συντονισμό στρατιωτικής ετοιμότητας και διπλωματικής ισχύος.

Διεθνείς Αντιδράσεις και Συμπεράσματα

Η διεθνής αντίδραση λειτούργησε ως μέτρο νομιμοποίησης της ελληνικής στάσης, οδηγώντας την Τουρκία σε σταδιακή απομόνωση.²⁴ Η ΕΕ είχε ήδη από το 2019 χαρακτηρίσει τις τουρκικές ενέργειες παράνομες, επιβάλλοντας περιοριστικά μέτρα, μειώνοντας την προενταξιακή βοήθεια και αναστέλλοντας διαλόγους υψηλού επιπέδου. Ο αποκλεισμός της Τουρκίας από το Philia Forum το 2021 και οι αυστηρές προειδοποιήσεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου αποτύπωσαν το πλήγμα στην αξιοπιστία της Άγκυρας.

Η Ελλάδα έλαβε ουσιαστική στήριξη από τη Γαλλία, η οποία ενίσχυσε τη στρατιωτική της παρουσία στην περιοχή και συμμετείχε σε ασκήσεις, όπως η «EUNOMIA». Ωστόσο, η ελληνική προσπάθεια για την επιβολή σκληρών οικονομικών κυρώσεων προσέκρουσε στην επιφυλακτική στάση της Γερμανίας, της Ιταλίας και της Ισπανίας, οι οποίες λόγω εμπορικών δεσμών προέκριναν «ήπια» μέτρα.²⁵

Εικόνα 2: Στρατηγικές πυρηνικές εγκαταστάσεις του Ιράν

Πηγή: «Τι γνωρίζουμε για τις πυρηνικές εγκαταστάσεις του Ιράν», *Το Βήμα*, 13 Ιουνίου 2025, <https://www.tovima.gr/2025/06/13/world/ti-gnorizoume-giatis-pyrinikes-egkatastaseis-tou-iran>.

Ιστορικό Πλαίσιο και Κλιμάκωση της Έντασης

Το Ιράν ξεκίνησε μια πολυετή προσέγγιση σταδιακής μη συμμόρφωσης των περιορισμών στα πυρηνικά προγράμματα, με την αύξηση των αποθεμάτων εμπλουτισμένου ουρανίου και την εγκατάσταση προηγμένων φυγοκεντρικών μηχανών.²⁶ Η άρνηση του Ιράν στις αρχές του 2025 να σταματήσει τις υπόψη ενέργειες, παρά τη διπλωματική παρέμβαση των ΗΠΑ, είχε ως αποτέλεσμα την κήρυξη του επίσημα από τον Διεθνή Οργανισμό Ατομικής Ενέργειας (ΔΟΑΕ) ως μη συμμορφούμενο κράτος.²⁷ Το Ισραήλ ξεκίνησε τον πόλεμο που έμεινε γνωστός ως «πόλεμος των 12 ημερών».²⁸ Η επιχείρηση αυτή, με την ονομασία “Rising Lion”, είχε ως στόχο να υποβαθμίσει σημαντικά ή να καταστρέψει τις κύριες εγκαταστάσεις του πυρηνικού προγράμματος του Ιράν.²⁹

Με συντονισμένες επιχειρήσεις, οι Ισραηλινές Αμυντικές Δυνάμεις (IDF), σε συνεργασία με τις Ηνωμένες Πολιτείες, επέφεραν ισχυρά και ακριβή πλήγματα σε κρίσιμες ιρανικές στρατιωτικές υποδομές, ιδίως στις βαθιά οχυρωμένες πυρηνικές εγκαταστάσεις της χώρας.³⁰ Οι επιθέσεις προκάλεσαν σοβαρές ζημιές και καθυστέρησαν το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν μόνο κατά ένα ή δύο χρόνια.³¹ Παρά την προφανή επιτυχία σε τακτικό επίπεδο, η επιτυχία σε στρατηγικό επίπεδο ήταν στην καλύτερη περίπτωση αβέβαιη και ο δαπανηρός αυτός πόλεμος ουσιαστικά δεν κατάφερε να φέρει το Ιράν και τις ΗΠΑ πιο κοντά σε μια συμφωνία.³²

Νομική Διάσταση

Η επίθεση του Ισραήλ εναντίον του Ιράν αποτελεί μια εξαιρετικά αμφιλεγόμενη πολεμική ενέργεια, η οποία, από νομικής πλευράς, μελετάται διεθνώς σε πολλά επίπεδα. Το Ισραήλ, χωρίς να παρουσιάσει πειστικά στοιχεία για την ύπαρξη μιας πραγματικά επικείμενης μαζικής επίθεσης από το Ιράν, θεώρησε ότι ο συνδυασμός ύπαρξης εκατοντάδων ιρανικών πυραύλων, επιθέσεων και επιτάχυνσης του πυρηνικού προγράμματος, δικαιολογούσε την εκτέλεση πληγμάτων στο Ιράν ως ενέργεια αυτοάμυνας.³³ Τυχόν χαρακτηρισμός της υπόψη ενέργειας ως ενέργειας αυτοάμυνας θα διεύρυνε επικίνδυνα τους όρους άσκησης νόμιμης βίας από τα κράτη, ανοίγοντας τον δρόμο για γενικευμένη κατάχρηση. Η επίθεση ερμηνεύεται κυρίως ως προφυλακτικός πόλεμος, ο οποίος διαβρώνει τα όρια της νόμιμης αυτοάμυνας και δημιουργεί επικίνδυνο προηγούμενο νομιμοποίησης προφυλακτικής βίας.³⁴

Στρατηγική και Διπλωματική Ανάλυση

Η στρατηγική και διπλωματική διάσταση καθορίστηκε από τις επιδιώξεις κάθε πλευράς: το Ισραήλ στόχευε στην άρση της υπαρξιακής για το δικό τους κράτος απειλής του πυρηνικού προγράμματος, ενώ το Ιράν επεδίωκε να διατηρήσει την αποτρεπτική του ικανότητα χωρίς να οδηγηθεί σε πλήρη πόλεμο.³⁵ Η ισραηλινή κυβέρνηση χρησιμοποίησε προληπτική χρήση βίας και, εκτελώντας επιθετική άμυνα, επέφερε πλήγματα που ουσιαστικά καθυστέρησαν και δεν ανέστειλαν το πυρηνικό πρόγραμμα. Το Ιράν απάντησε άμεσα και μαζικά στα ισραηλινά πλήγματα με εκατοντάδες πυραύλους και drones. Στον διπλωματικό τομέα, το Ισραήλ επεδίωξε την εμπλοκή των ΗΠΑ και ακολούθησε τη διπλωματία των τετελεσμένων. Το

Ιράν, αντίθετα, προσπάθησε να εργαλειοποιήσει τον ρόλο του θύματος και στήριξε μεγάλο μέρος της διπλωματικής του άμυνας σε Ρωσία, Κίνα και χώρες του Οργανισμού Συνεργασίας της Σαγκάης, ενώ ανέστειλε τη συνεργασία με τον Διεθνή Οργανισμό Ατομικής Ενέργειας (ΔΟΑΕ/ΙΑΕΑ).

Διεθνείς Αντιδράσεις και Συμπεράσματα

Υπήρξε γενικευμένη αμφισβήτηση της νομιμότητας της ισραηλινής επίθεσης τόσο από νομικούς κύκλους όσο και διεθνείς οργανισμούς.³⁶ Η ενέργεια αντιμετωπίζεται ευρέως ως παράνομη χρήση βίας και για ορισμένους ως πράξη επιθετικότητας, καθώς δεν πληροί τις προϋποθέσεις που τίθενται για να γίνει δεκτή ως νόμιμη αυτοάμυνα.³⁷ Καταγράφονται πολλές τοποθετήσεις κρατών που θεωρούν την επιχείρηση παραβίαση των υποχρεώσεων του Ισραήλ, ενώ την ιρανική ανταπόδοση πιο κοντά στη λογική της αυτοάμυνας.³⁸ Οι ΗΠΑ στήριξαν πολιτικά την ισραηλινή αφήγηση περί υπαρξιακής απειλής, ενώ ο ΟΗΕ και η ΕΕ καταδίκασαν την κλιμάκωση, προειδοποιώντας για τους κινδύνους επιθέσεων σε πυρηνικές εγκαταστάσεις. Σημαντικό πλήγμα υπέστη ο μηχανισμός ελέγχου της Διεθνούς Υπηρεσίας Ατομικής Ενέργειας, ο οποίος μετά το πέρας των επιχειρήσεων δεν είχε πλέον πρόσβαση στη διενέργεια ελέγχου. Συμπερασματικά, η επίθεση ανέδειξε νομικές αντιπαραθέσεις, αποκαλύπτοντας γεωπολιτικά ρήγματα, υπονομεύοντας ευρωπαϊκούς μηχανισμούς ελέγχου και δημιουργώντας επικίνδυνα προηγούμενα για τη διεθνή ασφάλεια.

Συγκριτική Ανάλυση, Προτάσεις - Κίνδυνοι

Συγκριτική Ανάλυση Νομικής Συμβατότητας

Η συγκριτική αξιολόγηση της νομικής συμβατότητας αναδεικνύει τη στρατηγική υπεροχή της προληπτικής αποτροπής έναντι της προληπτικής χρήσης βίας. Στην κρίση του 2020, η Ελλάδα αντιμετώπισε την τουρκική στρατηγική εξαναγκασμού και δημιουργίας τετελεσμένων μέσω της στρατηγικής άρνησης, διασφαλίζοντας την πλήρη νομιμότητα των ενεργειών της σύμφωνα με τον Χάρτη του ΟΗΕ. Αντίθετα, στην επίθεση του 2025, το Ισραήλ επιχείρησε να εξουδετερώσει την ιρανική στρατηγική πυρηνικού κατωφλίου (threshold state) με ένα προληπτικό πλήγμα, το οποίο όμως στερούνταν του θεμελιώδους κριτηρίου του επικείμενου κινδύνου, προκαλώντας έντονη διεθνή αμφισβήτηση.³⁹ Συμπερασματικά, η διεθνής νομιμοποίηση έγειρε σαφώς υπέρ της ελληνικής αμυντικής στάσης, ενώ η ισραηλινή ενέργεια χαρακτηρίστηκε από πολλούς ως παραβίαση της εδαφικής ακεραιότητας.⁴⁰

Συγκριτική Ανάλυση Στρατηγικής Αποτελεσματικότητας

Η χρησιμοποίηση προληπτικής χρήσης βίας από το Ισραήλ το 2025 ανέδειξε τη στρατηγική αποτυχία στη διαχείριση κινδύνου, ωθώντας τη Μέση Ανατολή στο χείλος ενός ολοκληρωτικού πολέμου.⁴¹ Για την ελληνική στρατηγική στα ΘΕ Αιγαίου και Θράκης, το μακροπρόθεσμο κέρδος εδράζεται στην ανάδειξη της περιοχής ως «ασφαλούς διαδρόμου» για κρίσιμους ενεργειακούς και ψηφιακούς κόμβους.

Αντίθετα, η αποτροπή που εδράζεται στο διεθνές δίκαιο και στην ανάδειξη των κρίσιμων γεωπολιτικών κόμβων στο Αιγαίο και τη Θράκη ως διεθνών αγα-

θών, όχι μόνο απομονώνει διπλωματικά την Τουρκία, αλλά μετατρέπει την ελληνική κυριαρχία σε διεθνή αναγκαιότητα, σε αντίθεση με τη μονομερή βία που υπονομεύει την αξιοπιστία και τις συμμαχίες ενός κράτους. Η συγκριτική ανάλυση της στρατηγικής αποτελεσματικότητας καταδεικνύει ότι το μακροπρόθεσμο στρατηγικό κέρδος συνδέεται άρρηκτα με τη σταθερότητα και την προβλεψιμότητα του περιβάλλοντος ασφαλείας. Στην κρίση του 2020, η ελληνική αποτροπή μέσω άρνησης λειτούργησε ως επιτυχημένο εργαλείο ελεγχόμενης κλιμάκωσης, εδραιώνοντας την εικόνα της Ελλάδας ως αξιόπιστου πυλώνα σταθερότητας.⁴²

Συγκριτική Ανάλυση Διεθνών Αντιδράσεων

Η συγκριτική αξιολόγηση των διεθνών αντιδράσεων αναδεικνύει το χάσμα νομιμοποίησης μεταξύ των δύο προσεγγίσεων. Στην κρίση του 2020, η διεθνής στάση λειτούργησε ως μέτρο νομιμοποίησης της ελληνικής άμυνας και στρατηγικής απομόνωσης της Τουρκίας. Η Ελλάδα εξασφάλισε την αλληλεγγύη της ΕΕ και τη στρατιωτική στήριξη της Γαλλίας μέσω της άσκησης «EUNOMIA», παρά τις ήπιες κυρώσεις στην Τουρκία, εξαιτίας των εμπορικών δεσμών ορισμένων εταίρων με αυτήν. Αντιθέτως, η ισραηλινή επίθεση του 2025 αντιμετωπίστηκε ευρέως ως παράνομη επιθετική χρήση βίας, καθώς στερούνταν του θεμελιώδους κριτηρίου του επικείμενου κινδύνου. Παρά την πολιτική κάλυψη των ΗΠΑ περί υπαρξιακής απειλής, ο ΟΗΕ και η ΕΕ καταδίκασαν την κλιμάκωση, η οποία υπονόμωσε τελικά τον μηχανισμό ελέγχου του ΔΟΑΕ.

Στρατηγική Εφαρμογή της Ανάλυσης για την Ελλάδα

Η ενδεδειγμένη στρατηγική πρέπει να εξελιχθεί σε μια στρατηγική πολυεπίπεδης διασύνδεσης. Η Ελλάδα δύναται, εκμεταλλευόμενη τους ενεργειακούς - ψηφιακούς κόμβους, να μετατρέψει την εδαφική της κυριαρχία σε διεθνή αναγκαιότητα. Έτσι, η προληπτική αποτροπή γίνεται μια συλλογική απαίτηση της διεθνούς κοινότητας για τη διατήρηση της ροής ενέργειας και ασφάλειας. Η «Στρατηγική Εμπλοκή των Συμμάχων» εστιάζει στη μετατροπή ελληνικών υποδομών σε οργανικά τμήματα της ευρωατλαντικής αρχιτεκτονικής. Συμπερασματικά, η Ελλάδα θωρακίζει την ΑΟΖ και τα χερσαία σύνορά της, όχι μέσω ενός προληπτικού πλήγματος, αλλά μέσω της Επιχειρησιακής Διεθνοποίησης.

Στρατηγική Εφαρμογή της Ανάλυσης για την Ελλάδα

Πρακτικά, η εφαρμογή της υπόψη στρατηγικής προτείνεται να εφαρμοσθεί όπως παρακάτω:

α. Στο ΘΕ Θράκης, με αναβάθμιση της Αλεξανδρούπολης σε «Μόνιμο Στρατηγικό Κέντρο Εφοδιασμού του NATO» (NATO Logistics) με κατάθεση επίσημης πρότασης στο Βορειοατλαντικό Συμβούλιο (NAC) συνοδευόμενη από την υπογραφή εξειδικευμένων Συμφωνιών Καθεστώτος Δυνάμεων (SOFAs) για τη μόνιμη παρουσία πολυεθνικών επιτελικών πυρήνων στις υποδομές.

β. Στο ΘΕ Θράκης, με πρόταση στη Συμμαχική Διοίκηση Μετασχηματισμού (Allied Command Transformation - ACT), για ίδρυση ενός «Πολυεθνικού Κέντρου Αντιμετώπισης Υβριδικών Απειλών» στην Ορεστιάδα. Η υλοποίηση δύναται να επιτευχθεί, με μόνιμη τοποθέτηση αξιωματικών-συνδέσμων από τη Frontex και το NATO Hybrid Fusion Cell, μετατρέποντας τη διαχείριση των ροών σε συλλογική αμυντική λειτουργία.

γ. Στο ΘΕ Αιγαίου, πρωτοβουλία για τη δημιουργία ενός Πρωτοκόλλου Άμεσης Αντίδρασης (Automatic Response Protocol) εντός της PESCO. Σκοπός είναι ο νομικός προσδιορισμός της προσβολής υποθαλάσσιων καλωδίων/αγωγών ως απειλή κατά της ευρωπαϊκής συνοχής, ενεργοποιώντας αυτόματα διπλωματικές ρήτρες αλληλεγγύης.

δ. Στο ΘΕ Αιγαίου, με εγκατάσταση δικτύου προηγμένων πολυαισθητήρων (UAVs μακράς εμβέλειας και υποβρύχιων sonar) κατά μήκος των ενεργειακών κόμβων στο Αιγαίο με συγχρηματοδότηση κρατών που έχουν ανάλογα συμφέροντα στην περιοχή και ενσωμάτωση όλων των ληφθέντων δεδομένων σε ένα κοινό C4ISR σύστημα με τους συγχρηματοδοτούντες, καθιστώντας τους «συμμέτοχους» στην επιτήρηση του βυθού.

ε. Στο ΘΕ Αιγαίου με συγκρότηση μιας μόνιμης Task Force (με συμμετοχή Γαλλίας, Ισραήλ και ΗΠΑ) για την προστασία των υποθαλάσσιων ενεργειακών και ψηφιακών διασυνδέσεων. Με αυτό τον τρόπο, η παρενόχληση κρίσιμων υποδομών στο Αιγαίο θα εκλαμβάνεται ως προσβολή συμμαχικών στρατιωτικών στόχων υψηλής αξίας, ενεργοποιώντας πολυμερείς μηχανισμούς αντίδρασης.

Ο πρωταρχικός κίνδυνος της προτεινόμενης στρατηγικής, η οποία ουσιαστικά προάγει μια θεσμική παγίδευση των συμμάχων κρατών, έγκειται στην πιθανή απροθυμία ή αδράνεια των συμμάχων να αναλάβουν ενεργό δράση σε περίπτωση κρίσης, παρά την ύπαρξη κοινών συμφερόντων στους ενεργειακούς και ψηφιακούς κόμβους. Ενώ η παρουσία πολυεθνικών συμφερόντων στη Θράκη και το Αιγαίο λειτουργεί ως μέσο θεσμικής διασύνδεσης των συμμάχων κρατών, υφίσταται το ρίσκο της προσπάθειας αποκλιμάκωσης μιας ενδεχόμενης κρίσης από πλευράς εταίρων, οι οποίοι ενδέχεται να πιέσουν την Αθήνα για στρατηγικές υποχωρήσεις, προκειμένου να διασφαλιστεί η απρόσκοπτη λειτουργία των υποδομών, υπονομεύοντας τελικά τα εθνικά κυριαρχικά δικαιώματα. Επιπλέον, η απόλυτη εξάρτηση από τη διεθνή νομιμοποίηση απαιτεί διαρκή και λεπτό διπλωματικό χειρισμό, καθώς οποιαδήποτε ελληνική ενέργεια που θα μπορούσε να ερμηνευτεί ως μονομερής κλιμάκωση κινδυνεύει να ακυρώσει το πλεονέκτημα του «αμυνόμενου» και να ενεργοποιήσει το αναθεωρητικό αφήγημα του αντιπάλου. Θα πρέπει λοιπόν να προετοιμάζεται και μια εναλλακτική στρατηγική, η οποία θα εστιάζει στην ενίσχυση της στρατηγικής αυτονομίας της χώρας και της ικανότητας αυτόνομης στρατηγικής άρνησης με την προετοιμασία και ενίσχυση των ΕΔ της χώρας.

Στον αντίποδα, η μελέτη της επίθεσης του Ισραήλ κατά του Ιράν το 2025 αναδεικνύει τους σοβαρούς κινδύνους της προληπτικής χρήσης βίας για ένα κράτος, όπως η Ελλάδα. Όπως καταδείχθηκε, η επιλογή αυτή οδηγεί σε άμεση διάβρωση της διεθνούς νομιμοποίησης, μετατρέποντας το κράτος σε επιτιθέμενο στα μάτια του διεθνούς δικαιικού συστήματος και προκαλώντας τη γενικευμένη απομόνωση. Ο κίνδυνος μιας ανεξέλεγκτης περιφερειακής κλιμάκωσης και η αποτυχία οριστικής εξάλειψης της απειλής υπογραμμίζουν ότι η προληπτική βία αποτελεί μια επιλογή υψηλού ρίσκου και αβέβαιου στρατηγικού οφέλους.

Για την Ελλάδα, η μεγαλύτερη πρόκληση παραμένει η διατήρηση της αποτρεπτικής αξιοπιστίας, χωρίς τη διολίσθηση σε πρακτικές που παραβιάζουν τον Χάρτη του ΟΗΕ. Ο κίνδυνος αδράνειας είναι εξίσου σοβαρός με αυτόν της υπεραντίδρασης, καθώς η μη ανάδειξη της γεωπολιτικής αξίας των ΘΕ Αιγαίου και Θράκης αφήνει χώρο για την παγίωση τετελεσμένων (fait accompli), όπως επιχει-

ρήθηκε το 2020. Συνεπώς, η πρόκληση για την Ελλάδα έγκειται στην επίτευξη ισορροπίας μεταξύ της εθνικής άμυνας και των ζωτικών επιχειρησιακών αναγκών του NATO και της ΕΕ, ώστε η προστασία της ελληνικής επικράτειας να αποτελεί συστημική αναγκαιότητα για τη διεθνή ασφάλεια και όχι απλή διμερή υποχρέωση.

Συμπέρασμα

Το παρόν άρθρο τεκμηριώνει την αναγκαιότητα υιοθέτησης μιας καινοτόμου στρατηγικής, διεθνοποιημένης αποτροπής και θεσμικής δεσμευσης των συμμάχων, η οποία μετατρέπει και αναδεικνύει την ελληνική κυριαρχία στα Θέατρα Επιχειρήσεων (ΘΕ) Αιγαίου και Θράκης, σε ζωτική προϋπόθεση για τη διεθνή ασφάλεια. Μέσα από τη συγκριτική αξιολόγηση της κρίσης του 2020 και της ισραηλινής επίθεσης του 2025, επισημαίνεται ότι η χρυσή τομή για τη στρατηγική της Ελλάδας έγκειται στην απόρριψη της προληπτικής χρήσης βίας, η οποία αποδείχθηκε νομικά έωλη και στρατηγικά ατελέσφορη στην περίπτωση του Ισραήλ, καθώς στερούνταν του θεμελιώδους κριτηρίου του επικείμενου κινδύνου. Αντιθέτως, η ελληνική στάση το 2020, εδραιωμένη στη «στρατηγική άρνησης» και στη συμβατότητα με τον Χάρτη του ΟΗΕ και την UNCLOS, διασφάλισε τη διεθνή νομιμοποίηση και την απομόνωση του τουρκικού αναθεωρητισμού.

Κατόπιν των παραπάνω, προτείνεται η πρακτική ενίσχυσης υλοποίησης δόγματος που αναφέρθηκε, μέσω της θεσμικής αναβάθμισης της Αλεξανδρούπολης σε μόνιμο στρατηγικό κέντρο εφοδιασμού του NATO και της ίδρυσης Πολυεθνικού Κέντρου Αντιμετώπισης Υβριδικών Απειλών στην Ορεσιτιάδα, με συμμετοχή της Frontex. Στο Αιγαίο, η στρατηγική επιτάσσει τη δημιουργία «Πρωτοκόλλου Άμεσης Αντίδρασης» εντός της PESCO και τη συγκρότηση μιας μόνιμης Δύναμης Ταχείας Αντίδρασης για την προστασία υποθαλάσσιων υποδομών, δημιουργώντας ένα de facto «tripwire effect». Η αντίστροφη εργαλειοποίηση των μεταναστευτικών ροών, συμπληρώνει αυτό το πλέγμα, καθιστώντας την ελληνική άμυνα συλλογική ανάγκη της διεθνούς κοινότητας. Τέλος, σε περίπτωση συμμαχικής απροθυμίας ή αδυναμίας συμβολής, η διατριβή προκρίνει ένα εναλλακτικό σχέδιο ενίσχυσης της στρατηγικής αυτονομίας μέσω εγχώριων συστημάτων άρνησης, διασφαλίζοντας ότι κάθε επιβουλή θα είναι απαγορευτικά κοστοβόρα.

Παράλληλα, η έρευνα αναδεικνύει νέα ερωτήματα που χρήζουν διερεύνησης λόγω, των διεθνών εξελίξεων: πώς επαναπροσδιορίζεται ο επικείμενος κίνδυνος στην εποχή των κυβερνοεπιθέσεων, πώς κατοχυρώνεται νομικά η θεσμική δέσμευση για την αποφυγή συμμαχικής αδράνειας, και ποιες θα είναι οι συνέπειες για το διεθνές δίκαιο αν το προηγούμενο της προληπτικής βίας του 2025 υιοθετηθεί ευρύτερα. Συμπερασματικά, οι Έλληνες ηγέτορες οφείλουν να επενδύσουν στη συστημική εμπλοκή των συμμάχων, μετατρέποντας την εθνική κυριαρχία σε αναπόσπαστο κρίκο της παγκόσμιας εφοδιαστικής αλυσίδας και σταθερότητας.

1. Διευκρινίζεται ότι η συγγραφή του παρόντος άρθρου πραγματοποιήθηκε πριν από την έναρξη των στρατιωτικών επιχειρήσεων των Ηνωμένων Πολιτειών και του Ισραήλ εναντίον του Ιράν, οι οποίες ξεκίνησαν στις 28 Φεβρουαρίου 2026.
2. Σουν Τσου, *Η Τέχνη του Πολέμου*: Ανάλυση, μτφ. Αθανάσιος Πλατιάς και Κωνσταντίνος Κολιόπουλος (Αθήνα: Δίαυλος, 2015), 180.
3. *Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών*, άρθρα 2(4) και 51.
4. Robert Y. Jennings, "The Caroline and McLeod Cases," *American Journal of International Law* 32, no. 1 (1938): 89, <https://doi.org/10.2307/2190632>
5. Michael Walzer, *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*,

- 5th ed. (New York: Basic Books, 2015), 82–85.
6. The White House, *The National Security Strategy of the United States of America* (Washington, DC: The White House, September 2002), 15.
 7. Robert Allan Doughty, *The Seeds of Disaster: The Development of French Army Doctrine, 1919–1939* (Hamden, CT: Archon Books, 1985), 158–162.
 8. Christine Gray, *International Law and the Use of Force*, 5th ed. (Oxford: Oxford University Press, 2018), 209.
 9. Michael Byers, *War Law: Understanding International Law and Armed Conflict* (London: Atlantic Books, 2005), 71.
 10. International Crisis Group, *Turkey-Greece: From Maritime Brinkmanship to Dialogue*, Europe Report no. 263 (Brussels: International Crisis Group, May 2021), 3.
 11. Sinem Adar and İlke Toygür, *Turkey, the EU and the Eastern Mediterranean Crisis: Militarization of Foreign Policy and Power Rivalry*, SWP Comment 62/2020 (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik – German Institute for International and Security Affairs, 2020), 1, <https://doi.org/10.18449/2020C62>.
 12. Veronica Vidotto, “Italy and Turkey in the Mediterranean: Challenges and Opportunities for Cooperation” (PhD diss., Università Ca’ Foscari Venezia, 2020–2021), 74.
 13. Oya Dursun-Özkanca, *EU-NATO Relations: The Impact of the Eastern Mediterranean Tensions* (Elizabethtown, PA: Elizabethtown College, 2025), 9.
 14. International Crisis Group, *Turkey-Greece: From Maritime Brinkmanship to Dialogue*, Europe Report no. 263 (Brussels: International Crisis Group, May 2021), 3.
 15. International Crisis Group, *Turkey-Greece*, 89.
 16. Michaël Tanchum, *Eastern Mediterranean in Uncharted Waters: Perspectives on Emerging Geopolitical Realities* (Ankara: Konrad-Adenauer-Stiftung, 2021), 42.
 17. Tanchum, *Eastern Mediterranean in Uncharted Waters*, 4.
 18. Ferhan Oral, “Is the Crisis in the Eastern Mediterranean about Energy or Sovereignty?,” *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 18, no. 71 (2021): 45–48.
 19. United Nations, *United Nations Convention on the Law of the Sea* (New York: United Nations, 1982), art. 121(2).
 20. Christian Schaller, *Hardly Predictable and Yet an Equitable Solution: Delimitation by Judicial Process as an Option for Greece and Turkey in the Eastern Mediterranean*, SWP Research Paper (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik – German Institute for International and Security Affairs, 2022), 6–9.
 21. Ayman Z. Abul-Ela, “The Egypt-Greece Maritime Boundary Agreement and Its Regional Implications,” *Cairo Center for Strategic Studies* (2021): 7–8.
 22. Galip Dalay, “Turkey, Europe, and the Eastern Mediterranean: Charting a Way Out of the Current Deadlock,” *Brookings*, January 28, 2021, 7, <https://www.brookings.edu/articles/turkey-europe-and-the-eastern-mediterranean-charting-a-way-out-of-the-current-deadlock/>
 23. Αθανάσιος Σδράκας, “Crisis Management in Greek-Turkish Relations from 1974 to the Present” (Master’s thesis, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2021), 51.
 24. Özkanca, *EU-NATO Relations*, 11.
 25. Σδράκας, “Crisis Management in Greek-Turkish Relations”, 45.
 26. Alexander K. Bollfrass, “Iran Nuclear Negotiations Snap Back to the Past,” International Institute for Strategic Studies, October 24, 2025, <https://www.iiss.org/online-analysis/online-analysis/2025/10/iran-nuclear-negotiations-snap-back-to-the-past/>
 27. Bollfrass, “Iran Nuclear Negotiations.”
 28. Philip Loft, *Iran: Impacts of June 2025 Israel and US Strikes*, House of Commons Library Research Briefing CBP-10292 (London: House of Commons Library, July 22, 2025), 15, <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-10292/>.
 29. Hamidreza Azizi and Erwin van Veen, “The EU’s Response to Israel’s Assault on Iran: The Justified, the Hypocritical and the Vacuous,” *Clingendael Institute*, July 1, 2025, <https://www.clingendael.org/publication/eus-response-israels-assault-iran-justified-hypocritical-and-vacuous>.

30. Shay Shabtai and Eitan Shamir, eds., *The Israel–Iran War: Israel’s New Strategic Opening* (Ramat Gan: Begin-Sadat Center for Strategic Studies, Bar-Ilan University, 2025), <https://besacenter.org/wp-content/uploads/2025/90902/>
31. Hugo Lowell, “Pentagon Says US Strikes Set Back Iran Nuclear Program ‘One to Two Years’,” *The Guardian*, July 3, 2025, <https://www.theguardian.com/us-news/2025/jul/02/us-strikes-iran-pentagon-trump>.
32. Ellie Geranmayeh, *Israel and Iran on the Brink: Preventing the Next War, Brief* (Paris: European Union Institute for Security Studies, October 3, 2025), 7, <https://www.iss.europa.eu/publications/briefs/israel-and-iran-brink-preventing-next-war>.
33. Nicholas Tsagourias, “Assessing the Legality of Israel’s Action Against Iran Under International Law,” *Articles of War*, Lieber Institute for Law and Warfare, June 20, 2025, <https://lieber.westpoint.edu/assessing-legality-israels-action-iran-international-law/>.
34. Alexander Gilder, “Israeli Strikes on Iran: Expert Comments on Legality,” *University of Reading*, June 19, 2025, <https://www.reading.ac.uk/news/2025/Expert-Comment/Israeli-strikes-on-iran-expert-comments-on-legality>.
35. Geranmayeh, *Israel and Iran on the Brink*, 8.
36. International Commission of Jurists, “Israel/Iran: Israel’s Attack on Iran Violates International Law, Threatening Peace and Security,” June 13, 2025, <https://www.icj.org/israel-iran-israels-attack-on-iran-violates-international-law-threatening-peace-and-security/>.
37. Sondos Asem, “Israel’s War on Iran Is Crime of Aggression, Not Legal Self-Defence, Say Experts,” *Middle East Eye*, June 13, 2025, <https://www.middleeasteye.net/news/israel-attack-iran-amounts-crime-aggression-scholars-say>.
38. Mahsa Dini and Forouzan Marzbani, “Legal-Political Analysis of Israel’s Military Attack on Iran under the Pretext of Preemptive Self-Defense and the Issue of Collateral Damage,” *Human Rights in Iran Unit*, October 23, 2025, <https://www.hriui.com/en/legal-political-analysis-of-israels-military-attack-on-iran-under-the-pretext-of-preemptive-self-defense-and-the-issue-of-collateral-damage/>
39. Tsagourias, “Assessing the Legality of Israel’s Action”, 6.
40. International Commission of Jurists, “Israel/Iran: Israel’s Attack on Iran Violates International Law.”
41. Lowell, “Pentagon Says US Strikes Set Back Iran Nuclear Program”.
42. Δημήτριος Τσαϊλάς, «Η αποτροπή μέσω άρνησης θα είναι το συγκριτικό πλεονέκτημά μας», *Geopolitics & Daily News*, 3 Απριλίου 2023, <https://geopolitics.iisca.eu/2023/04/03/%ce%b7-%ce%b1%cf%80%ce%bf%cf%84%cf%81%ce%bf%cf%80%ce%ae-%ce%bc%ce%ad%cf%83%cf%89-%ce%ac%cf%81%ce%bd%ce%b7%cf%83%ce%b7%cf%82-%ce%b8%ce%b1-%ce%b5%ce%af%ce%bd%ce%b1%ce%b9-%cf%84%ce%bf-%cf%83%cf%85%ce%b3/>.

Βιογραφικό Σημείωμα

Ο Ανχης (ΠΖ) Κυριάκος Καραγαβριηλίδης, γεννήθηκε στη Δράμα το 1982. Αποφοίτησε από τη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων το 2005. Κατά την διάρκεια της επαγγελματικής του σταδιοδρομίας υπηρέτησε σε διάφορες θέσεις, μεταξύ άλλων, από τον Ιούλιο 2011 έως Ιανουάριο 2012 ως Διοικητής του Εθνικού Στοιχείου Πληροφοριών στο Κόσσοβο, από το 2017 έως και το 2019 ως Διευθυντής 2^{ου} ΕΓ/ΕΛΔΥΚ 3/1/ΔΕΜ, από το 2019 έως το 2022 ως επιτελής σχεδίων του 3^{ου} ΕΓ/29 Μ/Π ΤΑΞΠΖ και από το 2022 έως το 2024 ως Υποδιοικητής του 646 Μ/Κ ΤΠ. Φοίτησε σε όλες τις σχολές και τα σχολεία του όπλου του ενώ είναι απόφοιτος του Βασικού Σχολείου HUMINT. Κατέχει δίπλωμα μεταπτυχιακών σπουδών στις «Αναβαθμισμένες Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Σπουδές» του τμήματος Νομικής του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου και γνωρίζει την Αγγλική, Ισπανική και Ιταλική γλώσσα. Είναι έγγαμος με δύο τέκνα.

Αδελφοκτόνα Πυρά στους Ελληνικούς Πολέμους: Η Σκληρή Πραγματικότητα της Ομίχλης του Πολέμου

του Ταγματάρχη (ΠΖ) Αντώνιου Μουρτζίλα,
Σπουδαστή της 23^{ης} ΕΣ, της ΑΔΙΣΠΟ

Σύνοψη

Τα αδελφοκτόνα πυρά αποτελούν διαχρονικό και εγγενές επιχειρησιακό ρίσκο της διεξαγωγής του πολέμου υπό συνθήκες ομίχλης και τριβής. Το άρθρο εξετάζει το φαινόμενο μέσα από το θεωρητικό πλαίσιο του Clausewitz, αναλύει τα κύρια αίτια εκδήλωσής του και παρουσιάζει χαρακτηριστικά παραδείγματα από την ελληνική στρατιωτική ιστορία, ενώ παράλληλα εξετάζονται οι επιπτώσεις του. Υποστηρίζεται ότι η απόλυτη επιδίωξη εξάλειψής τους οδηγεί σε απώλεια πρωτοβουλίας και επιχειρησιακή παράλυση, ενώ η ρεαλιστική αποδοχή του ρίσκου αποτελεί προϋπόθεση αποτελεσματικής σχεδίασης και εκτέλεσης.

Ο πόλεμος είναι το πεδίο της αβεβαιότητας
– Carl von Clausewitz'

Εισαγωγή

Ο πόλεμος διεξάγεται σε ένα περιβάλλον εγγενούς αβεβαιότητας, όπου η πληροφόρηση είναι πάντοτε ατελής, οι επικοινωνίες επισφαλές και η εκτέλεση αποκλίνει αναπόφευκτα από τον αρχικό σχεδιασμό. Αυτή η απόσταση μεταξύ σχεδιασμού και εκτέλεσης δεν αποτελεί προβληματική, αλλά δομικό χαρακτηριστικό των στρατιωτικών επιχειρήσεων. Σε αυτό το περιβάλλον, η απώλεια ελέγχου και η σύγχυση δε συνιστούν εξαιρέσεις, αλλά αναμενόμενες εκδηλώσεις της ομίχλης και της τριβής του πολέμου.²

Μία από τις πλέον σκληρές και ταυτόχρονα δυσκολότερα αποδεκτές εκδηλώσεις αυτής της πραγματικότητας είναι τα αδελφοκτόνα πυρά. Οι απώλειες που προκαλούνται από φίλια πυρά πλήττουν όχι μόνο τη μαχητική ισχύ, αλλά και το ηθικό εντός της φίλιας δύναμης. Για τον λόγο αυτό, συχνά αντιμετωπίζονται είτε με αποσιώπηση είτε με προσπάθεια απόδοσής τους σε μεμονωμένα λάθη προσώπων ή διαδικασιών, ωσάν να αποτελούν ανωμαλία και όχι συστηματικό κίνδυνο.³

Ωστόσο, η ιστορική εμπειρία καταδεικνύει ότι τα αδελφοκτόνα πυρά δεν αποτελούν ηθική εκτροπή ούτε προϊόν αμέλειας, αλλά αναπόφευκτο επιχειρησια-

κό ρίσκο που απορρέει από τη φύση των στρατιωτικών επιχειρήσεων. Εμφανίζονται όταν η ταχύτητα και η πολυπλοκότητα των ενεργειών υπερβαίνουν τις δυνατότητες πλήρους ελέγχου και επίγνωσης της κατάστασης. Η διάκριση φίλιου και εχθρού, ιδίως σε περιβάλλοντα ταχέως εξελισσόμενων καταστάσεων, έντονου στρες και προβληματικών επικοινωνιών, παύει να είναι αυτονόητη και μετατρέπεται σε κρίσιμο επιχειρησιακό πρόβλημα.⁴

Η θεωρητική προσέγγιση του Carl von Clausewitz προσφέρει ένα ρεαλιστικό πλαίσιο κατανόησης του φαινομένου. Η ομίχλη του πολέμου και η τριβή δεν αποτελούν παροδικά εμπόδια που μπορούν να εξαλειφθούν με καλύτερο σχεδιασμό ή αυστηρότερο έλεγχο, αλλά μόνιμες συνθήκες εντός των οποίων καλείται να λειτουργήσει η στρατιωτική διοίκηση. Κάθε προσπάθεια σχεδίασης που αγνοεί αυτές τις παραμέτρους δημιουργεί ψευδή αίσθηση ελέγχου και οδηγεί αναπόφευκτα σε επιχειρησιακές αστοχίες.⁵

Στο πλαίσιο αυτό, η αντιμετώπιση των αδελφοκτόνων πυρών αποκλειστικά ως φαινόμενο προς πλήρη εξάλειψη ενέχει σοβαρό κίνδυνο. Η υπέρμετρη έμφαση στην αποφυγή φίλιων απωλειών οδηγεί συχνά στην επιβολή αυστηρών περιορισμών στη χρήση πυρών, στην κίνηση και στην ανάληψη πρωτοβουλιών, με αποτέλεσμα τη μείωση της ταχύτητας, της ευελιξίας και της επιχειρησιακής τόλμης. Η παράλυση της πρωτοβουλίας, υπό τον φόβο αδελφοκτόνων απωλειών, δύναται τελικώς να αυξήσει το συνολικό επιχειρησιακό κόστος και να παραχωρήσει την πρωτοβουλία στον αντίπαλο.⁶

Σκοπός του παρόντος άρθρου είναι να αναδείξει τα αδελφοκτόνα πυρά ως εγγενές επιχειρησιακό ρίσκο που απορρέει από την ομίχλη του πολέμου και την τριβή κατά την εκτέλεση, και να καταδείξει ότι η αποδοχή αυτού του ρίσκου αποτελεί προϋπόθεση ρεαλιστικού σχεδιασμού και αποτελεσματικής διοίκησης. Μέσα από τη θεωρητική προσέγγιση του Clausewitz και την εξέταση χαρακτηριστικών παραδειγμάτων από την ελληνική στρατιωτική ιστορία, το άρθρο επιχειρεί να δείξει ότι η απόκρυψη ή η δαιμονοποίηση του φαινομένου οδηγεί σε λανθασμένες επιχειρησιακές παραδοχές και σε εκπαίδευση αποκομμένη από την πραγματικότητα.

Το άρθρο εξετάζει αρχικά το θεωρητικό πλαίσιο της ομίχλης και της τριβής, αναλύει τα κύρια αίτια εκδήλωσης αδελφοκτόνων πυρών, παρουσιάζει ενδεικτικά ιστορικά παραδείγματα, αναλύει τις επιπτώσεις του φαινομένου και καταλήγει στα επιχειρησιακά διδάγματα που αφορούν στη σχεδίαση και την εκτέλεση, για τη διατήρηση της πρωτοβουλίας σε συνθήκες αβεβαιότητας.

Η Ομίχλη του Πολέμου και η Τριβή

Αποτελεί βασική αρχή ότι οι Αξιωματικοί καλούνται να σχεδιάσουν και να εκτελέσουν στρατιωτικές επιχειρήσεις πάντοτε με ελλιπή δεδομένα, υπό χρονική πίεση και μέσα σε ένα περιβάλλον αυξημένου κινδύνου.⁷ Οι πληροφορίες που φθάνουν είναι συχνά ελλιπείς, αλλά και ενίοτε αντιφατικές, ενώ η κατάσταση στο πεδίο μεταβάλλεται ταχύτερα από την ικανότητα μετάδοσής τους. Υπό αυτές τις συνθήκες, η αβεβαιότητα που κυριαρχεί σε κάθε στρατιωτική επιχείρηση δεν αποτελεί εξαίρεση, αλλά τον κανόνα.⁸

Τη θεμελιώδη αυτή συνθήκη του πολέμου ανέλυσε με ιδιαίτερη οξύτητα ο Carl von Clausewitz, ο οποίος περιέγραψε τις πολεμικές επιχειρήσεις ως μια δια-

δικασία που εξελίσσεται μέσα στην αβεβαιότητα και στην τριβή. Σημειώνει χαρακτηριστικά, ότι ο πόλεμος αποτελεί το πεδίο της αβεβαιότητας, καθώς το μεγαλύτερο μέρος των παραγόντων που επηρεάζουν την πολεμική δράση καλύπτεται από μια ομίχλη μεγαλύτερης ή μικρότερης αβεβαιότητας.⁹ Η ομίχλη του πολέμου, κατά τον Clausewitz, δεν περιορίζεται στην άγνοια των προθέσεων του αντιπάλου, αλλά αφορά συνολικά την αδυναμία πλήρους αντίληψης του επιχειρησιακού περιβάλλοντος, συμπεριλαμβανομένης της πραγματικής διάταξης και των κινήσεων των φίλιων δυνάμεων στον χώρο και τον χρόνο.¹⁰

Στην πράξη, η ομίχλη του πολέμου εκδηλώνεται με την αδυναμία πλήρους επίγνωσης της κατάστασης.¹¹ Φίλια τμήματα μετακινούνται ή καθυστερούν, χωρίς η πληροφορία αυτή να διαχέεται έγκαιρα, καθώς τα δίκτυα επικοινωνιών καταρρέουν. Αυτό έχει ως συνέπεια, οι διοικητές να λαμβάνουν αποφάσεις βασισμένοι σε εκτιμήσεις και όχι σε βεβαιότητες. Υπό αυτές τις συνθήκες, η διάκριση φίλιων και εχθρικών δυνάμεων παύει να είναι δεδομένη και μετατρέπεται σε κρίσιμο επιχειρησιακό ζητούμενο.¹²

Παράλληλα με την ομίχλη, ο Clausewitz εισήγαγε την έννοια της τριβής, προκειμένου να περιγράψει τη συσσωρευτική επίδραση όλων εκείνων των μικρών, φαινομενικά ασήμαντων παραγόντων που παρεμβάλλονται μεταξύ σχεδίου και εκτέλεσης. Η τριβή εκδηλώνεται μέσω καθυστερήσεων, παρερμηνειών, τεχνικών δυσλειτουργιών, ανθρώπινης κόπωσης, ψυχολογικής πίεσης και απρόβλεπτων περιστάσεων. Κανένας από αυτούς τους παράγοντες μεμονωμένα δεν είναι ικανός να ανατρέψει μια επιχείρηση. Σε συνδυασμό όμως αλλοιώνουν ουσιαδώς την εκτέλεση.¹³

Η σημασία της τριβής καθίσταται εμφανής στο στάδιο της εκτέλεσης των σχεδίων. Οι επιχειρησιακές διαταγές βασίζονται σε παραδοχές, οι οποίες σπάνια επαληθεύονται πλήρως στο πεδίο. Κατά την εκτέλεση, η τριβή προκαλεί σταδιακή απόκλιση από τον αρχικό σχεδιασμό, περιορίζοντας την ικανότητα της διοίκησης να διατηρεί πλήρη έλεγχο και συγχρονισμό των ενεργειών. Το αποτέλεσμα δεν είναι απαραίτητα η αποτυχία της επιχείρησης, αλλά η δημιουργία ενός περιβάλλοντος αυξημένου επιχειρησιακού κινδύνου.

Η συνδυασμένη επίδραση της ομίχλης και της τριβής διαμορφώνει ένα περιβάλλον, όπου η επίγνωση της κατάστασης παραμένει ασαφής. Ο θόρυβος των γεγονότων, το χάος της μάχης, τα προβλήματα επικοινωνιών, ο φόβος, η πίεση

Εικόνα 1: Carl von Clausewitz. Λιθογραφία του Franz Michelis από πίνακα του Wilhelm Wach, 1830. Πηγή: Wikimedia Commons, public domain.

του χρόνου και η περιορισμένη ανθρώπινη ικανότητα επεξεργασίας πληροφοριών αποτελούν το λειτουργικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο γεννιούνται τα λάθη και αναπόφευκτα τα αδελφοκτόνα πυρά.¹⁴

Υπό αυτό το πρίσμα, τα αδελφοκτόνα πυρά δεν μπορούν να εξεταστούν αποκλειστικά ως αποτέλεσμα λανθασμένων ενεργειών προσώπων ή διαδικαστικών αστοχιών. Αντιθέτως, συνιστούν πιθανή και προβλέψιμη εκδήλωση των δομικών περιορισμών της διοίκησης και του ελέγχου σε συνθήκες ομίχλης και τριβής. Η αναγνώριση αυτής της πραγματικότητας αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για ρεαλιστικό επιχειρησιακό σχεδιασμό και για την κατανόηση των πραγματικών ορίων του ελέγχου στο πεδίο της μάχης.

Αίτια Αδελφοκτόνων Πυρών

Τα αδελφοκτόνα πυρά συνιστούν ένα σύνθετο επιχειρησιακό φαινόμενο, το οποίο δεν μπορεί να αποδοθεί σε μία και μόνη αιτία. Αντιθέτως, προκύπτουν από τη συνδυασμένη επίδραση παραγόντων που σχετίζονται με τον άνθρωπο, το σύστημα διοίκησης και ελέγχου, καθώς και το τεχνολογικό και επιχειρησιακό περιβάλλον. Η ανάλυση των διδαγμάτων των πολεμικών επιχειρήσεων επιτρέπει τη διάκριση ορισμένων επαναλαμβανόμενων μοτίβων, που δημιουργούν τις συνθήκες μέσα στις οποίες καθίσταται πιθανή η προσβολή φίλιων δυνάμεων.¹⁵

Ανθρώπινος Παράγοντας

Όσον αφορά τους παράγοντες που σχετίζονται με τον άνθρωπο, ένας από τους πλέον καθοριστικούς είναι ο φόβος του θανάτου. Στο πεδίο της μάχης, τα ένστικτα της αυτοσυντήρησης και της επιβίωσης κυριαρχούν, ιδιαίτερα όταν ο μαχητής βρίσκεται υπό αιφνιδιασμό ή έντονη πίεση. Ό,τι δεν αναγνωρίζεται άμεσα και με σαφήνεια ως φίλιο, τείνει να αντιμετωπίζεται ως απειλή. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την ενστικτώδη χρήση πυρών, η οποία, αν και κατανοητή ως ανθρώπινη αντίδραση, αυξάνει τον κίνδυνο φίλιων απωλειών.¹⁶

Η καταπόνηση του προσωπικού αποτελεί έναν ακόμη κρίσιμο παράγοντα. Όταν οι επιχειρήσεις παρατείνονται χρονικά, η σωματική κόπωση και η ψυχική εξουθένωση μειώνουν την ικανότητα σωστής αντίληψης και κρίσης. Υπό αυτές τις συνθήκες, αυξάνεται η πιθανότητα εσφαλμένων εκτιμήσεων και λανθασμένης χρήσης πυρός.¹⁷

Η ελλιπής εκπαίδευση του προσωπικού συνιστά έναν ακόμη επιβαρυντικό παράγοντα. Όταν οι μαχητές δεν έχουν εκπαιδευτεί επαρκώς σε ρεαλιστικές συνθήκες μάχης και σε διαδικασίες αναγνώρισης, δυσκολεύονται να εφαρμόσουν τις προβλεπόμενες διαδικασίες υπό πίεση, αυξάνοντας την πιθανότητα σφαλμάτων.¹⁸

Σύστημα Διοίκησης και Ελέγχου

Όσον αφορά τους παράγοντες που σχετίζονται με το σύστημα διοίκησης και ελέγχου, ο ανεπαρκής συντονισμός και η αδυναμία διακλαδικής συνεργασίας, δημιουργούν πρόσφορο έδαφος για την εκδήλωση αδελφοκτόνων πυρών, καθώς οι ενέργειες δεν συντονίζονται επαρκώς στον χώρο και στον χρόνο, δημιουργώντας συνθήκες επιχειρησιακής σύγχυσης.¹⁹

Παράλληλα, τα προβλήματα στα δίκτυα επικοινωνιών υπονομεύουν τον συντονισμό και την επίγνωση της κατάστασης. Η διακοπή ή η κατάρρευση των επικοινωνιών στερεί από τα τμήματα κρίσιμες πληροφορίες σχετικά με τη φίλια διάταξη και τις κινήσεις, οδηγώντας σε αποσπασματική και ασυντόνιστη δράση.

Ιδιαίτερα επικίνδυνη είναι επίσης η υπερβολική συσσώρευση δυνάμεων και μέσων σε περιορισμένο χώρο. Όταν φίλια τμήματα επιχειρούν σε μικρές αποστάσεις μεταξύ τους και υπάρχουν περιορισμένα περιθώρια ελιγμών, ο κίνδυνος αδελφοκτόνων πυρών αυξάνεται εκθετικά. Σε Θέατρα Επιχειρήσεων που εμφανίζουν ανάλογη πυκνότητα δυνάμεων, η ανάγκη ακριβούς συντονισμού καθίσταται επιτακτική.²⁰

Τεχνολογία και Επιχειρησιακό Περιβάλλον

Αναφορικά με τους παράγοντες που σχετίζονται με την τεχνολογία και το επιχειρησιακό περιβάλλον, σημαντική είναι η παρόμοια με τον εχθρό επιχειρησιακή τυποποίηση. Η ομοιότητα σε εξοπλισμό, υλικά, μέσα μεταφοράς ή ακόμη και σε τακτικές, ιδίως σε συνθήκες μειωμένης ορατότητας ή αυξημένης έντασης, δυσχεραίνει την άμεση αναγνώριση φίλων και εχθρικών στοιχείων. Σε τέτοια περιβάλλοντα, η αβεβαιότητα ως προς την ταυτότητα ενός στόχου μπορεί να οδηγήσει σε εσφαλμένη εμπλοκή.²¹

Το τεχνολογικό έλλειμμα αποτελεί επίσης σοβαρό αίτιο. Η απουσία ή η δυσλειτουργία συστημάτων αναγνώρισης φίλιου ή εχθρού [IFF (Identification Friend or Foe)], καθώς και η ανάγκη χειροκίνητης εισαγωγής κωδικών και κλειδών σε συνθήκες πίεσης μειώνουν την αξιοπιστία της αναγνώρισης και αυξάνουν τον επιχειρησιακό κίνδυνο.²²

Οι δυσμενείς καιρικές συνθήκες επιβαρύνουν περαιτέρω την επιχειρησιακή εικόνα. Ομίχλη, βροχή, χιόνι, καπνός ή σκόνη μειώνουν την ορατότητα και την αναγνωρισιμότητα, εντείνοντας την αβεβαιότητα και αυξάνοντας την πιθανότητα λανθασμένης αναγνώρισης στόχων.²³

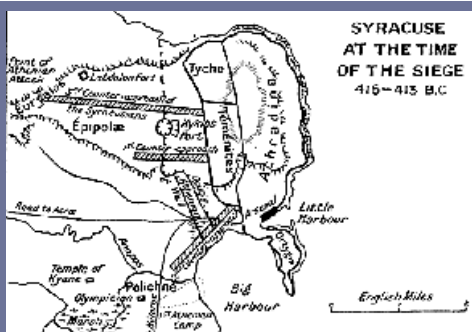
Σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν και οι παραπλανητικές ενέργειες του εχθρού. Μέσω δόλιων πρακτικών, ο αντίπαλος θα επιχειρήσει να μας εξαπατήσει, προκειμένου να πλήξουμε τα φίλια τμήματα.²⁴

Η ανάλυση των αιτίων καταδεικνύει ότι τα αδελφοκτόνα πυρά δεν αποτελούν τυχαία ή απρόβλεπτα περιστατικά. Αντιθέτως, προκύπτουν όταν ο ανθρώπινος παράγοντας, το σύστημα διοίκησης και το επιχειρησιακό περιβάλλον συνδυάζονται υπό συνθήκες ομίχλης και τριβής. Η κατανόηση αυτής της πολυπαραγοντικής φύσης αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την εξαγωγή ουσιαστικών διδαγμάτων και για τη ρεαλιστική αντιμετώπιση του φαινομένου.

Ιστορικά Παραδείγματα

Τα αδελφοκτόνα πυρά δεν αποτελούν νέο φαινόμενο στο πεδίο της μάχης. Οι απώλειες που προκαλούνται από την ακούσια εμπλοκή φίλων δυνάμεων είναι τόσο παλιές όσο και ο ίδιος ο πόλεμος. Ήδη από την αρχαιότητα, η ιστορική καταγραφή μαρτυρεί ότι η σύγχυση, η αβεβαιότητα και η τριβή μπορούσαν να

οδηγήσουν σε συγκρούσεις μεταξύ φίλων τμημάτων. Μάλιστα μία από τις πρώτες καταγραφές αδελφοκτόνων πυρών στην ιστορία γίνεται από τον Θουκυδίδη στην Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου, στην περιγραφή της νυχτερινής επίθεσης των Αθηναίων στις Επιπολές, κατά τη διάρκεια της Σικελικής Εκστρατείας.²⁵

Χάρτης 1: Οι Συρακούσες το 415 π.Χ.
 Πηγή: G. Bartholomew, *A Literary & Historical Atlas of Europe* (London: J. M. Dent & Sons, 1910), "Syracuse at the Time of the Siege," <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.127554>.

Κατά την αρχική φάση της επίθεσης, οι Συρακούσιοι αιφνιδιάστηκαν και άρχισαν να υποχωρούν, λόγω της ορμητικότητας των επιτιθέμενων. Οι Αθηναίοι όμως, στην προσπάθειά τους να επιτύχουν άμεσα τους αντικειμενικούς σκοπούς της επιχείρησης, χωρίς να υπάρχουν μέτρα ελέγχου και συντονισμού, απώλεσαν τη συνοχή στη διατάξη τους. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα, οι αμυνόμενοι να αντεπιτεθούν, προκαλώντας σύγχυση στις τάξεις των Αθηναίων.

Παρότι οι επιχειρήσεις έγιναν υπό το φως του φεγγαριού, η διάκριση μεταξύ φίλου και εχθρού δεν

ήταν εύκολη υπόθεση. Επιπλέον, ο πανικός που προκλήθηκε από τη χρησιμοποίηση παρόμοιου πολεμικού παιάνα και από τις δυο παρατάξεις, επέτεινε τη σύγχυση (βλ. όμοια επιχειρησιακή τυποποίηση με τον εχθρό). Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο Θουκυδίδης, «*Συνέβηκε έτσι, όταν διασπάστηκε η παράταξή τους, να πέσουν ο ένας απάνω στον άλλον, σε πολλά σημεία, φίλοι απάνω σε φίλους, συμπολίτες απάνω σε συμπολίτες και όχι μόνο τρώμαζαν ο ένας τον άλλον, αλλά και έρχονταν στα χέρια και δύσκολα χώριζαν*».²⁶

Το παράδειγμα των Επιπολών καταδεικνύει ότι όταν η ταχύτητα της εκτέλεσης υπερβαίνει τις δυνατότητες ελέγχου, η ομίχλη του πολέμου μετατρέπεται σε επιχειρησιακό πολλαπλασιαστή κινδύνου. Τα αδελφοκτόνα πυρά αναδύονται ως φυσική συνέπεια της κατάρρευσης της συνοχής και όχι ως εξαίρεση.

Εικόνα 2: Μακεδονικό Μέτωπο.
 Πηγή: *National Army Museum, London*, <https://collection.nam.ac.uk/detail.php?acc=1999-10-8-3>.

Σε μια άλλη ιστορική περίοδο, κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, το Μακεδονικό Μέτωπο αποτέλεσε ένα εξαιρετικά σύνθετο επιχειρησιακό περιβάλλον για τις συμμαχικές δυνάμεις, συμπεριλαμβανομένων των ελληνικών σχηματισμών. Οι επιχειρήσεις χαρακτηρίζονταν από στατικό πόλεμο χαρακωμάτων, εκτεταμένη χρήση πυροβολικού και περιορισμένες δυνατότητες επικοινωνίας.²⁷

Συγκεκριμένα, κατά την αποτυχημένη εαρινή επίθεση του 1917, ελληνικό τμήμα το οποίο είχε επιτύχει τον αντικειμενικό σκοπό του και είχε καταλάβει εχθρική τοποθεσία, προσβλήθηκε από φίλια πυρά πυροβολικού. Η αιτία δεν ήταν εσφαλμένη κρίση μεμονωμένων χειριστών, αλλά η αδυναμία έγκαιρης ενημέρωσης των τμημάτων υποστήριξης σχετικά με τη μεταβολή της κατάστασης στο πεδίο. Τα πυρά υποστήριξης συνεχίστηκαν βάσει παρωχημένων δεδομένων, ακυρώνοντας ουσιαστικά την τακτική επιτυχία.²⁸

Το περιστατικό αυτό αναδεικνύει τη σημασία του συστήματος διοίκησης και ελέγχου στη διαχείριση φίλων πυρών. Όταν η πληροφορία δεν διαχέεται αξιόπιστα και εγκαίρως, ακόμη και επιτυχημένες ενέργειες μετατρέπονται σε πηγή φίλων απωλειών. Η τριβή στις επικοινωνίες λειτουργεί ως κρίσιμος παράγοντας εκδήλωσης αδελφοκτόνων πυρών.

Το πλέον σαφές και αδιαμφισβήτητο παράδειγμα αδελφοκτόνων πυρών στην πρόσφατη ελληνική στρατιωτική ιστορία καταγράφεται κατά τα γεγονότα του 1974 στην Κύπρο, με την κατάρριψη φίλιου μεταγωγικού αεροσκάφους κατά τη διάρκεια της αερομεταφοράς ενισχύσεων.

Κατά τη νυκτερινή προσέγγιση ελληνικού μεταγωγικού αεροσκάφους τύπου Noratlas, το αεροσκάφος «Νίκη 4» προσβλήθηκε από φίλια αντιαεροπορικά πυρά, με αποτέλεσμα την κατάρριψή του στον λόφο της Μακεδονίτισσας και τον θάνατο 31 καταδρομέων και των πιλότων. Το περιστατικό σημειώθηκε σε ένα περιβάλλον πλήρους σύγχυσης και χωρίς προηγούμενη ενημέρωση των φίλων αντιαεροπορικών τμημάτων.²⁹

Η κατάρριψη δεν οφειλόταν πάλι σε εσφαλμένη κρίση μεμονωμένων χειριστών, αλλά στην κατάρρευση του συστήματος διοίκησης και ελέγχου. Η έλλειψη συντονισμού και η μη ενημέρωση επί των προθέσεων δημιούργησαν συνθήκες, υπό τις οποίες η διάκριση φίλιου και εχθρού κατέστη πρακτικά αδύνατη.

Τα ανωτέρω παραδείγματα, αν και προέρχονται από διαφορετικές ιστορικές περιόδους και τεχνολογικά περιβάλλοντα, συγκλίνουν στο ίδιο συμπέρασμα. Τα αδελφοκτόνα πυρά εκδηλώνονται όταν η ταχύτητα και η πολυπλοκότητα των επιχειρήσεων υπερβαίνουν τις δυνατότητες ανθρώπινης αντίληψης και διοικητικού ελέγχου. Δεν αποτελούν ανωμαλία, αλλά προβλέψιμη συνέπεια της διεξαγωγής των επιχειρήσεων υπό συνθήκες ομίχλης και τριβής.

Η κατανόηση αυτής της διαχρονικής εμπειρίας αποτελεί απαραίτητη βάση για την εξαγωγή επιχειρησιακών διδαγμάτων και για τη διαμόρφωση πραγματικών παραδοχών στη σύγχρονη σχεδίαση και διεξαγωγή των επιχειρήσεων.

Εικόνα 3: Τα συντρίμια του Noratlas «Νίκη 4».
Πηγή: «Στην Κύπρο σήμερα το Νοράτλας»,
Euronews, 18 Ιουνίου 2018,
<https://gr.euronews.com/2018/06/18/stin-kypros-imera-to-noratlas-eisvoli-elliniki-aeroporia-1974-istoria>

Τα αδελφοκτόνα πυρά δεν επηρεάζουν μόνο τη μαχητική ισχύ μέσω των άμεσων απωλειών. Επηρεάζουν σε βάθος τη διεξαγωγή των επιχειρήσεων, το ηθικό του στρατεύματος και την ενάσκηση της διοίκησης. Πρόκειται για επιπτώσεις που λειτουργούν σωρευτικά και δύνανται να μειώσουν τη συνολική επιχειρησιακή απόδοση της φίλιας δύναμης, αλλά και να επηρεάσουν το ίδιο το αποτέλεσμα μιας μάχης.³⁰

Σε επίπεδο διεξαγωγής, η εκδήλωση αδελφοκτόνων πυρών οδηγεί συχνά στη λήψη υπερβολικών μέτρων ελέγχου και συντονισμού. Η προσπάθεια αποτροπής παρόμοιων περιστατικών ενδέχεται να επιφέρει υπέρμετρη συγκέντρωση στη διοίκηση και στον έλεγχο, σε βάρος της ευελιξίας και της ταχύτητας εκτέλεσης. Η διοίκηση, υπό τον φόβο νέων φίλων απωλειών, τείνει να περιορίζει την πρωτοβουλία και να επιβάλλει αυστηρότερους περιορισμούς στη χρήση πυρών και στην κίνηση των τμημάτων.³¹

Η κατάσταση αυτή οδηγεί στην εκτέλεση ενεργειών μικρού βάθους και στη μη ανάληψη ταχυκίνητων ενεργειών. Η αποφυγή ρίσκου περιορίζει την επιχειρησιακή τόλμη και μειώνει τη δυνατότητα εκμετάλλευσης ευκαιριών, ιδιαίτερα σε φάσεις όπου απαιτείται ταχύτητα, ελιγμός και αποφασιστικότητα. Ως αποτέλεσμα, η φίλια δύναμη χάνει την πρωτοβουλία των κινήσεων και περιορίζεται σε δευτερεύοντα παθητικό ρόλο.³²

Οι παραπάνω παράγοντες οδηγούν στη δημιουργία ρηγμάτων στη φίλια διάταξη και στην αναποτελεσματική υποστήριξή τους. Ο φόβος φίλων απωλειών οδηγεί συχνά σε μετατόπιση των πυρών υποστήριξης σε μεγαλύτερες αποστάσεις από τα φίλια τμήματα. Αν και οι επιλογές αυτές μειώνουν τον άμεσο κίνδυνο αδελφοκτόνων πυρών, ταυτόχρονα μειώνουν την αποτελεσματικότητα της υποστήριξης, αφήνοντας τα φίλια τμήματα περισσότερο εκτεθειμένα στην άμεση επαφή με τον αντίπαλο.³³

Σε επίπεδο διοίκησης, η προσπάθεια πρόληψης φίλων απωλειών οδηγεί συχνά σε συγκεντρωτικό έλεγχο. Η διοίκηση τείνει να διατηρεί τον έλεγχο ακόμη και σε τακτικό επίπεδο, περιορίζοντας την πρωτοβουλία των υφισταμένων. Η αποκέντρωση, η οποία αποτελεί βασική προϋπόθεση ευελιξίας και ταχείας εκτέλεσης, υποχωρεί μπροστά στην ανάγκη αποφυγής λαθών.

Οι επιπτώσεις των αδελφοκτόνων πυρών στο ηθικό του στρατεύματος είναι εξίσου σοβαρές. Μία από τις σημαντικότερες συνέπειες είναι η κρίση της εμπιστοσύνης, τόσο προς τη διοίκηση όσο και μεταξύ των ίδιων των συναδέλφων. Όταν οι απώλειες προέρχονται από φίλια πυρά, κλονίζεται η αίσθηση ασφάλειας και αμοιβαίας εμπιστοσύνης που αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της συνοχής.³⁴

Η κρίση αυτή οδηγεί στη μείωση του αξιόμαχου του στρατεύματος. Ο φόβος αδελφοκτόνων απωλειών επηρεάζει τη διάθεση ανάληψης πρωτοβουλιών και μειώνει την επιθετικότητα και την αποφασιστικότητα των μαχητών. Παράλληλα, ενδέχεται να εμφανιστούν φαινόμενα απειθαρχίας ή ρήξης της συνοχής, καθώς η αβεβαιότητα και η καχυποψία διαβρώνουν τη συλλογική δράση και την πειθαρχημένα εκτέλεση των διαταγών.³⁵

Παράλληλα, η εστίαση στη διαχείριση του κινδύνου φίλων πυρών συχνά μετατοπίζει την προσοχή από τον κύριο αντικειμενικό σκοπό της επιχείρησης. Η διοίκηση επικεντρώνεται στην αντιμετώπιση των συνεπειών του περιστατικού, στην αποκατάσταση της τάξης και στην πρόληψη νέων φίλων απωλειών, εις βάρος της συγκέντρωσης στον κύριο αντικειμενικό σκοπό της επιχείρησης.

Υπό αυτό το πρίσμα, καθίσταται σαφές ότι τα αδελφοκτόνα πυρά παράγουν ένα δευτερογενές, αλλά ιδιαίτερα επικίνδυνο αποτέλεσμα: την παράλυση της πρωτοβουλίας. Η προσπάθεια εξάλειψης κάθε ρίσκου οδηγεί σε σχεδίαση και εκτέλεση που αγνοούν τη φύση του πολέμου ως δυναμικής και αβέβαιης διαδικασίας. Η απώλεια πρωτοβουλίας, ωστόσο, συνιστά συχνά μεγαλύτερο επιχειρησιακό κίνδυνο από εκείνον που επιχειρείται να αποφευχθεί.

Η κατανόηση αυτής της σχέσης αποτελεί κρίσιμο βήμα για την ανάπτυξη ρεαλιστικής επιχειρησιακής σκέψης. Η αποδοχή των αδελφοκτόνων πυρών ως εγγενούς ρίσκου δε συνεπάγεται αδιαφορία για τη μείωσή τους, αλλά αναγνώριση των πραγματικών ορίων του ελέγχου. Μόνο εντός αυτού του πλαισίου μπορεί να επιτευχθεί ισορροπία μεταξύ ελέγχου και πρωτοβουλίας, ταχύτητας και ασφάλειας.

Συμπεράσματα και Διδάγματα

Η ανάλυση των αδελφοκτόνων πυρών καταδεικνύει ότι το φαινόμενο δεν αποτελεί ιστορική παρέκκλιση ούτε προϊόν μεμονωμένων λαθών. Αντιθέτως, αναδύεται διαχρονικά ως λειτουργική συνέπεια της διεξαγωγής στρατιωτικών επιχειρήσεων υπό συνθήκες αβεβαιότητας και περιορισμένου ελέγχου. Από την αρχαιότητα, στα πεδία των μαχών του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και έως τα γεγονότα της Κύπρου το 1974, η απώλεια επίγνωσης της κατάστασης και η απόκλιση μεταξύ σχεδίασης και εκτέλεσης δημιουργούν περιβάλλοντα, στα οποία η διάκριση φίλου και εχθρού καθίσταται εξαιρετικά δυσχερής.

Τα ιστορικά παραδείγματα που εξετάστηκαν επιβεβαιώνουν ότι τα αδελφοκτόνα πυρά συνδέονται πρωτίστως με την εκτέλεση και όχι με την πρόθεση. Η γενναιότητα και η αυτοθυσία του μαχητή αποδεικνύονται αναγκαίες, αλλά όχι επαρκείς συνθήκες επιχειρησιακής επιτυχίας. Χωρίς αξιόπιστη επίγνωση της κατάστασης και αποτελεσματικές επικοινωνίες, ακόμη και η αναμενόμενη επιτυχία μπορεί να μετατραπεί σε πεδίο αδελφοκτόνων απωλειών.³⁶

Κεντρικό συμπέρασμα αποτελεί το γεγονός ότι η απόλυτη επιδίωξη εξάλειψης των αδελφοκτόνων πυρών είναι επιχειρησιακά μη ρεαλιστική. Η προσπάθεια αυτή οδηγεί συχνά στην επιβολή υπέρμετρων περιορισμών, στη συγκέντρωση της διοίκησης και στη μείωση της πρωτοβουλίας και της ταχύτητας. Το αποτέλεσμα δεν είναι η αύξηση της ασφάλειας, αλλά η παράλυση της δράσης και η απώλεια της επιχειρησιακής πρωτοβουλίας, με τελικό κόστος ενδεχομένως μεγαλύτερο σε ανθρωπίνες απώλειες.³⁷

Υπό αυτό το πρίσμα, το πρώτο κρίσιμο δίδαγμα αφορά στην αποδοχή των αδελφοκτόνων πυρών ως εγγενούς επιχειρησιακού ρίσκου. Η αποδοχή αυτή δε συνιστά αδιαφορία για την προστασία του προσωπικού, αλλά αναγνώριση των πραγματικών ορίων του ελέγχου στο πεδίο της μάχης. Η ρεαλιστική κατανόηση του κινδύνου αποτελεί προϋπόθεση για αξιόπιστο σχεδιασμό και αποτελεσματική εκτέλεση.³⁸

Δεύτερο δίδαγμα αποτελεί η ανάγκη διατήρησης της ισορροπίας μεταξύ ελέγχου και πρωτοβουλίας. Η διοίκηση οφείλει να παρέχει σαφή πρόθεση και πλαίσιο ενεργειών στους υφισταμένους, δίνοντάς τους περιθώριο ευελιξίας. Η πειθαρχημένη πρωτοβουλία, εντός σαφούς αντικειμενικού σκοπού, αποτελεί βασικό παράγοντα επιτυχίας σε περιβάλλοντα αβεβαιότητας.³⁹

Τρίτο δίδαγμα αφορά την εκπαίδευση και την προετοιμασία. Η εκπαίδευση οφείλει να ενσωματώνει την αβεβαιότητα και την πίεση ως βασικά στοιχεία και όχι ως εξαιρέσεις. Η καλλιέργεια της ικανότητας λήψης αποφάσεων υπό ατελή πληροφόρηση και η εξοικείωση με την απώλεια ελέγχου αποτελούν κρίσιμες προϋποθέσεις για τη μείωση, και όχι την εξάλειψη των αδελφοκτόνων πυρών.

Τέλος, η μελέτη και η αναγνώριση των αδελφοκτόνων πυρών δεν υπονομεύει την ενότητα της φίλιας δύναμης. Αντιθέτως, η νηφάλια και επαγγελματική κατανόηση των συνθηκών υπό τις οποίες εκδηλώνονται, ενισχύει τη στρατιωτική ωριμότητα και τη συλλογική επίγνωση. Η αποσιώπηση ή η ηθικολογική προσέγγιση δεν υπηρετεί τη στρατηγική διανόηση. Η τεκμηριωμένη ανάλυση αντιθέτως, συμβάλλει στη βελτίωση της εκτέλεσης και στη διατήρηση της συνοχής στο πεδίο της μάχης. Η κατανόηση αυτή συνιστά αναγκαίο βήμα για την εξέλιξη της στρατιωτικής διανόησης και τη βελτίωση της επιχειρησιακής αποτελεσματικότητας στο σύγχρονο πεδίο της μάχης.

1. Carl von Clausewitz, *Περί του Πολέμου*, μτφ. Νατάσα Ξεπούλια (Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 1999), 85.
2. Barry D. Watts, "Clausewitzian Friction and Future War," *McNair Paper* 68 (Washington, DC: Institute for National Strategic Studies, National Defense University, 2004), 9.
3. Scott A. Snook, *Friendly Fire: The Accidental Shootdown of U.S. Black Hawks over Northern Iraq* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2000), 3–12.
4. Martin van Creveld, *Command in War* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1985), 5–11, 21–27.
5. Nicholas Gardner, "Clausewitzian Friction and Twenty-First-Century War," *U.S. Naval War College Review* 77, no. 1 (2024): 3, <https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=8398&context=nwc-review>
6. Kenneth K. Steinweg, "Dealing Realistically with Fratricide," *Parameters* 25, no. 1 (1995): 10, <https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1757&context=parameters>.
7. Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας, *Διακλαδικός Κανονισμός Επιχειρησιακή Σχεδίαση Ενόπλων Δυνάμεων (ΔΚ 2-1)* (Αθήνα: ΓΕΕΘΑ, 2023), 177.
8. Γενικό Επιτελείο Στρατού, *Στρατιωτικός Κανονισμός 30-1Α: Η Σχεδίαση στον Στρατό Ξηράς* (Αθήνα: ΓΕΣ, 2014), 5.
9. Carl von Clausewitz, *On War*, ed. and trans. Michael Howard and Peter Paret (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1976), 101.
10. Watts, "Clausewitzian Friction and Future War," 18.
11. Michael Howard, "The Forgotten Dimensions of Strategy," *Foreign Affairs* 57, no. 5 (1979): 977, <https://www.jstor.org/stable/i20040262>.
12. Paul K. Davis, *The Role of Uncertainty in Assessing the NATO-Pact Central Region Balance* (Santa Monica, CA: RAND, 1988), 14.
13. Peter Paret, «Κλαούζεβιτς», στο *Οι Δημιουργοί της Σύγχρονης Στρατηγικής: Από τον Μακιαβέλλι στην Πυρηνική Εποχή*, επιμ. Peter Paret, μτφ. Βαγγέλης Κατσάνης (Αθήνα: Εκδόσεις Τουρίκη, 2004), 248.

14. Paret, «Κλαούζεβιτς», 254.
15. Snook, *Friendly Fire*, 27.
16. David J. Bryant and David G. Smith, "Impact of Blue Force Tracking on Combat Identification Judgments," *Human Factors* 55, no. 4 (2013): 75, <https://doi.org/10.1177/0018720812451595>.
17. Charles R. Shrader, *Amicide: The Problem of Friendly Fire in Modern War* (Fort Leavenworth, KS: Combat Studies Institute, U.S. Army Command and General Staff College, 1982), 107, <https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/combat-studies-institute/csi-books/shrader.pdf>.
18. Charles R. Shrader, "Friendly Fire: The Inevitable Price," *Parameters* 22, no. 1 (1992): 39, <https://press.armywarcollege.edu/parameters/vol22/iss1/26>.
19. Steinweg, "Dealing Realistically with Fratricide," 14.
20. Γενικό Επιτελείο Στρατού, *Στρατιωτικός Κανονισμός 30-1B': Η Σχεδίαση στον Στρατό Ξηράς* (Αθήνα: ΓΕΣ, 2022), 964.
21. Γενικό Επιτελείο Στρατού, *Στρατιωτικός Κανονισμός 30-1B'*, 963.
22. Gardner, "Clausewitzian Friction and Twenty-First-Century War," 5.
23. Shrader, *Amicide*, 106.
24. Γενικό Επιτελείο Στρατού, *Στρατιωτικός Κανονισμός 30-1B'*, 963.
25. Θουκυδίδης, *Ιστορία*, 8.43.
26. Θουκυδίδης, *Ιστορία*, 8.45.
27. Γενικό Επιτελείο Στρατού, *Ο Ελληνικός Στρατός κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο* (Αθήνα: ΓΕΣ, 1961), 45.
28. Γεώργιος Κωστής, «Η Ελληνική Ηγεσία στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο», *Διακλαδική Επιθεώρηση*, τεύχος 40 (Νοέμβριος–Φεβρουάριος 2018): 44.
29. Γιάννης Παπαδόπουλος, «42 χρόνια αναμονής», *Καθημερινή*, πρόσβαση 17 Μαρτίου 2026, <https://www.kathimerini.gr/investigations/878205/noratlas-42-chronia-anamoni/>.
30. Γενικό Επιτελείο Στρατού, *Στρατιωτικός Κανονισμός 30-1B'*, 965.
31. Shrader, "Friendly Fire: The Inevitable Price," 40.
32. Shrader, *Amicide*, 107.
33. Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας, *Διακλαδικό Δόγμα Πυρών Υποστήριξης* (ΔΕ 3.11) (Αθήνα: ΓΕΕΘΑ, 2014), 1–3.
34. North Atlantic Treaty Organization (NATO), *AMedP-8.10: A Psychological Guide for Leaders Across the Operational Continuum* (Brussels: NATO Standardization Office, 2019), 7-1, https://www.coemed.org/files/stanags/03_AMEDP/AMedP-8.10_EDA_V1_E_2565.pdf
35. Γενικό Επιτελείο Στρατού, *Στρατιωτικός Κανονισμός 30-1B'*, 965.
36. William B. Garrett, *Fratricide: Doctrine's Role in Reducing Friendly Fire* (Fort Leavenworth, KS: U.S. Army Command and General Staff College, 1993), 5.
37. Watts, "Clausewitzian Friction," 79.
38. Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας, *Διακλαδικός Κανονισμός Επιχειρησιακή Σχεδίαση Ενόπλων Δυνάμεων* (ΔΚ 2-1) (Αθήνα: ΓΕΕΘΑ, 2023), 177.
39. Shrader, "Friendly Fire: The Inevitable Price," 42.

Βιογραφικό Σημείωμα

Ο Τχης (ΠΖ) Μουρτζίλας Αντώνιος γεννήθηκε το 1986 στη Βέροια, εισήλθε το 2003 στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων και αποφοίτησε το 2007, ως Ανθυπολοχαγός (ΠΖ). Είναι σπουδαστής στην Ανώτατη Διακλαδική Σχολή Πολέμου με την 23^η Εκπαιδευτική Σειρά, ενώ παράλληλα είναι Υποψήφιος Διδάκτορας Διεθνών Σχέσεων.

Το Σκάκι ως Εργαλείο Στρατηγικής και Επιχειρησιακής Σκέψης- Συμβολή στη Στρατιωτική Αντίληψη και στη Διαδικασία Λήψης Απόφασης

του Αντισυνταγματάρχη (ΠΖ) Δημητρίου Μπακαλούλη,
Σπουδαστή της 23^{ης} ΕΣ της ΑΔΙΣΠΟ

Σύνοψη

Το άρθρο διερευνά τη χρήση του σκακιού ως συμπληρωματικού εργαλείου στη στρατιωτική εκπαίδευση, εστιάζοντας στη συμβολή του στην ανάπτυξη στρατηγικής και επιχειρησιακής σκέψης. Μέσα από θεωρητική ανάλυση, διεθνή παραδείγματα και βιβλιογραφική τεκμηρίωση, καταδεικνύεται ότι το σκάκι λειτουργεί ως γνωστικό «εργαστήριο» λήψης αποφάσεων, χωρίς να υποκαθιστά την επιχειρησιακή εκπαίδευση. Η αξία του έγκειται στην καλλιέργεια πειθαρχημένης σκέψης, στην αντοχή υπό χρονική πίεση και στη λήψη ποιοτικών αποφάσεων σε συνθήκες αβεβαιότητας, ενισχύοντας τη νοητική ετοιμότητα των στελεχών σε ένα σύγχρονο, διακλαδικό και ταχέως μεταβαλλόμενο επιχειρησιακό περιβάλλον.

Εισαγωγή

Το σκάκι αποτελεί διαχρονικό σύμβολο στρατηγικής σκέψης και ορθολογικής λήψης απόφασης. Από τις πρώιμες μορφές του, που λειτούργησαν ως αφηρημένες προσομιώσεις σύγκρουσης, έως τη σύγχρονη εποχή της τεχνητής νοημοσύνης, συνδέεται με την ικανότητα σχεδίασης, πρόβλεψης και ελέγχου του ρυθμού των εξελίξεων. Η σκακίερα λειτουργεί ως πεδίο πνευματικής άσκησης, όπου ο αξιωματικός, ο ηγέτης ή ο αναλυτής εξασκείται στη διοίκηση δυνάμεων, στην εκτίμηση καταστάσεων και στη διαχείριση ρίσκου υπό χρονική πίεση.

Η ιστορική καταγωγή του σκακιού συνδέεται άμεσα με τη στρατιωτική σκέψη και τη δομή των Ενόπλων Δυνάμεων. Οι απαρχές του εντοπίζονται στο ινδικό παιχνίδι *Chaturanga* (6^{ος} αι. μ.Χ.), το οποίο αναπαριστούσε τις βασικές συνιστώσες του αρχαίου στρατού: πεζικό, ιππικό, ελέφαντες και άρματα.¹ Μέσω της Περσίας (*Shatranj*) και του αραβικού κόσμου, το σκάκι διαδόθηκε στην Ευρώπη, όπου κατά τον Μεσαίωνα και την Αναγέννηση ενσωματώθηκε στην εκπαίδευση της

αριστοκρατίας και των στρατιωτικών ηγετών.² Η εξέλιξή του σε σύστημα θεωρίας και ανάλυσης το κατέστησε πρότυπο ορθολογικής στρατηγικής σκέψης, άρρηκτα συνδεδεμένο με τη μελέτη της διοίκησης, της σύγκρουσης και της λήψης απόφασης.

Από τον 18^ο αιώνα και εξής, με την ανάπτυξη της σκακιστικής θεωρίας και τη συστηματική καταγραφή και ανάλυση παρτίδων, το σκάκι εξελίχθηκε σε εργαλείο πειθαρχημένης σκέψης και πρόβλεψης αντιδράσεων. Δεν είναι τυχαίο ότι σημαντικές μορφές της στρατιωτικής ιστορίας, όπως ο Ναπολέων Βοναπάρτης, καθώς και επιτελείς του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα, ασχολήθηκαν ενεργά με αυτό.³ Η ενασχόληση αυτή δεν αντανάκλυσε ψυχαγωγικό ενδιαφέρον, αλλά την αναγνώριση της αξίας του παιχνιδιού ως μέσου εξάσκησης στον σχεδιασμό, στην εκμετάλλευση της πρωτοβουλίας και στη διαχείριση της αβεβαιότητας.

Η ιστορική αυτή διαδρομή καταδεικνύει ότι το σκάκι δεν αποτελεί απλώς ένα παιχνίδι που προσομοιάζει τον πόλεμο. Αντιθέτως, γεννήθηκε μέσα από τη στρατιωτική πραγματικότητα και εξελίχθηκε παράλληλα με τη στρατιωτική σκέψη, ως εργαλείο κατανόησης της σύγκρουσης, της Διοίκησης και της λήψης απόφασης και ως μία συμβολική, αλλά δομημένη αναπαράσταση διάταξης δυνάμεων, διοίκησης και σύγκρουσης αντιπάλων.

Η στρατιωτική νοημοσύνη, ως ικανότητα κατανόησης, πρόβλεψης και προσαρμογής σε μεταβαλλόμενες συνθήκες, προϋποθέτει δομημένη σκέψη, νοητική ευελιξία και επιχειρησιακή διαίσθηση. Το σκάκι προσφέρει ένα ασφαλές, αλλά απαιτητικό πλαίσιο προσομοίωσης αυτών των διεργασιών. Κάθε παρτίδα απαιτεί αρχική εκτίμηση κατάστασης, ιεράρχηση προτεραιοτήτων, επιλογή αποφασιστικής ενέργειας και διαρκή επαναξιολόγηση των ενεργειών του αντιπάλου. Ο σκακιστής, όπως και ο στρατιωτικός διοικητής, καλείται να συνδυάσει πληροφορία, διορατικότητα και αποφασιστικότητα, μετατρέποντας τη σκέψη σε πράξη.

Στο σύγχρονο επιχειρησιακό περιβάλλον, όπου η ταχύτητα, η πολυπλοκότητα και η αβεβαιότητα αποτελούν τον κανόνα, η ενίσχυση της διανοητικής ετοιμότητας των στελεχών καθίσταται κρίσιμη. Το σκάκι, ως εκπαιδευτικό εργαλείο, δύναται να συμβάλει στην καλλιέργεια πειθαρχίας, συγκέντρωσης και ποιοτικής κρίσης υπό πίεση, χωρίς να υποκαθιστά την επιχειρησιακή εκπαίδευση ή την εμπειρία πεδίου.

Σκοπός του παρόντος άρθρου είναι να αναδείξει το σκάκι ως δομημένο σύστημα λήψης απόφασης με αναλογίες στη στρατηγική και επιχειρησιακή σκέψη και να εξετάσει τη δυνατότητα αξιοποίησής του ως συμπληρωματικού εργαλείου στη στρατιωτική εκπαίδευση. Η ανάλυση βασίζεται αφενός στη θεωρητική αντιστοίχιση σκακιστικών εννοιών με πρότυπα στρατιωτικής σκέψης, όπως ο κύκλος OODA,⁴ και αφετέρου στη

Εικόνα 1. Απεικόνιση του Chaturanga, της πρώιμης μορφής του σκακιού στην Ινδία (6^{ος} αι. μ.Χ), όπου το παιχνίδι λειτουργούσε ως αναπαράσταση στρατιωτικών σχηματισμών και σύγκρουσης. Πηγή: *Wikimedia Commons*, Public Domain

μελέτη σύγχρονων διεθνών εφαρμογών και εκπαιδευτικών πρακτικών.⁴ Το άρθρο υποστηρίζει ότι το σκάκι δε συνιστά στρατιωτική τέχνη ούτε θεσμικό μάθημα, αλλά μπορεί, σε σαφώς οριοθετημένο πλαίσιο, να λειτουργήσει ως συμπληρωματικό εργαλείο ανάπτυξης της διαδικασίας λήψης απόφασης, της στρατηγικής και επιχειρησιακής αντίληψης των στελεχών των Ενόπλων Δυνάμεων.

Στρατηγική, τακτική και επιχειρησιακή τέχνη στο σκάκι

Το σκάκι συνιστά ένα δομημένο σύστημα λήψης απόφασης που επιτρέπει την ταυτόχρονη κατανόηση και άσκηση της Στρατηγικής, της επιχειρησιακής τέχνης και της Τακτικής σε ενιαίο και συνεκτικό πλαίσιο. Η εξέλιξη της παρτίδας ακολουθεί λογική διαβάθμιση επιπέδων, αντίστοιχη με εκείνη της στρατιωτικής επιστήμης, απαιτώντας συνεχή μετάβαση από τον μακροπρόθεσμο σχεδιασμό στην άμεση εκτέλεση, με διατήρηση συνοχής μεταξύ σκοπού και μέσων.

Σε στρατηγικό επίπεδο, το σκάκι αφορά τον γενικό προσανατολισμό της παρτίδας. Η επιλογή ανοίγματος, η δομή των πιονιών, ο έλεγχος του κέντρου και η ασφάλεια του βασιλιά διαμορφώνουν το πλαίσιο εντός του οποίου θα αναπτυχθούν οι επόμενες ενέργειες. Κατά αναλογία, στη Στρατιωτική Στρατηγική καθορίζονται οι αντικειμενικοί σκοποί και η αρχική κατανομή δυνάμεων. Λανθασμένες επιλογές στο αρχικό στάδιο, τόσο στο σκάκι όσο και στον πόλεμο, περιορίζουν σημαντικά τις δυνατότητες αναστροφής σε μεταγενέστερο χρόνο.⁵

Το επιχειρησιακό επίπεδο εκδηλώνεται κυρίως στο μέσον της παρτίδας, όπου η στρατηγική πρόθεση μετατρέπεται σε συγκεκριμένα σχέδια δράσης. Επιθέσεις, ελιγμοί, μεταφορά δυνάμεων και διαχείριση του χρόνου συνιστούν μέσα υλοποίησης της αρχικής σύλληψης. Η επιχειρησιακή τέχνη λειτουργεί ως ο συνδετικός κρίκος μεταξύ του «τι επιδιώκεται» και του «πώς υλοποιείται», υπό συνθήκες αλληλεπίδρασης, αβεβαιότητας και αντίδρασης του αντιπάλου.⁶

Η τακτική αφορά την εκτέλεση άμεσων ενεργειών, όπως οι συνδυασμοί, οι απειλές και ο υπολογισμός συγκεκριμένων ακολουθιών κινήσεων. Τακτικές επιτυχίες που δεν εντάσσονται σε συνεκτικό επιχειρησιακό ή στρατηγικό σχέδιο οδηγούν συχνά σε πρόσκαιρα αποτελέσματα. Η αξία του σκακιού έγκειται στη διαρκή ευθυγράμμιση της τακτικής δράσης με τη στρατηγική πρόθεση και τον επιχειρησιακό σχεδιασμό.⁷

Κεντρικό στοιχείο της σκακιστικής σκέψης αποτελεί η αναγνώριση της κατάστασης πριν από τη λήψη απόφασης. Ο έμπειρος παίκτης δεν αναλύει το σύνολο των δυνατών κινήσεων, αλλά αναγνωρίζει τη φύση της θέσης και τα κρίσιμα σημεία, περιορίζοντας τον νοητικό φόρτο και επιτρέποντας στοχευμένη δράση. Αντίστοιχα, στη στρατιωτική Εκτίμηση Καταστάσεως, ο Διοικητής εστιάζει στις κρίσιμες πληροφορίες και όχι στο πλήθος των διαθέσιμων δεδομένων.⁸

Η παραγωγή επιλογών στο σκάκι βασίζεται στη διαμόρφωση περιορισμένου αριθμού υποψήφιας κινήσεων, αντίστοιχων με τους εναλλακτικούς τρόπους ενεργειών στη στρατιωτική σχεδίαση.⁹ Η επιλογή δεν προκύπτει από την αναζήτηση της «τέλειας» λύσης, αλλά από την αξιολόγηση βιώσιμων επιλογών που υπηρετούν τον σκοπό και ελαχιστοποιούν τον κίνδυνο. Σε αυτό το πλαίσιο, ο χρόνος, η πρωτοβουλία και ο ρυθμός διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο, καθώς η επιβολή ρυθμού περιορίζει τις επιλογές του αντιπάλου και επιτρέπει την επιβολή της βούλησης, ακόμη και με περιορισμένα μέσα.¹⁰

Η ανάλυση αυτή καταδεικνύει ότι η στρατηγική πρόθεση, αν και απαραίτητη, δεν αρκεί από μόνη της. Η επίτευξη του σκοπού προϋποθέτει την ύπαρξη ενδιάμεσου επιπέδου σκέψης που μετατρέπει την πρόθεση σε συντονισμένη δράση, δηλαδή την εφαρμογή της επιχειρησιακής τέχνης, η οποία αναλύεται στο επόμενο κεφάλαιο.¹¹

Επιχειρησιακή Τέχνη και Σκάκι

Από τη στρατηγική πρόθεση στη συγχρονισμένη δράση

Η επιχειρησιακή τέχνη αποτελεί τον συνδετικό κρίκο μεταξύ Στρατηγικής και Τακτικής, μετατρέποντας τους στρατηγικούς αντικειμενικούς σκοπούς σε συντονισμένη και χρονικά συγχρονισμένη δράση. Κεντρικά στοιχεία της είναι η συνοχή σκοπού και μέσων, ο συγχρονισμός ενεργειών και η εκμετάλλευση του χρόνου και του χώρου. Αντίστοιχα, στο σκάκι, η επιχειρησιακή διάσταση εκδηλώνεται κυρίως στο μέσον της παρτίδας, όπου η αρχική στρατηγική σύλληψη μεταφράζεται σε συγκεκριμένα σχέδια, ελιγμούς και προπαρασκευαστικές ενέργειες.¹²

Σε αυτό το στάδιο, ο σκακιστής καλείται να προσδιορίσει την κύρια προσπάθεια, να αναπτύξει δευτερεύουσες ενέργειες, να εξασφαλίσει την άμυνά του και να προετοιμάσει τη μετάβαση σε ευνοϊκό τελικό στάδιο. Η διαδικασία αυτή παρουσιάζει σαφή αναλογία με τη στρατιωτική επιχειρησιακή σχεδίαση, όπου η επιτυχία δεν εξαρτάται από μεμονωμένες ενέργειες, αλλά από τη συνολική αλληλουχία και τον συγχρονισμό τους.¹³

Ιδιαίτερη σημασία στην επιχειρησιακή σκέψη, τόσο στο σκάκι όσο και στο στρατιωτικό περιβάλλον, έχει ο ανταγωνιστικός κύκλος λήψης απόφασης. Ο κύκλος OODA (Observe-Orient-Decide-Act), όπως διατυπώθηκε από τον John R. Boyd, αποτυπώνει με σαφήνεια τη δυναμική της συνεχούς αλληλεπίδρασης με τον αντίπαλο και βρίσκει καθαρή εφαρμογή στη σκακιστική διαδικασία.¹⁴ Ο παίκτης παρατηρεί τις απειλές και τις μεταβολές της θέσης, προσανατολίζεται ερμηνεύοντας τη σημασία τους, επιλέγει ενέργεια που υπηρετεί τον σκοπό και ενεργεί, επανεκκινώντας αμέσως τον κύκλο μέσω νέας εκτίμησης. Η ταχύτερη και ορθότερη διέλευση από τον κύκλο αυτό προσφέρει αποφασιστικό πλεονέκτημα, όπως ακριβώς και στο επιχειρησιακό περιβάλλον.

Θεμελιώδεις επιχειρησιακές έννοιες, όπως ο ελιγμός, η οικονομία δυνάμεων, το tempo και η πρωτοβουλία, αποτυπώνονται με σαφήνεια στη σκακίερα. Η αναδιάταξη κομματιών, η επιβολή ρυθμού μέσω απειλών και η συγκέντρωση ισχύος στο αποφασιστικό σημείο συνιστούν πρακτικές εκφράσεις αυτών των εννοιών. Παράλληλα, η μετάβαση μεταξύ των φάσεων της παρτίδας απαιτεί προσαρμογή σχεδίου και ευελιξία, ιδιότητες κρίσιμες και στις στρατιωτικές επιχειρήσεις.¹⁵ Τέλος, η νίκη προκύπτει από τη συσσώρευση συντονισμένων πιέσεων στον χρόνο και στον χώρο, και όχι από μεμονωμένες ενέργειες, στοιχείο που ταυτίζεται πλήρως με τη σύγχρονη επιχειρησιακή σκέψη.¹⁶

Ηγεσία, λήψη απόφασης και ψυχολογία στο σκάκι

Το σκάκι, πέρα από σύστημα στρατηγικής και επιχειρησιακής σκέψης, συνιστά και πεδίο έντονης ψυχολογικής δοκιμασίας. Η επιτυχία δεν εξαρτάται αποκλειστικά από τη γνώση ή την αναλυτική ικανότητα, αλλά από τη διατήρηση πνευ-

ματικής σταθερότητας, αυτοελέγχου και καθαρότητας κρίσης υπό πίεση. Η διάσταση αυτή παρουσιάζει άμεση συνάφεια με τη στρατιωτική ηγεσία, όπου η ψυχολογική κατάσταση του Διοικητή επηρεάζει καθοριστικά τόσο τη λήψη απόφασης όσο και την αποτελεσματικότητα της εκτέλεσης.

Στο σκάκι, κάθε κίνηση αποτελεί αμετάκλητη δέσμευση. Το σφάλμα δεν αναιρείται και ο παίκτης καλείται να συνεχίσει τη διαδικασία λήψης απόφασης σε δυσμενέστερες συνθήκες. Η αποδοχή του λάθους, η ταχεία επαναφορά σε λειτουργικό τρόπο σκέψης και η προσαρμογή του σχεδίου αποτελούν κρίσιμες δεξιότητες. Αντίστοιχα, στη στρατιωτική διοίκηση, η ποιότητα της ηγεσίας δεν κρίνεται από την απουσία σφαλμάτων, αλλά από την ικανότητα έγκαιρης αναγνώρισής τους και αποτελεσματικής διαχείρισής τους.¹⁷

Ιδιαίτερη σημασία αποκτά η πίεση του χρόνου. Στο σκάκι, μια καθυστερημένη, θεωρητικά άριστη απόφαση ισοδυναμεί συχνά με λανθασμένη απόφαση. Το δίδαγμα του «αρκετά καλό, εγκαίρως» αντανακλά με ακρίβεια το επιχειρησιακό περιβάλλον, όπου ο Διοικητής οφείλει να ισορροπεί μεταξύ ανάλυσης και δράσης, αποφεύγοντας τόσο την παρορμητικότητα όσο και την παράλυση της υπερανάλυσης.¹⁸

Παράλληλα, το σκάκι λειτουργεί ως εργαστήριο διαχείρισης ρίσκου, καλλιεργώντας τη διάκριση μεταξύ υπολογισμένου κινδύνου και παρορμητικής απόφασης.¹⁹ Η συνεχής στάθμιση κόστους – οφέλους και η αποδοχή της αβεβαιότητας ενισχύουν τη γνωστική ωριμότητα του αποφασίζοντος. Τέλος, η παρατεταμένη συγκέντρωση και η πίεση του αποτελέσματος συμβάλλουν στην ανάπτυξη ψυχολογικής αντοχής, ιδιότητα που μεταφράζεται άμεσα σε ικανότητα άσκησης ηγεσίας υπό κόπωση, στρες και αβεβαιότητα.²⁰

Εικόνα 2. Η σκακιστική απόφαση υπό χρονική πίεση απαιτεί ψυχραιμία, πειθαρχία και αντοχή, χαρακτηριστικά άμεσα συνδεδεμένα με τη στρατιωτική ηγεσία και τη διοίκηση υπό αβεβαιότητα. Πηγή: *Wikimedia Commons, Public Domain*

Πιλοτικές Εφαρμογές και Εμπειρική Αξιολόγηση του Σκακιού στη Στρατιωτική Εκπαίδευση

Η διεθνής εμπειρία καταδεικνύει ότι το σκάκι δεν έχει ενταχθεί ως θεσμοθετημένο και εξεταζόμενο αντικείμενο στη στρατιωτική εκπαίδευση. Αντιθέτως, αξιοποιείται κυρίως σε πειραματικό επίπεδο, ως γνωστικό εργαλείο για τη μελέτη της λήψης απόφασης, της διαχείρισης της αβεβαιότητας και της νοητικής αντοχής. Η αποτίμη-

ση της αξίας του δεν πραγματοποιείται θεωρητικά, αλλά εμπειρικά, μέσω περιορισμένων εφαρμογών και μετρήσιμων αποτελεσμάτων. Ενδεικτικά και επαρκώς τεκμηριωμένα παραδείγματα προέρχονται από την Ουγγαρία, τις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Σουηδία.

Η περίπτωση της Ουγγαρίας: Το σκάκι ως μοντέλο τακτικής σκέψης

Η πιο συστηματικά τεκμηριωμένη εφαρμογή εντοπίζεται στην Ουγγαρία, στο National University of Public Service, μέσω του έργου του Dr. Gyorgy Seres.²¹

Στο πλαίσιο αυτό, το σκάκι δεν αντιμετωπίστηκε ως παιχνίδι, αλλά ως αναλυτικό μοντέλο τακτικής σκέψης. Οι σπουδαστές μελέτησαν τακτικές καταστάσεις μέσω σκακιστικών δομών, με στόχο την κατανόηση της διάταξης δυνάμεων, των γραμμών ενεργείας και της μεταβολής του επιχειρησιακού ρυθμού.

Η αξιολόγηση πραγματοποιήθηκε μέσω συγκριτικών δοκιμών μεταξύ ομάδων σπουδαστών με και χωρίς σκακιστική εμπειρία. Τα αποτελέσματα κατέδειξαν ταχύτερη αναγνώριση εχθρικών ελιγμών και σχέσεων ισχύος από τους σκακιστές, σε ποσοστό της τάξης του 15–20%.²² Παράλληλα, αναδείχθηκαν σαφή όρια της μεθόδου, καθώς η βελτίωση αφορούσε τη νοητική οργάνωση και την αναλυτική ικανότητα και όχι την ικανότητα διοίκησης προσωπικού. Το εύρημα αυτό επιβεβαιώνει ότι το σκάκι ενισχύει επιμέρους γνωστικές διεργασίες, χωρίς να υποκαθιστά την επιχειρησιακή εμπειρία.

Η περίπτωση των Ηνωμένων Πολιτειών: Maneuver Chess και γνωστική αντοχή

Στις Ηνωμένες Πολιτείες, το σκάκι αξιοποιήθηκε πιλοτικά στο πλαίσιο της ανάπτυξης γνωστικής ετοιμότητας, κυρίως στο Σώμα Πεζοναυτών. Η προσέγγιση Maneuver Chess συνδύασε τη σκακιστική λήψη απόφασης με έντονη σωματική κόπωση, προσομοιώνοντας γνωστικές συνθήκες μάχης.²³

Οι αξιολογήσεις δεν επικεντρώθηκαν στη σκακιστική επίδοση, αλλά στα πρότυπα συμπεριφοράς κατά τη λήψη αποφάσεων. Το βασικό εύρημα ήταν η μείωση της παρορμητικής απόφασης και η βελτιωμένη διατήρηση της ψυχραιμίας υπό συνθήκες κόπωσης.²⁴ Το σκάκι λειτούργησε ως εργαλείο περιορισμού της λεγόμενης «γνωστικής παράλυσης» (analysis paralysis), χωρίς να αντιμετωπιστεί ως υποκατάστατο της εκπαίδευσης πεδίου. Η εφαρμογή αυτή αναδεικνύει τη συμβολή του σκακιού στη γνωστική ανθεκτικότητα και όχι στη διδασκαλία τακτικών διαδικασιών.²⁵

Η περίπτωση της Σουηδίας: Kriegspiel και διαχείριση της αβεβαιότητας

Στη Σουηδία, το ενδιαφέρον επικεντρώθηκε όχι στο κλασικό σκάκι, αλλά στις παραλλαγές του, και ειδικότερα στο Kriegspiel. Στο πλαίσιο μελετών του Swedish Defence University, το Kriegspiel χρησιμοποιήθηκε για την εξέταση της διοίκησης και του ελέγχου υπό συνθήκες αβεβαιότητας.²⁶

Η έλλειψη πλήρους εικόνας της κατάστασης ανέδειξε τη σημασία της εκτίμησης πιθανοτήτων, της διαίσθησης κινδύνου και της προσαρμογής του σχεδίου. Τα συμπεράσματα υπογράμμισαν ότι το σκάκι αποκτά ουσιαστική εκπαιδευτική αξία μόνο όταν τροποποιείται, ώστε να ενσωματώνει άγνωστες μεταβλητές, προσεγγίζοντας τη «Fog of War» του πραγματικού επιχειρησιακού περιβάλλοντος.²⁷

Συνθετική αποτίμηση των πιλοτικών εφαρμογών

Τα παραπάνω παραδείγματα συγκλίνουν στο συμπέρασμα ότι το σκάκι δε χρησιμοποιείται διεθνώς ως στρατιωτική τέχνη ή θεσμικό μάθημα, αλλά ως γνωστικός προσομοιωτής. Οι Ένοπλες Δυνάμεις δύνανται να το αξιοποιούν για την καλλιέργεια πειθαρχίας σκέψης, αναγνώρισης προτύπων και αντοχής στη γνωστι-

κή πίεση, με ταυτόχρονη αναγνώριση των ορίων του. Σε θεσμικό επίπεδο, προκρίνονται επαγγελματικά “wargames” που ενσωματώνουν αβεβαιότητα, τριβή και αυξημένο επιχειρησιακό ρεαλισμό.

Προτεινόμενο Πλαίσιο Συμπληρωματικής Εκπαιδευτικής Αξιο-ποίησης του Σκακιού

Με βάση τη διεθνή εμπειρία και τα πορίσματα των πιλοτικών εφαρμογών, καθίσταται σαφές ότι το σκάκι δεν μπορεί να λειτουργήσει ως αυτόνομο γνωστικό αντικείμενο στο πλαίσιο της στρατηγικής εκπαίδευσης. Η εκπαιδευτική του αξία εντοπίζεται αποκλειστικά στη χρήση του ως συμπληρωματικού εργαλείου καλλιέργειας γνωστικών διεργασιών κρίσιμων για τη στρατηγική και επιχειρησιακή σκέψη.

Σε πρακτικό επίπεδο, το σκάκι μπορεί να αξιοποιηθεί ως γνωστικό εργαστήριο λήψης απόφασης, επιτρέποντας την εξάσκηση στη δομημένη ανάλυση καταστάσεων, την αναγνώριση προτύπων, την ιεράρχηση προτεραιοτήτων και τη διαχείριση του χρόνου σε ελεγχόμενο περιβάλλον. Ιδιαίτερη εκπαιδευτική αξία παρουσιάζουν τροποποιημένες μορφές αξιοποίησης στοιχείων, όπως η εισαγωγή αβεβαιότητας (π.χ. Kriegspiel) ή ο συνδυασμός της λήψης απόφασης με σωματική ή γνωστική κόπωση (cognitive loading), οι οποίες προσεγγίζουν βασικές παραμέτρους του σύγχρονου επιχειρησιακού περιβάλλοντος,²⁸ χωρίς να δημιουργούν ψευδαισθήσεις πλήρους ρεαλισμού.

Το σκάκι δύναται να ενταχθεί σε σαφώς οριοθετημένα εκπαιδευτικά πλαίσια, όπως εργαστήρια στρατηγικής και επιχειρησιακής σκέψης, δραστηριότητες γνωστικής ετοιμότητας ή ως υποστηρικτικό εργαλείο σε διαδικασίες ανατροφοδότησης (After-Action Reviews).²⁹ Δεν προτείνεται η θεσμοθέτησή του ως εξεταζόμενο μάθημα ούτε η χρήση του για την άμεση αξιολόγηση ηγετικών ικανοτήτων. Υπό την καθοδήγηση κατάλληλων εκπαιδευτών, το σκάκι λειτουργεί ως εργαλείο πειθαρχίας της σκέψης και ενίσχυσης της γνωστικής ανθεκτικότητας, χωρίς να δημιουργεί την ψευδαίσθηση άμεσης μεταφοράς επιχειρησιακής ικανότητας.

Σύγχρονες εφαρμογές: Εκπαίδευση, προσομοίωση και τεχνητή νοημοσύνη

Εικόνα 3. Η ιστορική αναμέτρηση Kasparov-Deep Blue (1996-1997) ανέδειξε τα όρια της ανθρώπινης διαίσθησης και την ισχύ της υπολογιστικής ανάλυσης, θέτοντας το πλαίσιο της σύγχρονης συζήτησης για την Τεχνητή Νοημοσύνη στη λήψη αποφάσεων. Πηγή: *Wikimedia Commons*.

Η χρήση του σκακιού ως βάση γνωστικών προσομοιώσεων λήψης απόφασης

Η πρώτη και πλέον άμεσα εφαρμόσιμη σύγχρονη πρόταση αφορά τη χρήση του σκακιού ως απλοποιημένου περιβάλλοντος γνωστικής προσομοίωσης για την εκπαίδευση στη διαδικασία λήψης απόφασης. Μέσω επιλεγμένων σκακιστικών θέσεων, οι εκπαιδευόμενοι εξασκούνται στη γρήγορη εκτίμηση της κατάστασης, στην αναγνώριση κρίσιμων παραμέτρων, στην ιεράρχηση προτεραιοτήτων και στην επιλογή ενεργείας υπό χρονική πίεση. Η σκακιέρα λειτουργεί ως προσομοίωση «χαμηλής έντα-

σης», όπου η διαδικασία σκέψης μπορεί να απομονωθεί από το περιεχόμενο της τακτικής και να αναλυθεί με σαφήνεια και ακρίβεια.³⁰

Η εφαρμογή αυτή μπορεί να ενταχθεί σε εργαστήρια στρατηγικής και επιχειρησιακής σκέψης, σε μαθήματα επιτελικής ανάλυσης και σε δραστηριότητες γνωστικής ετοιμότητας. Η διεθνής εμπειρία, όπως καταγράφεται στις πιλοτικές εφαρμογές της Ουγγαρίας και των Ηνωμένων Πολιτειών, επιβεβαιώνει ότι τέτοιες προσομοιώσεις ενισχύουν τη δομημένη σκέψη και τη νοητική οργάνωση των στελεχών, χωρίς να απαιτούν σύνθετες τεχνολογικές υποδομές ή εκτεταμένα επιχειρησιακά σενάρια.³¹

Αξιοποίηση σκακιστικών προγραμμάτων ως εργαλείων ανάλυσης και ανατροφοδότησης

Τα σύγχρονα σκακιστικά προγράμματα, ιδίως όσα βασίζονται σε αλγορίθμους τεχνητής νοημοσύνης, μπορούν να αξιοποιηθούν όχι ως μέσα εκμάθησης σκακιστικής δεξιότητας, αλλά ως εργαλεία ανάλυσης αποφάσεων και ανατροφοδότησης. Η δυνατότητα σύγκρισης εναλλακτικών επιλογών, η αποτύπωση διαφορετικών γραμμών ενεργείας και η αξιολόγηση των συνεπειών κάθε απόφασης προσφέρουν ένα πρότυπο ανατροφοδότησης ανάλογο με τα στρατιωτικά “After-Action Reviews”.³²

Η προσέγγιση αυτή είναι ιδιαίτερα κατάλληλη για εκπαιδεύσεις επιτελών, ασκήσεις σχεδίασης και εκπαιδευτικά περιβάλλοντα όπου ζητείται η ανάλυση της διαδικασίας λήψης απόφασης και όχι η εκτέλεση τακτικών ενεργειών. Σε διεθνές επίπεδο, αντίστοιχη λογική εφαρμόζεται ήδη στα επαγγελματικά “wargames”, όπου η τεχνητή νοημοσύνη λειτουργεί ως ουδέτερος αξιολογητής και όχι ως αντίπαλος.³² Το κρίσιμο δίδαγμα είναι ότι η μηχανή υποστηρίζει και εμπλουτίζει την ανθρώπινη ανάλυση, χωρίς να υποκαθιστά την ανθρώπινη κρίση, την πρόθεση και την ευθύνη της τελικής απόφασης.³³

Συνδυασμός σκακιού με σωματική ή γνωστική κόπωση (cognitive loading)

Μια τρίτη, πιο εξειδικευμένη εφαρμογή αφορά τη χρήση του σκακιού σε συνθήκες αυξημένης γνωστικής και σωματικής επιβάρυνσης.³⁴ Η πρακτική αυτή, η οποία έχει δοκιμαστεί πιλοτικά στο Σώμα Πεζοναυτών των Ηνωμένων Πολιτειών, στοχεύει στην εκπαίδευση της ικανότητας διατήρησης ψυχραιμίας, συγκέντρωσης και αναλυτικής σκέψης υπό συνθήκες κόπωσης και έντονης χρονικής πίεσης.³⁵

Η εφαρμογή αυτή δεν προορίζεται για μαζική ή βασική εκπαίδευση, αλλά για εξειδικευμένα προγράμματα γνωστικής ετοιμότητας, εκπαίδευση στελεχών σε περιβάλλοντα υψηλής πίεσης και διερεύνηση της αντοχής στη λήψη απόφασης υπό στρες. Τα αποτελέσματα τέτοιων εφαρμογών φανερώνουν βελτίωση στη συγκράτηση παρορμητικών αντιδράσεων και στη μείωση της λεγόμενης «γνωστικής παράλυσης», χωρίς να συγχέεται η διαδικασία με επιχειρησιακή εκπαίδευση πεδίου ή τακτική εξάσκηση.³⁶

Παραλλαγές σκακιού και διαχείριση αβεβαιότητας (Kriegspiel)

Ιδιαίτερη εκπαιδευτική σημασία παρουσιάζει η χρήση παραλλαγών του σκακιού, όπως το Kriegspiel, όπου η πληροφόρηση είναι εσκεμμένα ελλιπής. Η προσέγγιση αυτή προσεγγίζει βασικές πτυχές της “Fog of War” και επιτρέπει την

εκπαίδευση στη διαχείριση της αβεβαιότητας, στην εκτίμηση πιθανοτήτων και στη λήψη αποφάσεων με ελλιπή ή ασαφή δεδομένα.³⁷

Η εμπειρία από σκανδιναβικές χώρες δείχνει ότι τέτοιες εφαρμογές είναι ιδιαίτερα χρήσιμες σε εκπαιδεύσεις διοίκησης και ελέγχου (C2), όπου η πλήρης εικόνα της κατάστασης σπανίως είναι διαθέσιμη. Υπό αυτές τις προϋποθέσεις, το σκάκι αποκτά αυξημένη εκπαιδευτική αξία όταν απομακρύνεται από τη λογική της πλήρους πληροφορίας και ενσωματώνει άγνωστες μεταβλητές, προσεγγίζοντας πιο ρεαλιστικά το επιχειρησιακό περιβάλλον.³⁸

Συνθετική αποτίμηση και σύγχρονη αξιοποίηση

Οι παραπάνω προτάσεις δε συνιστούν ενιαίο εκπαιδευτικό πρόγραμμα ούτε υποκαθιστούν τα θεσμοθετημένα εργαλεία στρατιωτικής εκπαίδευσης. Περιγράφουν ρεαλιστικούς και σαφώς περιορισμένους τρόπους αξιοποίησης του σκακιού ως συμπληρωματικού γνωστικού εργαλείου, με έμφαση στη διαδικασία σκέψης και όχι στο άμεσο επιχειρησιακό αποτέλεσμα. Ο βασικός αντίλογος ότι το σκάκι αποτελεί παιχνίδι πλήρους πληροφορίας και αυστηρών κανόνων λαμβάνεται υπόψη, περιορίζοντας συνειδητά τη χρησιμότητά του στο επίπεδο της ανάπτυξης και πειθαρχίας της σκέψης.

Σε διεθνές επίπεδο, η χρήση εκπαιδευτικών παιχνιδιών και “wargaming” αποτελεί καθιερωμένη πρακτική σε επιτελικά σχολεία χωρών του NATO, καθώς και σε στρατιωτικές παραδόσεις όπως η αμερικανική.³⁹ Το σκάκι εντάσσεται λειτουργικά σε αυτό το ευρύτερο πλαίσιο, χωρίς να απαιτείται τυπική θεσμοθέτηση. Η εκπαιδευτική του αξία δεν αποτιμάται με όρους νίκης ή ήττας, αλλά με δείκτες, όπως η ποιότητα αιτιολόγησης των επιλογών, η αναγνώριση κρίσιμων παραμέτρων, η διαχείριση του χρόνου και η πειθαρχία της σκέψης.

Για τη μεγιστοποίηση της απόδοσης των παραπάνω εφαρμογών, απαιτείται σαφής παιδαγωγικός σχεδιασμός και κατάλληλη εκπαιδευτική καθοδήγηση. Η χρήση του σκακιού χωρίς συγκεκριμένο γνωστικό πλαίσιο ενέχει τον κίνδυνο να εκληφθεί ως ψυχαγωγική δραστηριότητα. Η παρουσία εκπαιδευτών που κατανοούν τόσο τη σκακιστική λογική όσο και τις αρχές της στρατιωτικής σκέψης είναι καθοριστική, ώστε η ανάλυση να μετατοπίζεται από το ερώτημα «ποια κίνηση ήταν καλύτερη» στο ουσιαστικότερο «ποια διαδικασία σκέψης οδήγησε στην απόφαση».

Συνολικά, το σκάκι μπορεί να ενταχθεί συμπληρωματικά σε προγράμματα ανάπτυξης στελεχών ως μέσο καλλιέργειας διαδικασιών σκέψης, ανάλυσης και προσαρμογής. Σε ένα επιχειρησιακό περιβάλλον αυξημένης ταχύτητας και πολυπλοκότητας λειτουργεί ως εργαλείο χαμηλού κόστους, αλλά υψηλής γνωστικής αξίας εργαλείο για την ενίσχυση της νοητικής ετοιμότητας, χωρίς να δημιουργεί την ψευδαίσθηση άμεσης μεταφοράς επιχειρησιακής ικανότητας.

Συμπεράσματα – Προτάσεις

Η παρούσα μελέτη κατέδειξε ότι το σκάκι δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται απλώς ως πνευματικό παιχνίδι ή πολιτισμικό φαινόμενο, αλλά ως ένα δομημένο σύστημα λήψης αποφάσεων, του οποίου οι εσωτερικές λογικές παρουσιάζουν ουσιαστικές αναλογίες με τη στρατιωτική σκέψη και την επιχειρησιακή τέχνη. Οι γνωστικές διεργασίες που ενεργοποιούνται στη σκακιάρα – όπως η εκτίμηση κατάστασης, η ιεράρχηση προτεραιοτήτων, η παραγωγή και αξιολόγηση εναλλα-

κτικών ενεργειών, η διαχείριση ρίσκου, καθώς και η λήψη αποφάσεων υπό χρονική πίεση – αποτελούν βασικά στοιχεία της σύγχρονης στρατιωτικής διοίκησης.

Η διερεύνηση της διεθνούς εμπειρίας και των πιλοτικών εφαρμογών ανέδειξε με σαφήνεια τα όρια της εκπαιδευτικής αξιοποίησης του σκακιού. Παραδείγματα από την Ουγγαρία, τις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Σουηδία δείχνουν ότι το σκάκι μπορεί να ενισχύσει τη δομημένη σκέψη, την αναγνώριση προτύπων και τη γνωστική αντοχή υπό πίεση, χωρίς όμως να υποκαθιστά την επιχειρησιακή εκπαίδευση, τη διοίκηση προσωπικού ή την εμπειρία πεδίου. Η συμβολή του περιορίζεται στη διαδικασία σκέψης και όχι στο περιεχόμενο της τακτικής ή στην εξασφάλιση επιχειρησιακού αποτελέσματος.

Ιδιαίτερη σημασία αποκτά η σύγκριση ανθρώπινης και τεχνητής νοημοσύνης στο πλαίσιο του σκακιού. Παρά την αυξανόμενη υπολογιστική ισχύ και την ικανότητα πρόβλεψης των αλγορίθμων, η ανάλυση κατέδειξε ότι η ανθρώπινη κρίση, η πρόθεση και η ηθική ευθύνη της απόφασης παραμένουν αναντικατάστατες. Το σκάκι λειτουργεί ως ασφαλές περιβάλλον για την κατανόηση της σχέσης ανθρωπο-μηχανής, προσφέροντας χρήσιμα διδάγματα για τα σύγχρονα συστήματα Διοίκησης και Ελέγχου, όπου η τεχνολογία πρέπει να υποστηρίζει και όχι να υποκαθιστά τον διοικητή.

Με βάση τα ανωτέρω, η αξιοποίηση του σκακιού στη στρατιωτική εκπαίδευση είναι σκόπιμη μόνο ως συμπληρωματικό εργαλείο, ενταγμένο σε σαφώς οριοθετημένα εκπαιδευτικά πλαίσια. Εργαστήρια στρατηγικής σκέψης, δραστηριότητες γνωστικής ετοιμότητας και αναλυτικές συζητήσεις μετά από ασκήσεις αποτελούν ενδεικτικούς χώρους εφαρμογής. Υπό αυτές τις προϋποθέσεις, το σκάκι συμβάλλει στην καλλιέργεια πειθαρχημένης σκέψης και στη βελτίωση της ποιότητας των αποφάσεων, εξυπηρετώντας τον θεμελιώδη στόχο της ανώτατης στρατιωτικής εκπαίδευσης, την ανάπτυξη στελεχών ικανών να αποφασίζουν υπεύθυνα, υπό πίεση και αβεβαιότητα, σε ένα σύνθετο και ταχέως μεταβαλλόμενο επιχειρησιακό περιβάλλον.

1. Harold James Ruthven Murray, *A History of Chess* (Oxford: Oxford University Press, 1913), 25–38.
2. Richard Eales, *Chess: The History of a Game* (London: Hardinge Simpole, 1985), 42–61.
3. John Keegan, *A History of Warfare* (New York: Vintage Books, 1993), 214–220.
4. John R. Boyd, *A Discourse on Winning and Losing* (Maxwell Air Force Base, AL: Air University Press, 1987), 29–30.
5. Carl von Clausewitz, *On War*, translated by Michael Howard and Peter Paret (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1976), 127–133.
6. Edward Luttwak, *Strategy: The Logic of War and Peace* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2001), 87–112.
7. Lawrence Freedman, *Strategy: A History* (Oxford: Oxford University Press, 2013), 548–550.
8. David M. Glantz, *The Nature of Soviet Operational Art* (London: Frank Cass, 1991), 12–18.
9. Georgii S. Isserson, *The Evolution of Operational Art* (Fort Leavenworth, KS: Combat Studies Institute Press, 2013), 45–48.
10. Herman Kahn, *On Thermonuclear War* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1960), 160–164.
11. Aron Nimzowitsch, *My System* (Glasgow: Quality Chess, 2007), 12–25.
12. Garry Kasparov, *My Great Predecessors*, Part I (London: Everyman Chess, 2003), 9–14.
13. Alexander Kotov, *Think Like a Grandmaster* (London: Batsford, 1971), 35–45.
14. Boyd, *A Discourse on Winning and Losing*, 384–385.
15. Jeremy Silman, *How to Reassess Your Chess*, 4th ed. (Los Angeles: Siles Press, 2010), 23–46.

16. Glantz, *The Nature of Soviet Operational Art*, 22–28.
17. Daniel Kahneman, *Thinking, Fast and Slow* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2011), 21–28.
18. Gary Klein, *Sources of Power: How People Make Decisions* (Cambridge, MA: MIT Press, 1998), 31–45.
19. Gerd Gigerenzer, *Gut Feelings: The Intelligence of the Unconscious* (London: Penguin, 2007), 18–24.
20. Dave Grossman, *On Combat* (Millstadt, IL: PPCT Research Publications, 2004), 74–82.
21. György Seres, “Chess-Based Cognitive Training in Military Education,” *AARMS – Academic and Applied Research in Military and Public Management Science* 18, no. 2 (2019): 101–112.
22. György Seres, “Decision-Making Speed and Pattern Recognition in Tactical Training,” *Hungarian Defence Review* 150 (2020): 112–125.
23. U.S. Marine Corps, *Maneuver Warfare Handbook*, FMFM-1 (Washington, DC: Department of the Navy, 1997), 34–39.
24. Anne E. Staiano, Jennifer L. Dotson, and Marc A. Rosen, “Cognitive Performance Under Physical Fatigue,” *Journal of Cognitive Engineering and Decision Making* 17, no. 3 (2023): 215–220.
25. Peter P. Perla, *The Art of Wargaming* (Annapolis, MD: Naval Institute Press, 1990), 161–162.
26. Thomas Kuhn, *Kriegsspiel and the Fog of War* (Stockholm: Swedish Defence University Press, 2018), 88–94.
27. David S. Alberts and Richard E. Hayes, *Understanding Command and Control* (Washington, DC: CCRP Press, 2006), 74–76.
28. NATO, *Wargaming Handbook* (Brussels: NATO STO, 2017), 54–60.
29. “After-Action Reviews in Decision Training,” *Marine Corps Gazette* 105, no. 6 (2021): 20–23.
30. Mica R. Endsley, *Situation Awareness: Analysis and Measurement* (Boca Raton, FL: CRC Press, 2017), 208–210.
31. Judit Polgár, *Chess in Education: The Hungarian Model, Official Program Manual* (Budapest: JP Chess Foundation, 2015), 12–15.
32. Peter P. Perla and Ed D. McGrady, “Why Wargaming Works,” *Naval War College Review* 64, no. 3 (2011): 110–111.
33. Clausewitz, *On War*, 141–142.
34. U.S. Army, FM 7-22: *Holistic Health and Fitness* (Washington, DC: Department of the Army, 2020), paras 4-1 to 4-8.
35. “Decision-Making Under Stress,” *Marine Corps Gazette* 105, no. 6 (2021): 24–26.
36. Jan Kuylentierna, “Command and Control in Complex Operations” (PhD diss., Swedish Defence University, 2019), 142.
37. Lawrence Freedman, “The Problem of Strategy,” *Survival* 58, no. 2 (2016): 7–30.
38. NATO Innovation Hub, *Cognitive Warfare Concept Paper* (Norfolk, VA: NATO Innovation Hub, 2021), 15–22.
39. Perla and McGrady, “Why Wargaming Works,” 114–115.

Βιογραφικό Σημείωμα

Ο Ανχης (ΠΖ) Μπακαλούλης Δημήτριος είναι αξιωματικός του Πεζικού του Ελληνικού Στρατού και σπουδαστής της Ανωτάτης Διακλαδικής Σχολής Πολέμου(ΑΔΙΣΠΟ). Έχει υπηρετήσει σε μονάδες επιχειρησιακής ευθύνης και ενδιαφέρεται ιδιαίτερα για θέματα που αφορούν στην ενίσχυση της στρατηγικής και επιχειρησιακής σκέψης των στελεχών των Ενόπλων Δυνάμεων με σκοπό τη βελτίωση της διαδικασίας λήψης απόφασης. Στο πλαίσιο της φοίτησής του στην ΑΔΙΣΠΟ, έχει αναπτύξει δράσεις που συνδέουν το σκάκι με τη στρατιωτική νοημοσύνη. Κατέχει την αγγλική (επιπέδου C1) και την ιταλική γλώσσα (επιπέδου B2).Του έχουν απονεμηθεί όλα τα παράσημα, μετάλλια και διαμνημονεύσεις που προβλέπονται από το βαθμό του.

Δραστηριότητες ΑΔΙΣΠΟ

Τελετή Παράδοσης - Παραλαβής Διοίκησης ΑΔΙΣΠΟ

Τη Δευτέρα, 02 Φεβρουαρίου 2026, πραγματοποιήθηκε στην Ανώτατη Διακλαδική Σχολή Πολέμου (ΑΔΙΣΠΟ), παρουσία του Διοικητή της Ανώτατης Στρατιωτικής Διοίκησης Ηπείρου και Μακεδονίας/NATO Rapid Deployable Corps-Greece (ΑΣΔΗΜ/NRDC-GR), Αντιστράτηγου Γρηγόριου Μπουντλιάκη, ως εκπροσώπου του Αρχηγού Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας, Στρατηγού Δημητρίου Χούπη, η Τελετή Παράδοσης - Παραλαβής της Διοίκησης της Σχολής από τον Αντιστράτηγο ε.α. Μιχαήλ Πλουμή στον Υποστράτηγο Εμμανουήλ Τσακανιά. Την Τελετή τίμησαν με την παρουσία τους εκπρόσωποι των Θρησκευτικών Πολιτικών και Στρατιωτικών αρχών της πόλης.

Επισκέψεις Ξένων Αποστολών και Διακεκριμένων Προσωπικοτήτων

Επίσκεψη και Ομιλία στη Σχολή του Γενικού Γραμματέα
Εθνικής Ασφάλειας της Προεδρίας της Κυβέρνησης,
Δρ. Αθανάσιου Ντόκου

Την Παρασκευή, 09 Ιανουαρίου 2026, επισκέφτηκε την Ανωτάτη Διακλαδική Σχολή Πολέμου (ΑΔΙΣΠΟ), ο Γενικός Γραμματέας Εθνικής Ασφάλειας της Προεδρίας της Κυβέρνησης, Δρ. Αθανάσιος Ντόκος, ο οποίος πραγματοποίησε ομιλία στους σπουδαστές της 23^{ης} Εκπαιδευτικής Σειράς με θέμα «Η Εθνική Ασφάλεια σε ένα ταχέως μεταβαλλόμενο Διεθνές και Περιφερειακό Περιβάλλον».

Επίσκεψη του Πρέσβη της Δημοκρατίας της Κορέας στην Ελλάδα Juseong Lim

Τη Δευτέρα, 12 Ιανουαρίου 2026, επισκέφθηκε την Ανωτάτη Διακλαδική Σχολή Πολέμου (ΑΔΙΣΠΟ) ο Πρέσβης της Δημοκρατίας της Κορέας στην Ελλάδα Α.Ε Κύριος Juseong Lim, ο οποίος, στο πλαίσιο του Κοινού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών σε συνεργασία με το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, πραγματοποίησε διάλεξη στους σπουδαστές της 23^{ης} Εκπαιδευτικής Σειράς με θέμα «Από την οικονομική μεταμόρφωση στη στρατιωτική ισχύ: Ο ρόλος της Δημοκρατίας της Κορέας στο σύγχρονο σύστημα ασφαλείας της ΝΑ Ασίας».

Σχολεία-Συνέδρια-Ημερίδες

Διήμερο Συνέδριο με θέμα «Οικονομία του Πολέμου»

Στο πλαίσιο της δράσης «ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ» του ΓΕΕΘΑ με το ΑΠΘ, στις 22 και 23 Ιανουαρίου 2026, η Ανωτάτη Διακλαδική Σχολή Πολέμου και το Τμήμα της Νομικής Σχολής του ΑΠΘ συνδιοργάνωσαν διήμερο συνέδριο με θέμα «Οικονομία του Πολέμου».

Το συνέδριο διεξήχθη στο πλαίσιο του μαθήματος «Διεθνής Οικονομία-Αμυντική Βιομηχανία», στο αμφιθέατρο της ΑΔΙΣΠΟ με τη συμμετοχή του συνόλου των σπουδαστών της 23^{ης} Εκπαιδευτικής Σειράς της ΑΔΙΣΠΟ, φοιτητών του ΑΠΘ και διακεκριμένων προσωπικοτήτων της πόλης.

Εκπρόσωποι του ακαδημαϊκού χώρου, της αμυντικής βιομηχανίας και προγραμμάτων διεθνών στρατιωτικών συνεργασιών ανέλυσαν δημοσιονομικά ζητήματα που δημιουργούνται στα εμπλεκόμενα κράτη και τα σύνθετα προβλήματα που προκύπτουν από την επιβολή κυρώσεων, τόσο για τις χώρες που τις υφίστανται όσο και για τις χώρες που τις επιβάλλουν.

Αναδείχθηκαν, επίσης, διεθνείς συνεργασίες που αποσκοπούν στο να θωρακίσουν την ασφάλεια μιας χώρας, τα μέσα προστασίας των ενεργειακών και κρίσιμων υποδομών που αποτελούν προσφιλείς στόχους των εμπόλεμων μερών και επηρεάζουν άμεσα την οικονομία τους, καθώς και την ανάπτυξη της αμυντικής βιομηχανίας διττής χρήσης εν καιρώ ειρήνης.

Το Συνέδριο τίμησε με την παρουσία του ο Υφυπουργός Ανάπτυξης, αρμόδιος για την Έρευνα και την Καινοτομία, κ. Σταύρος Καλαφάτης.

Ημερίδα σε συνεργασία με το Ινστιτούτο METIS με θέμα: «Challenges to the rule-based international order»

Την Πέμπτη, 19 Φεβρουαρίου 2026, η Ανωτάτη Διακλαδική Σχολή Πολέμου και το Ινστιτούτο «METIS» συνδιοργάνωσαν ημερίδα με θέμα: «Challenges to the rule-based international order», στο πλαίσιο της εκπαίδευσης των αξιωματικών της 23^{ης} Εκπαιδευτικής Σειράς της Σχολής.

Σκοπός της ημερίδας ήταν η επιμόρφωση των σπουδαστών αναφορικά με την Ασφάλεια των θαλασσών και των ναυτικών συνόρων, μέσω στρατηγικών απαντήσεων και προκλήσεων ασφάλειας στον 21^ο αιώνα. Μεταξύ των ομιλητών ήταν Καθηγητές από το Πανεπιστήμιο του Plymouth, αξιωματικοί και ειδικοί επιστήμονες από το Γερμανικό Κέντρο Αεροδιαστημικής και το Ινστιτούτο METIS.

Η ημερίδα πραγματοποιήθηκε στις εγκαταστάσεις της ΑΔΙΣΠΟ.

Πρόγραμμα Προσανατολισμού της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Από τη Δευτέρα 09 Μαρτίου έως την Παρασκευή 13 Μαρτίου 2026, η Ανωτάτη Διακλαδική Σχολή Πολέμου υπό την αιγίδα του Ευρωπαϊκού Κολλεγίου Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΚΑΑ), διοργάνωσε στις εγκαταστάσεις της το Πρόγραμμα Προσανατολισμού για την Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ) της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σκοπός του Προγράμματος είναι η αρχική επαφή – κατανόηση από τους σπουδαστές, της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας.

Στο Πρόγραμμα συμμετείχαν συνολικά 31 αξιωματικοί και Μόνιμοι Υπάλληλοι από τη Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία, την Ιταλία, την Κύπρο, την Ουγγαρία, τη Σουηδία και την Τσεχία.

Το πρόγραμμα επικεντρώθηκε στην ανάλυση και κατανόηση των θεμάτων της Κοινής Ευρωπαϊκής Ασφάλειας και Άμυνας ως μέρους της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ιδιαίτερα στη Διαχείριση Κρίσεων, στη Διεθνή Ασφάλεια και στην Παγκόσμια Στρατηγική της ΕΕ σε σχέση με παγκόσμιους παράγοντες.

Διακεκριμένοι πανεπιστημιακοί καθηγητές και προσωπικότητες από την Ελλάδα και χώρες της ΕΕ τίμησαν το πρόγραμμα με την παρουσία τους. Επίσης, εκπρόσωποι του ακαδημαϊκού χώρου και των Ευρωπαϊκών Οργανισμών παρουσίασαν εισηγήσεις και ανέλυσαν διάφορα θέματα που αφορούν τον τίτλο της εκπαίδευσης.

Το Σχολείο περατώθηκε επιτυχώς και όλοι οι εκπαιδευόμενοι έλαβαν την προβλεπόμενη πιστοποίηση.

Την Τρίτη, 20 Ιανουαρίου 2026, πραγματοποιήθηκε εθελοντική αιμοδοσία από κινητή μονάδα αιμοληψιών του ΑΧΕΠΑ στην ΑΔΙΣΠΟ, στο πλαίσιο της κοινωνικής προσφοράς των ΕΔ.

Βιβλιοθήκη Σχολής

Τίτλος: Ο σύγχρονος πόλεμος: Προκλήσεις για την ελληνική ασφάλεια

Συγγραφείς: Δημήτριος Ν. Τσαϊλίας – Νικόλαος Θ. Παούνης

Εκδόσεις: Ινφογνώμων

Η σύγχρονη εποχή έχει επιταχύνει τις αλλαγές στους τρόπους και τα μέσα της σύγκρουσης και μπορεί ακόμη να ενσταλάξει αρκετό φόβο και αναστάτωση, ώστε να δημιουργήσει νέους στόχους για τον ίδιο τον πόλεμο...

Οι μεταβολές στη διεθνή ισορροπία ισχύος, αλλά κυρίως στον χώρο της Μεσογείου, έχουν οδηγήσει αναπόφευκτα σε αλλαγές στις κυριότερες απειλές για την ασφάλεια των κρατών που συνορεύουν με τη Μεσόγειο. Αυτές οι απειλές πρέπει να καλυφθούν από μεταβολές στην εθνική πολιτική και αντίστοιχες αλλαγές στις στρατηγικές έννοιες των κλάδων των ενόπλων δυνάμεων...

Ο πόλεμος εξελίσσεται ανά τους αιώνες σύμφωνα με την ανάπτυξη της αμυντικής τεχνολογίας, ωστόσο στον βασικό του πυρήνα παραμένει αναλλοίωτος, ως μορφή σκόπιμης, συλλογικής και οργανωμένης βίας...

Οι ρομποτικές εφαρμογές, η νανοτεχνολογία, η ταχεία επεξεργασία ενός τεράστιου όγκου πληροφοριών και η τεχνητή νοημοσύνη (AI), η ανάπτυξη του Κεβερνοχώρου, έρχονται να μεταβάλλουν τις στρατιωτικές δυνατότητες των Κρατών... (Από το οπισθόφυλλο του βιβλίου).

Ο Νικόλαος Θ. Παούνης γεννήθηκε στην Πτολεμαΐδα Εορδαίας. Είναι υποψήφιος διδάκτορας του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας. Είναι αριστοχός απόφοιτος του Τμήματος Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας και κάτοχος Μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στην Ιστορία. Το 2017 εισήχθη στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, με κατεύθυνση τις Στρατηγικές Σπουδές.

Έχει δημοσιεύσει επιστημονικές εργασίες για την κρίση των Ιμίων και την επέμβαση στο Κοσσυφοπέδιο. Έχει συνεργαστεί με ερευνητικούς φορείς, όπως το Ινστιτούτο Geostrategic Forecasting Corporation of Chicago, το ΕΛΙΑΜΕΠ (2017-2020) και το ΙΔΙΣ/Πάντειο (2020). Από το 2017 είναι ερευνητής στο ΕΚΕΟ (Ελληνικό Κέντρο Ελέγχου Όπλων) και από το 2019 διδάσκει στο ΕΚΠΑ (e-learning) θέματα σύγχρονων συγκρούσεων και Δικαίου Ενόπλων Συρράξεων. Μιλά Αγγλικά, Τουρκικά και τη γλώσσα της Βόρειας Μακεδονίας (Από το βιογραφικό σημείωμα του συγγραφέα στην παρούσα έκδοση).

Ο Υποναύαρχος (εα) Δημήτριος Ν. Τσαϊλίας του Πολεμικού Ναυτικού γεννήθηκε και μεγάλωσε στη Θεσσαλονίκη. Το 1977 εισάγεται στη Σχολή Ναυτικών Δοκίμων. Ακολουθούν 35 χρόνια σταδιοδρομίας στο Πολεμικό Ναυτικό. Διατέλεσε Διοικητής Ναυτικής Διοικήσεως Βορείου Ελλάδος από το 2008-2012. Υπηρέτησε

στον Στόλο σε επιχειρησιακές μονάδες ως Κυβερνήτης 5 πολεμικών πλοίων κρούσεως (Τ/Α Τοξότης, Τ/Α Εσπερος, ΤΠΚ Άνινος, ΤΠΚ Λάσκος και ΠΓΥ Αξίος), καθώς επίσης και ως Διοικητής Μοίρας Υποστηρίξεως στο Αρχηγείο Στόλου.

Επίσης, από το 1998 ως το 2002 ήταν Υπασιπστής της ΑΕ του Προέδρου της Δημοκρατίας, Κωστή Στεφανόπουλου και από το 2002 ως το 2005 Ακόλουθος Άμυνας στην Ελληνική Πρεσβεία στον Καναδά, στην Οττάβα.

Έχει πλούσια εκπαιδευτική και συγγραφική δραστηριότητα. Έχει οργανώσει πολλά διεθνή και εθνικά συνέδρια και έχει συμμετάσχει τόσο ως συντονιστής, ομιλητής όσο και ως εισηγητής. Είναι επίσης επιστημονικός συνεργάτης του Strategy International (www.strategyinternational.org) με έδρα τη Λευκωσία, στο οποίο διετέλεσε και ως ιδρυτικός Διευθυντής, και του Institute for National and International Security (INIS) με έδρα το Βελιγράδι (<http://intelligence-security.rs/>) (Από το βιογραφικό σημείωμα του συγγραφέα στην παρούσα έκδοση).

Τίτλος: Ιστορία της Μέσης Ανατολής

Συγγραφείς: Boum Aomar, Goldschmidt Arthur

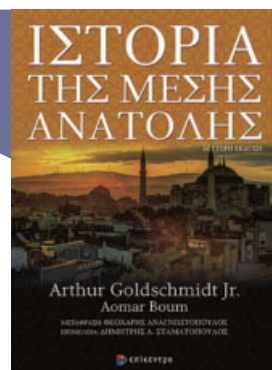
Εκδόσεις: Επίκεντρο

Μια εισαγωγή στην ιστορία αυτής της ταραγμένης περιοχής από τις απαρχές του Ισλάμ μέχρι σήμερα, αυτό το ευρέως αποδεκτό έργο του Arthur Goldschmidt Jr. διακρίνεται από το καθαρό ύφος, την ευρεία στόχευση, και την ισορροπημένη διαπραγμάτευση των θεμάτων. Καλύπτει ένα τεράστιο φάσμα θεμάτων, περιλαμβανομένης της εξέλιξης των ισλαμικών θεσμών και της κουλτούρας, την επιρροή της Δύσης, τις εκσυγχρονιστικές απόπειρες των κυβερνήσεων της Μέσης Ανατολής, τον αγώνα πολλών λαών για πολιτική ανεξαρτησία, την αραβόισραηλινή σύγκρουση, την επανάκαμψη των ισλαμικών αξιών και της ισλαμικής εξουσίας, τα ζητήματα που σχετίζονται με το Παλαιστινιακό πρόβλημα, και την μετά την 11^η Σεπτεμβρίου Μέση Ανατολή.

Η ενδέκατη έκδοση είναι εξολοκλήρου αναθεωρημένη για να συμπεριλάβει πρόσφατα γεγονότα στην περιοχή περιλαμβανομένων των εκτεταμένων και πρόσφατων συζητήσεων για τον «Πόλεμο ενάντια στην Τρομοκρατία», τις Αραβικές εξεγέρσεις, όπως και την άνοδο του Ισλαμικού Κράτους (ISIL). Το βιβλίο επίσης περιλαμβάνει ένα νέο κεφάλαιο σχετικά με τα περιβαλλοντολογικά προβλήματα, που επηρεάζουν προοδευτικά τη δυναμική και την πολιτική πραγματικότητα της περιοχής (Από το οπισθόφυλλο του βιβλίου).

Ο **Arthur Goldschmidt Jr.** είναι ομότιμος καθηγητής της Ιστορίας της Μέσης Ανατολής στο Penn State University. Είναι επίσης συγγραφέας του βιβλίου "Modern Egypt: The Formation of a Nation-State" και βραβεύτηκε το 2000 από τη MESA (Εταιρεία Σπουδών Μέσης Ανατολής) με το Βραβείο Καλύτερης Διδασκαλίας (Από το οπισθόφυλλο του βιβλίου).

Ο **Aomar Boum** είναι επίκουρος καθηγητής ανθρωπολογίας στο Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνιας (Los Angeles) και διδάσκων στο Διεθνές Πανεπιστήμιο του Ραμπάτ (Μαρόκο). Είναι επίσης συγγραφέας του βιβλίου *Memories of Absence: How Muslims Remember Jews in Morocco* (Από το οπισθόφυλλο του βιβλίου).

Στρατηγικός Σχεδιασμός

«Αυτός που είναι καλός στην τακτική, ξέρει τι πρέπει να κάνει όταν υπάρχει κάτι να κάνει. Αυτός που είναι καλός στη στρατηγική, ξέρει τι πρέπει να κάνει όταν δεν υπάρχει τίποτα να κάνει.»

Gerald Abrahams – Άγγλος σκακιστής (1907-1980)

«Ευτελίστε τον χαρακτήρα των στρατιωτών και δεν θα έχετε παρά τους όχλους του Ξέρξη. Εξυψώστε τον χαρακτήρα, και θα έχετε τους πολεμιστές του Αλεξάνδρου.»

Γουσταύος Λε Μπον - Γάλλος ανθρωπολόγος (1841-1931)

«Τακτική είναι η τέχνη να χρησιμοποιείς τα στρατεύματα για να κερδίσεις τη μάχη. Στρατηγική είναι η τέχνη να χρησιμοποιείς τις μάχες για να κερδίσεις τον πόλεμο.»

Καρλ φον Κλαούζεβιτς – Πρώσος θεωρητικός του πολέμου (1780-1831)

ΑΔΙΣΠΟ

ΑΝΩΤΑΤΗ

ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ

ΣΧΟΛΗ

ΠΟΛΕΜΟΥ

Η Ανωτάτη Διακλαδική Σχολή Πολέμου (ΑΔΙΣΠΟ), σύμφωνα με τον νόμο 3186/2003, παρέχει διακλαδική εκπαίδευση επιχειρησιακού και στρατηγικού επιπέδου στους Αξιωματικούς των Ενόπλων Δυνάμεων.

Σύμφωνα με το ΠΔ 33/2020, αποστολή της είναι η παροχή διακλαδικής εκπαίδευσης σε ανώτερους αξιωματικούς των τριών κλάδων και των Κοινών Σωμάτων των Ενόπλων Δυνάμεων, καθώς και σε αξιωματικούς της Ελληνικής Αστυνομίας, του Πυροσβεστικού Σώματος, του Λιμενικού Σώματος - Ελληνικής Ακτοφυλακής και ξένων κρατών, επί στρατιωτικών και ακαδημαϊκών θεμάτων που σχετίζονται με τα μελλοντικά τους καθήκοντα.

Σκοπός της είναι η ανάπτυξη των ικανοτήτων των σπουδαστών για σχεδίαση, διοίκηση και διεξαγωγή διακλαδικών επιχειρήσεων, καθώς και η προετοιμασία τους για θέσεις διοίκησης και επιτελείου σε εθνικά και συμμαχικά στρατηγεία, στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.

Η εκπαίδευση αυτή βασίζεται στην κατανόηση του διεθνούς γεωπολιτικού περιβάλλοντος, του διεθνούς δικαίου και των διεθνών οργανισμών, στην ανάλυση διαδικασιών λήψης αποφάσεων και διαχείρισης κρίσεων, στη γνώση της Πολιτικής Εθνικής Άμυνας και στη δομή και δυνατότητες των Ενόπλων Δυνάμεων και λοιπών διαθέσιμων μέσων για την πλέον αποτελεσματική σχεδίαση σύγχρονων διακλαδικών επιχειρήσεων, σε επιχειρησιακό και στρατηγικό επίπεδο.

Παράλληλα, η Σχολή λειτουργεί ως φορέας μελέτης και ανάλυσης θεμάτων άμυνας, ασφάλειας, γεωπολιτικής στρατηγικής και νέων τεχνολογιών, οργανώνοντας επιστημονικές δράσεις και συνεργασίες με ακαδημαϊκά και ερευνητικά ιδρύματα στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Επιπλέον, αναπτύσσει ερευνητικές συνεργασίες και συνάπτει συμφωνίες για κοινά μεταπτυχιακά προγράμματα, σεμινάρια και ανταλλαγές φοιτητών, με στόχο την παραγωγή γνώσης και την αξιοποίησή της από το ΓΕΕΘΑ.

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ
www.adispo.gr / e-mail: info@adispo.gr

